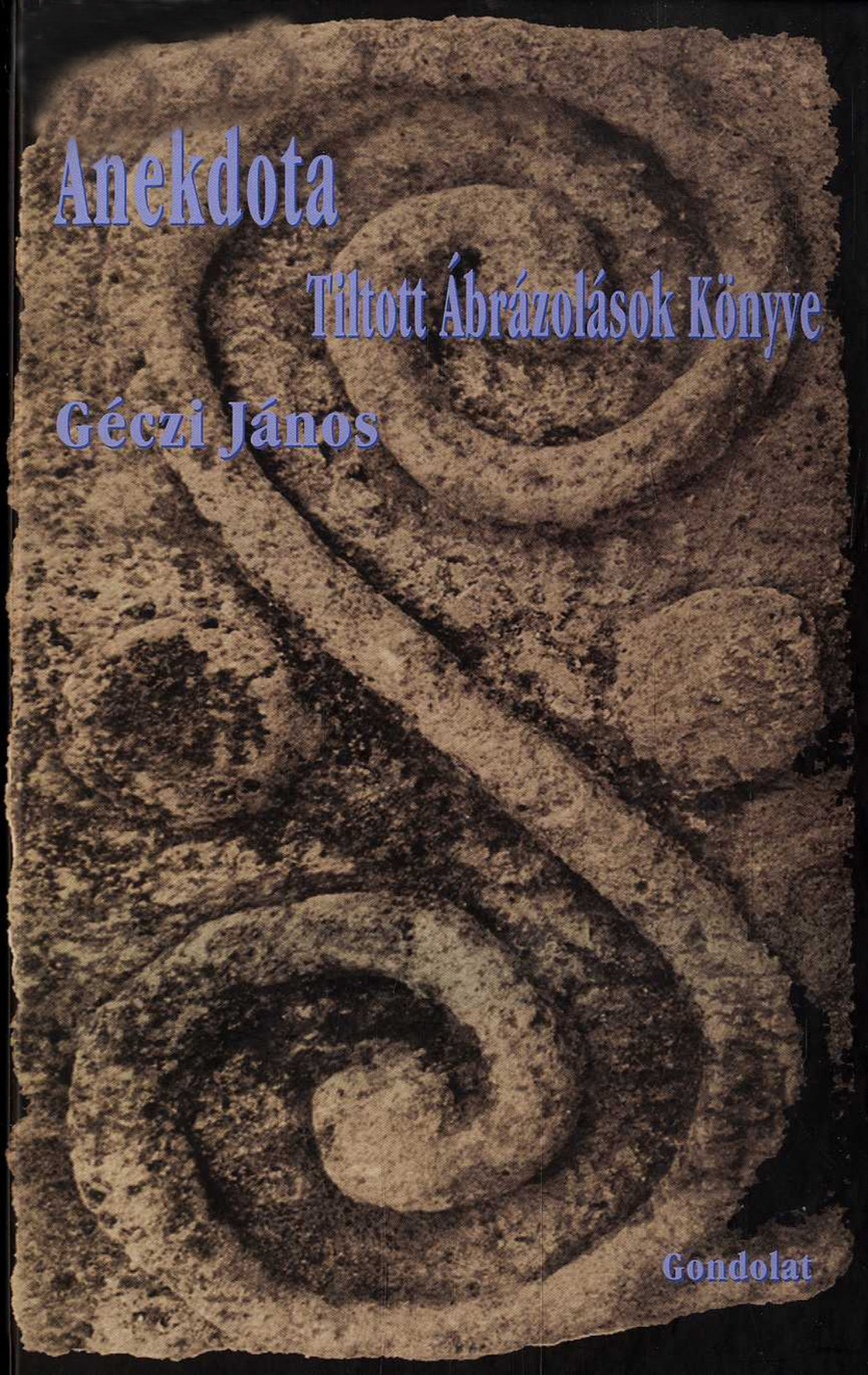

Anekdotá

Tiltott Ábrázolások Könyve

Géczi János

Gondolat

Géczi János
ANEKDOTA

Géczi János

ANEKDOTA

Tiltott Ábrázolások
Könyve

Gondolat Kiadó
Budapest, 2009

A kötet megjelenését
a Magyar Könyv Alapítvány támogatta.

© Gécz János, 2009

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

*„A ravasz rókából teremtett cselre kész,
furfangos nőt az isten: rejtve nem marad
előtte semmi, jó, se rossz, mindenhez ért,
gyakran beszél rosszat, máskor meg jóra jár
a nyelve – kedve változó, szeszélye sok.”*

Szémonidész: Az asszonyok
(Kerényi Grácia fordítása)

A gyűjteménykönyvtárban lakott, mint errefelé valamennyi démon: nem tudom, valóságos alakja mihez hasonlít, de azt sem, hogy jelenlegi formájában kit vagy mit utánoz. Talán lovat, talán a feltekert volument egy bizánci szerzetes kezében, talán virágot vagy az éjszaka kezdetén sikoltozó, veres szőrű erdei férget. Villanyoltás után trappol a polcok közé, amikor a fénynek még megmarad az emléke, mert számára e néhány perc elégnek bizonyul az olvasnivaló kiválasztásához. A könyvtárosok úgy intézték a dolgukat, hogy senki ne maradjon a raktárban, ne zavarják munkájában, feladata teljesítésében. Vélik, hogy keres valamit, ezért emeli le a polcok valamelyikéről egyik-másik régies kötésű vagy összeköteget, porszagú munkát, hogy aztán másnap reggel, esetleg néhány nap múlva visszahe-lyezze oda, ahonnan elvette. A felvert, áporodott könyvszag reggelenként akkora, hogy a légszűrők délig sem tudják megtisztítani a levegőt, később is erjedő feketeribizli-illata marad a teremnek, mintha a gyümölcs levéből készített sötét tintával írták volna tele a könyvek első oldalait a hajdani tulajdonosok.

A továbbiakban egyetlen gyönyörűséges ábrázolatú iratról lesz szó, arról, amely úgy tűnt el, ha nem is váratlanul, de hirtelen, mint a könyvtár kősa, illékony, könyvtekercs után kutató szelleme.

A kézirat vélhetően a szíriai Emesszában született Romanosz egyedüli példányban megmaradt munkája. Tulajdonképpen legenda, amely mind-egyedül egyetlen szakavatott számára sem bizonyult fontosnak, senki nem forgatta, senki nem akarta megismerni, akárcsak az apró lovaikon vágató, harcias nomádok a hajnali sztyeppék fűvén a harmatot. Az alakoskodás mestere, Szent Romanosz a kontakion legnagyobb bizánci művészeként ismert, verseit egykor, a püspöki székesegyházak istentiszteletein harsog-

va énekelték. Himnuszai a dallamok szárnyán felemelkedtek a szellemi világba, áthatoltak mind a kilenc mennyei szférán, hogy előbb az angyalokat, majd a kerubokat és a szeráfokat is könnyekre fakasszák, s végül, elérve a Teremtőig, puha szőnyegként a lába elé terüljenek. Hogy Ő járjon azon, ha történetesen lépkedni volna kedve, miként jár a paradicsom illatos, virágos kertjében. Romanosz görög nyelvű munkája, ahogyan a himnuszai is, egyfajta magyarázatot és értelmezést kínálnak arra a világra, amelyben élt, s amelyről kevés forrás maradt meg, de a kutatójegyzék szerint amióta a könyvtár csak létezik, a címleíró könyvtároson s rajtam kívül senki sem kíváncsi rájuk. Magam csupán a mondatai után érdeklődtem: különös módon kötődtek egymáshoz, s ahányszor följük hajoltam, annyszor kápráztattak el, míg végül többnyire alétlan, mint párnákra, közejük zuhantam; ám akkor is fenntartottak, mint a rózsafa ága az olajos szemű fülemület. Meglehet, a sorokból sugárzó aura miatt nem ügyeltem a történetre és a fölöttes jelentésére; elegendőnek mutatkozott számomra a retorika megbízható építménye. Néha azt érzem, amit Romanosz, kinek konstantinápolyi diakónusként megjelent álmában Mária, egy teleírt papiruszlapot adott át neki, hogy nyelje le, s miután megtette, tökéletesen kitöltötte lényét a szöveg, amelyet szemmel vagy értelemmel meg sem ismert: nincs remény.

A könyvet ugyan eltüntette az éjszakai démon, aki évtizedeken keresztül könyvtárunk használójának bizonyult, aki többnyire nyerített és doborkolt, s a legnagyobb hidegvérrel helyezte el a kéziratot tartó polcok alatt a lószar tökéletes, platónias gömbjeit. A könyv tehát eltűnt, de ez a könyvek sorsa. Azonban a szövege másolatomban megmaradt.

Abban bízom, akad valaha értő olvasója, aki többet szemez ki a betűk magvaiból mint én, aki, ha olvastam, csak a piros búzát válogattam, minként a galamb, amely Ravennában, a San Vitale-székesegyház falán, fényes kövecskékből összerakva teszi ezt, amióta a pompás épület s benne a mozaikkép elkészült. Abban bízom, hogy másolatomból nem röppen el semmi, ami a romanoszi kéziratban benne van, nem is ragad hozzá fölös dolog. Sem sok, sem kevés. Abban bízom, hogy a más által lapokra vetett, s egy másik ember keze nyomát viselő textus ugyanazt a históriát beszéli el.

1

Mindazt, ami a nemzetemmel a háborúk során mostanáig történt, úgy mondtam el, hogy az események teljes leírását – amennyire lehetőségem nyílt rá – az időrend és a megfelelő geográfia szerint állítottam össze. Mert a hideg vízű folyónak is van rendje, ahogy buzgón fölfakad a forrásánál, s halkan, csobogva elindul, fecsegő érré válik, dohogó csermellyé növekszik, szinte oratori patakká duzzad, majd vizével táplálja a köves és a háztetőcserépként egymásra lapozódó májmoháktól iszamos parton

sorban álló égereket és platánokat, magába fogadva más és más ízekben gazdag patakokat – s nemhogy elvesztené a lényegét, de az új és új vízfolyásokkal kiegészülve éppen hogy megtalálja azt. Rettentő szavú folyóként, ha már lezúdult a hegyek közül, megdarabolja a dombok lankás talpát, az alföldön kényelmes betűhurkokat, kék kanyarokat írogat a tájba, hogy végül méltóságos sodrású folyammá duzzadva ikrával telt hasú vizákat és mítosztól hófehér hattyúkat ringasson. Csónakok oldalát locsolgassa, máskor pedig elsodorjon gátat, hidat és településeket, s egyszer csak elérkezzék a feledés tengeréig, ahol egész múltja belehal a sós vízbe. A továbbiakban már nem az említett szerkesztési módot fogom alkalmazni: nem törődöm a bugyborékoló forrásfővel, a folyó menti mocsár sásosának hangicsáló madaraival, az elsodort villagazdasággal, mivel itt mindent leírok, ami bárhol a birodalomban megtörtént – egészen addig, míg a birodalom ki nem múlik. Módszeremnek az az oka, hogy amíg a szereplők élnek, nem írhatom le cselekedeteiket úgy, ahogy kellene: egyedülinek a történet mutatkozik, éppen olyannak, mint az emlegetett folyó, amelynek van ugyan medre, de nincs partja, amelyen bokrok gubbasztanak, a levelek közt bogyók pirulnak; de nincs vidéke, amely megmutatná, milyen benne a víz. Ahogy senki sem kerülheti el a számtalan besúgó figyelmét – az Isterben éppúgy forognak az örvények, mint a Tigrisben vagy a Nílus sodrásvonalára fölfűzve, s a mederben gödrök mélyednek, amelyekből élve nem szabadulhat a halandó, nem menekülhet meg a legkeservesebb halálnemtől. Nem bízhattam meg legközelebbi rokonaimban sem. Ezért sok olyan eseménynek, amelyről egykor írtam, kénytelen voltam elhallgatni az okát. De e művemben végül elő kell adnom azokat a történeteket, amiről eddig nem beszéltem, továbbá a korábban elmondott események okait is.

Tehát ötven évet hallgattam, s forgolódtam az ágyamban, nehogy álomba zuhanjak, s beszéljek mindarról, amit tudok: miként húzódnak a konstantinápolyi utcák északnak, miközben a házak dél felé tartanak; miként lesz minden zöld növényből sárga, piros, barna vagy kék, ahogy Theophrasztoz ugyan helyesen gondolta, de csupán peripatetikus tanítványai mertek az okáról beszélni; hogy a négy őselem közül nem a vízé, hanem a tűzé az elsőbbség, hogy annak színébe öltözik mind, ami valódi érték, bár a vízből keletkezett minden. Hogy ilyenképpen őse az elsőeknek, de a szellemi tűz az, amelynek tiszteletében élen jár, aki elmével rendelkezik. Midőn Justinianus és Theodóra életének leírásába belefogok, dadogni kezd az ötven év beszéde alatt megedződött nyelv – az a nyelv, amelyet szólalni korábban is csak halkán hallott mindenki a császári udvarban; azt gondolták, szír származásom miatt nem tudhatom a folyékony mézhez hasonlatos görögöt. Nem szeretnék mesemondó hírébe keveredni, sem a tragédiaköltők közé kerülni. Gyógyszerész sem vagyok, aki azt állítja magáról, ismeri a vadon és a kertekben nevelkedő herbákat, de nincs beteg, aki hasznos pasztillákért fordulna hozzá, mert páciensei közül egy sincs, aki mesterségének termékeit túlélne, hacsak nem a feledékeny idő. Nem

riadok vissza a feladat terhétől, abban bizakodom, hogy lesznek művemet igazoló tanúk.

Igaz, munkakedvemet gyakran a meggondolás hosszú időre gúzsba kötötte, olyanformán, ahogy a kobra tekeredik az ösvény fölé kihajló, érett terméssel megrakott fügefafaágra – bár sokszor sürgetett e mű: az igazság megalkotásának a vágya. Eszembe jutott, hogy ártalmára lesz majd a későbbi nemzedéknek, elsősorban azért, mert az a legjobb, ha az utókor nem szerez tudomást a legsötétebb tettekről, nehogy hallván róluk a zsarnokok kedvet kapjanak megismétlésükre. Az emlékezés ártalmas dolog, gonosz és fékeveszett, mint bármelyik pogány Isten, és kápráztató, mint a koszorú, amelyet hajra illesztenek, ám a növények, amelyből fonták, ártó szagokat párolognak, s megvakítják a szemet. Aztán megbénítják a nyelvet, csupán a tohonya test teszi tovább, mint a gép, bután a dolgát, mert azt véli, feladata van. A legtöbb uralkodó tudatlanságában egyszerűen elődei gonoszságát utánozza, és mint sóra a szakállas kecske, mézre a medve, Prométheusz májára a Kaukázus ormain lakó, karcos tollú sas, mindig és gyorsan rákap a korábbi zsarnokok bűneire. Felgyújtja az új Rómát, és kifosztja; és alágyújtósna használja az alexandriai könyvtárat, hogy féltett tekercei közül egy se maradjon – s így mások a maguk számára kedves és méltányos történelmet írnak meg a valódi helyett. Aztán hajókat süllyeszt a tenger mélyére, és ismét elektronpénzt veret az ezüst és arany érmékből, fele áron, hogy a régi duplájáért számolja fel.

Az bírt rá azután mégis e tettekről szóló művem rejtett megírására, hogy azok, akik olvasása után zsarnoki hatalomra tesznek szert, megértsék belőle: nagyon valószínű, hogy bűneikért őket is eléri a büntetés. Ugyanúgy, ahogy eme fenségesnek tartott, nagy szemű és hosszú körmű személyek: az én uralkodóim jártak. Továbbá ahogy a nyomukban járók följegyzik, örök időkre nyilvánosságra hozzák gáztetteiket és emberhez méltatlan viselkedésüket. És nekik is lesz egy Romanoszuk; alighogy leskribálták a számukra fontos, elképzelésüknek kíváncsú históriát, haláluk után megsemmisítik azt, miként a halál a zsarnokokat, s emlékükből nem marad más, mint kivakart pergamen, szétfoslott papirusz, elégett és szellettől szerteszórt papiros fehér hamuja. Hogy végül egyként visszatérjenek a földre, oda, ahol magukra hagyva rothadnak az emlékezetre méltatlan tetemekkel – és emiatt talán tartózkodóbbak lesznek a törvényszegések elkövetésében. Mert a későbbi korok gyermekei közül ugyan ki tudna Semiramis feslett életéről vagy Sardenapalos és Nero féktelen örjöngéséről, ha emléküket nem hagyták volna ránk az akkori írók, s nem írták volna meg mindazt, ami történt – csupaszon és emléktelenítetten. Különben nem lesz haszontalan ez a beszámoló azok számára sem, akikkel netán hasonlóan bánnak el majd kényuraik, hiszen a balsorstól sújtottak azzal szoktak vigasztalódni, hogy nem csupán őket veri a fátum; ha a szerencsétlenség folytán más nem jut is a számukra, mindig láthatnak egy leanderszendert – melyet jobb körülmények között csupán a méhészek ismernek –, amely óvatosan bemászik a kaptárba, megkeresi a legfrissebb illatos sejtet, és

részegre szívja magát. Láthatják, ahogy pödörnyelvvel átszúrja a viasz-hártyával befedett lépet, és a lép feltárt csészéiből minden mézet kinyal, majd zúg, bódultan immár a méhek között, közvetlenül saját halála előtt, hisz' a méhek, dagadt potrohából visszanyerik saját mézüket, a szender tetemét pedig viasszal bevontan királynőjük közelébe helyezik, és többé nem törődnek vele.

Elmondom, mert anélkül érthetetlen minden további, Belisarios alávaló tetteit, azután pedig ismertetni fogom, ugyanazzal a módszerrel, ahogy az átkozott és megsemmisült históriámban végeztem volt el, Justinianus és Theodóra valamennyi bűnét is.

Belisarios bodzaszemű felesége, akiről már előző munkámban szoltam – ha még nem olvastad, barátom, és nem nézhetsz be emlékképeid maszatos ablakán, akkor többé már sosem teheted – nagyapja és apja után szőröltözetű öszvérhajcsároktól származott, akik Bizáncban és Thesszalonikében üzték bűzhödtt foglalkozásukat. Anyja csörgődobbal kellemkedő színházi szajha volt. Fiatalkorában ő maga is hírhedten feslett életet élt; sem ünnepi, sem köznapi viselkedésében nem ismert korlátokat. Mondták, egyáltalán nem véletlenül született Philippiiben, ahol a város fölé húzódó hegyen vadon tenyésznek a frígek, lúdek, perzsák és a régi görögök kedvelt, százsziromú rózsái; e növényekre jellemző, hogy ugyanabban az ágyásban nagy fejű és illatos, illetve csökött szziromkoszorús és szagtalan virág fejlődik együtt, és sosem lehet előre tudni, melyik bokron milyen lesz. Belisarios felesége, mivel minden élőlényt meghatároz az, milyen környezetből származik, felemás lény volt: testében inkább a nagy virágú és piros, lelkében viszont a szagtalan rózsához hasonló. Sokat forgolódott a varázslást magas fokon űző rokonai társaságában; járatos volt Dioszkoridész és Galenos ártó és ártás ellen használatos poraiban, keneteiben és főzeteiben egyaránt; tudta, mikor kell maszlagot keverni a bivaly elé vetett takarmányba, hogy a tejével megölje az azt elfogyasztót; a méhek kaptárát miként helyezze ki az aszfodéloszmezőbe, hogy a nyurga növényekből gyűjtött mézben elegendő halálos mérge gyűljön össze; s hogyan forgassa az ametisztkövet aranyos, szépen cizellált gyűrűjében, ha a borgőz a fejébe szállt, ám józanságra van szüksége fondorlatos tettei befejezéséhez. Elsajátítván azokat az ismereteket, amelyekre igénye volt, később – számos gyerek anyjaként – Belisariosnak lett törvényes (bár a hüvelyébe felcsúsztatott, a timó összehúzó hatása miatt abban áztatott vereshagyma levelének nyúzata jóvoltából szűz) felesége. Eleve eltökélte, hogy férjéhez kezdettől fogva hűtlen lesz, a lehalászott hal is ilyen a tengerhez; persze házasságtörését, miként testét a polip, kibocsátott, fekete váladékával, igyekezett eltitkolni. Nem mintha szégyellte volna a megszokott és nemcsak jól jövedelmező, de kéjeket is nyújtó foglalatosságot, és csöppet sem tartott házastársától (hiszen semmiért nem érzett szűgyent, a férjét meg mindenféle varázslással uralma alatt tartotta); a császárné büntetésétől viszont rettegett. Theodóra valóban gyűlölte őt, és acsarkodott ellene. Kényes ügyekben tett szolgálataival azonban magához szelídítette a csá-

szárnét: először is eltetette láb alól Silberiost; azután megbuktatta a kappadókiai Jóannést – mindezt elmondtam korábban. Ekkor már nem félt, nem titkolózott, és nem riadt vissza semmiféle bűntől. Miként a kontakionban, ebben az énekekre, strófákra osztott költeményben, amelynek a ritmusát, a görög nyelvű költészetben először, a hangsúlyos és a hangsúlytalan szótagok váltakozása adja, a versszakok pedig különböző hosszúságú sorokból épülnek fel – úgy alakult és fejlődött Belisarios törvényes hitvesének és Theodóranak a kapcsolata. S mint a versnek a strófái a versszakok után, úgy hangzott fel a két asszony együttesének közös éneke is. És ahogy a kontakion fontos eleme, a sorkezdő betűk akrosztichonja megmutatja, s ezt a harsogó ének kezdőbetűiből bárki kihallhatta, hogy kik is azok, akik önfeledten dalolnak: hol a bűnös szerelemről, hol a harácsolásról énekelt a két asszony, hol pedig azokról a tervekről, amelyekben sötét köpenyű gyilkosok, tört rejtegető haramiák, markukban csáklját tartó kalózok húzódnak meg, akik szeme éjszakai csillagokként hunyorog.

Theodóra, udvarhölgyével együtt, kontakionokat énekelt; egyszerre voltak közös művük költői és zeneszerzői, de sosem rögzítették a szöveget és a dallamot, amint a szír költők sem: prédikációnak tartották azt, amelyet az őket áhítattal övező megfélemlítettek éveken át hallgattak, mintha az Hagia Sophiában, a ravennai St. Apollinariusból vagy a daphnei székesegyház kórusában hallgatnák az éneket.

*A Szűz a mai napon a Létfelétit hozza a világra,
a föld pedig barlanggal fogadja a Megközelíthetlent...*

– ezzel vonzották magukhoz a pompás termetű, a fekvő embert átlépő, eszes thrákiai ifjat, aki Belisarios kiterjedt háznépéhez tartozott: Theodosios, aki szüleinek úgynevezett pauliciánus hitét kezdetben híven követte. (A pauliciánusok nemcsak az Ószövetséget utasították el, de az eucharisziát, a feszületet, a szentségeket, az egész látható egyházi hierarchiát is. Azt tanították, ha valaki gyereket hoz a világra, azáltal az ördöggel cimborál a testi lét megőrzésében. Ezt elkerülendő a közönség anális formáját választották.) Belisarios, mielőtt elindult Afrikába, a szent fürdőben részesítette Theodosios, saját kezével emelve ki a tiszta forrásvízzel telt medencéből, ezzel, keresztény szokás szerint, feleségével, Rosával együtt gyermekévé fogadta.

Az otthonából eltávozó Rosa kötelességéhez híven szerette Theodosios, aki e szent cselekmény révén a fia lett; különös gonddal törődött vele, birkák mosott gyapjából készített számára puha vánkost, tisztára mosott, fényesre törölt üveg pohárból nyújtotta ajkához a bort, bíborszínű, szegéllyel díszített tógában járatta, amelynek a szélére korábbi uralkodók arcát hímezték, s a ruha felhajtásába egy gyűrűt is bevarrtak, hogy az ártó démonok tudják, az ifjú jegyben jár. A tengert azonban nem véletlenül mondják betegesnek és férfiasnak: úgy ringatja a hajót, mint a szeretkezők az ágyat. Rosa rövidesen szörnyű szerelemre lobbant fogadott

fia iránt, s mikor a szenvedély teljesen eltöltötte, s a szerecsenhomlokú sirályokat, a fodrok egymást követő fehér karéját látva mindkettő Theodosios lágy ívű szemöldökére, határozott mozdulataira, karjának ölelésére emlékeztette: nem tekintett se Istent, se embert, minden szemérmet félrelökött; amint a borostyán is elhagyja az árnyéket, s hajtásaival a fára kúsza kijut a napfényre, hogy ott fejlessze ki, hozza elő ernyős bimbóit és virágzásba kezdjen. Eleinte titokban szeretkezett vele, végül a szolgák és a cselédek szeme láttára. A hajó orrát, amelyen faragott rókafej szimatolta a szelet, az egyik reggelen befutotta a fényes levelű folyondár, s midőn az evezőlapátok kiemelkedtek a vízből, borostyánhajtasoktól lettek súlyosabbak, s a korláton szemlátomást indázott és nőtt a setét lombú, erdei növény. Nehéz borostyánszagban haladt a kéjvágó hajó, mintha nem is sós levegő locsolná a szolgák arcát, hanem a buja, gomba- és televényszagú vadon illata. Rosa teljesen megszállottjává vált az önmagát megtermékenyítő vágynak: a duzzadó, piros szerelmi szenvedély láthatólag ellopta az eszét, nem vett tudomást semmiféle akadályról, hiába figyelmeztették a tatra hulló madarak és a vízből magukat szárazra kivető halak, a delfinek, amelyek palackorra betört, s borként zúdult testükből a tengervízbe, akárha keverőedénybe, a vér, megfestve a lassan Afrika felé haladó hajó körül a lustán lüktető-hullámzó végtelent s a szívó-szorító-csavaró örvényeket. Egyszer Belisarios Karthágóban az enyelgésben rajtakapta őket, de készségesen hagyta, hogy felesége félrevezesse. Amikor rájuk talált a földalatti, fáklyákkal alig megvilágított helyiségben, őrző dühre gerjedt, s hiába harapott ketté néhány keserű borostyánbogyót s nyelte le nyugtatásul, nem csillapodott; a nő azonban nem ijedt meg, még csak zavarba sem jött tette miatt. *„Ide jöttem a fiúval”* – mondta –, *„hogy a zsákmányból a legsebbe kincseket elrejtsem, nehogy a császár tudomást szerezzen róluk”* –, holott a kincsek közül egyetlenegyét féltett csupán, azt sem a császártól, hanem annak feleségétől, Theodórától. Ezt mondta kifogásként, a látszólag meggyőzött Belisarios pedig elengedte őket, ámbár látta, hogy a Theodosios nadrágját összefogó krokodilbőr szíj meg van oldva, s a barlangot, annyi idő alatt, amíg benne tartózkodtak, vaskos rétegben befutotta Dionüszosz szent növénye. A nője iránti világtalan szerelem parancsszavára azonban nem akarta elhinni, amit a saját szemével látott.

Bár az egyre féltelenebb bujálkodás hovatovább botránnyá fajult, mindenki hallgatott, noha mindent láttak, amit műveltek. Rosa a bizánci szokásokkal ellentétben új divatot teremtett: ruháját úgy szabatta, hogy hasítékot hagyott combjai között elől és hátul, s csupán könnyű selyemmel fátyolozta el a réseket, melyet bármikor föllebbenthetett, s kivillanhattak testének azon részei, amelyeket nem illetet volna mutogatni. Abban az időben, amikor Belisarios elfoglalta a piros peremű Szicíliát, egy Heliodorisz nevű, csúnya arcú rabnő Szirakuzában mindent feltárt előtte, de megeskette urát, hogy soha nem árulja el őt egyre szépülő úrnőjének. Két szerecsen rabszolgát hozott tanúnak, akiknek a kövel hűtött hálószobában való szolgálat volt a feladatuk, ők sem tudtak másról beszámolni, mint a Rosa

környezetében tömegesen termő borostyánról, a kiűrtet s vetetlenül hagyott ágy mellett talált üres boredényekről, és arról, hogy az éjszakák ajtaján hányszor koccant meg egy odaverődő, ruhaszélbe bevarrt gyűrű. Ezek hallatára Belisarios parancsot adott leghűbb emberének, hogy hátulról gyalázza meg, majd pedig ölje le Theodosioszt, s heréjét, megsütve, tálalják föl reggelire. Theodosios idejében értesült a tervről, és elmenekült Epheszoszba. Belisarios állhatatlansága miatt ugyanis legtöbb korábbi híve ekkor már inkább a feleségének igyekezett a kedvében járni, mint a férj iránt hűséget tanúsítani: ugyanaz az aranypénz, ha az egyik serpenyőbe tették, felemelkedett, de ha a másikba, akkor lesüllyedt; ezek persze elárulták a hármast is, amelyet ekkor Theodosiosszal kapcsolatban kaptak.

Konstantinos látván, hogy Belisarios teljesen lesújtja szerencsétlensége, mindenben együtt érzett vele, de megjegyezte: *„Én bizony előbb a nőt ölettem volna meg, mint a fiút, hiszen az, azon kívül, hogy fiúágyasnak megfelelő, kitűnő szolga.”* Ez persze a fülébe jutott Rosának, mert az a fül, bármily kicsinyke is volt, messziről meghallotta nemhogy a beszédet, de a sutto-gást is. Rosa fenekedett rá, hogy nyíltan kimutathassa vele szemben érzett féktelen gyűlöletét; olyan volt a természete, mint a hajnali skorpióé, indulatait nem lehetett kiismerni. Konstantinos jól ismerte a skorpió naturáját, tudta, hogy csípésének sokféle következménye lehet: például a marás helye azonnal a hús mélyébe húzódó, kemény és vörös daganattá gyúlik, a csípést feszítő fájdalom követi, helye néha begyullad, néha meg kihűl, s a megmart ember úgy érzi, mintha mozsártörővel dömöckölnék, majd hirtelen fájdalom lepi meg és tűszurkáláshoz hasonló kín gyötri, amire verítékezés és ajakremegés következik, a szerencsétlent hideg leli, ragacsosat hány, s a hányadékra rögtön megkocsonyásodik, haja fölborzolódik és törékeny lesz, végtagjai – különösen a sebhely szomszédságában – reszketnek és kihűlnek, teste elgyöngül, lágyéka megduzzad, hímvesszeje megmered, hasa egyiptomi korsónyivá puffad, és néha, kivált, ha teste alsó felén érte a szúrás, erőseket szellent, hónaljában kelések támadnak, sűrűn kell böfögnie, felsőtestének színe pedig elváltozik; de azt is tudta, hogy a skorpió ellen nem lehet védekezni, a marásig jobb, ha rá sem gondol. Rosa nemsokára ágyéka varázserejével vagy hízelgéssel meggyőzte a férjét, hogy a rabnő vádja alaptalan; Belisarios haladéktalanul visszahívatta Theodosioszt, és készségesen kiszolgáltatta feleségének a csúnya arcú Heliodoriszt és a két, réműlettől alázatos, fekete rabszolgát. Azt mondják, Rosa először a nyelvüket vágatta ki, péppé daráltatta, s úgy tömte vissza saját húsukat a szájukba, s pálcával verette őket, míg le nem nyelték, aztán könyörtelenül apró darabokra vágta és bőrsákba varrva a tengerbe vetette őket. A véres tettnél segítői is akadtak: a fájdalom, amelyet a szolgák akkor éreztek, amikor a nyelvüket kivágták, az iszony, amely erőt vett rajtuk saját húsuk elfogyasztásakor és a rettenet, amelyet a torkukra fektetett tűr ébresztett, majd elnyelte őket. Kis idő múlva Rosa rábeszélésére Belisarios megölette Konstantinoszt is.

Ekkor történt az az eset Praisidiosszal és a szaracénnal, amelyikről korábbi könyvemben beszámoltam. S mert tán egyetlen vagyok, aki emlékezik rá, bár meglehet, tükör által, fölelevenítem a történeteket. Már úgy volt, hogy Konstantinos kiszabadul a fogságból, Rosa azonban nem eresztette ki addig a markából, amíg bosszút nem állt rajta az imént citált kijelentéséért. Belisariosra nagyon neheztelt a császár és az összes bizánci és római előkelőség.

Így történt ez. Theodosios kijelentette, hogy nem mehet az éjszakánként lágy illatokat ontó Itáliába – ahol ez időben Belisarios és Rosa tartózkodott, szüntelenül az égerliget árnyékában enyelegve –, csak ha gyermeküket, Phótiost eltávolítják az útjából. Ő ugyanis mindenkit Theodosios pauliciánus múltjára emlékeztetett, s amióta Augustianus, a hyppói püspök elkülönült a manicheusoktól, ettől a pauliciánusokétól rokon hittől, Itáliában nemcsak megvetették, de üldözték is azokat, akiknek – mint gyöngyragylóhéjnak a ragylóhoz – valaha közük lehetett a fekete fényű közösséghez. Phótios természeténél fogva sértődékeny volt, érzékeny, napra sötétedő máz borította a lelkét, amely folyton lepattant, s kilátszott a zománc alatti értéktelen fémlap. Nem tudott, de nem is akart a visszavont tekintettel élni, s rossz néven vette, ha valakit nála többre becsültek; Theodosiosszal szemben meg éppenséggel joggal ette a mérég, mivel ő maga annyit sem számított, mint a kirágott alma héja, bár Belisarios és Rosa gyermeke volt, amaz viszont nagy hatalmat élvezett és töméntelen pénzt szerzett. Miután Rosa értesült Theodosios szerteszét hírelt óhajáról, szüntelenül csapdákat állított a fiának (hogy észrevegye), s gyilkos merényletekkel üldözte (ügylve, hogy mégse váljék áldozattá), mígnem sikerült elérnie, hogy nem bírván elviselni a sok színben játszó skorpió cselszövéseit, Phótios eltávozott onnan. Ismerte az antik hagyományt, mely szerint sokféle színezete lehet a féregnek, fehér, sárga, vörös, szürke, rozsdabarna, zöld, arany színű és fekete farkú, borszín farkvégű – és Bizáncba ment. Theodosios pedig eljött hozzá, a buja és párás Itáliába. Itt aztán Rosa fenéig élvezte szeretője mohó társaságát és balfácán férje ostobaságát; később kettejük kíséretében a sokkupalás Bizáncba utazott: kiszáradt bőré tenyerében az utazás során hol az egyik, hol a másik férfiú ágaskodó nemi szerve vált nedvessé.

Ott aztán Theodosiust megrémítette alig rejtegetett bűnének tudata, és nem hagyta nyugton a gondolatait. Nap mint nap kavicsokat tornyozott egymásra, s ha építménye valami okból megomlott, elromlott a kedve, nem jelent meg szolgálatra, nem evett az ételből, visszatette a fészkébe a kiesett madárfiókát, amelyet máskor eltaposott volna, s a császári történetírók frissen született, csapnivaló stílusú írásait olvasta, hátha fölfedez bennük valami rá vonatkozó utalást, amelyben további sorsa előjeleit fedezhetné föl. Úgy vélte, nagy lánggal és kormozó füsttel égő bűnük semmiképpen nem marad titokban, miután látta, hogy az asszony már nem tudja leplezni az iránta lobbant szenvedélyét, és nem rejtve hódol neki: hosszú uszályos köpenyt visel ugyan, de alatta ott van a réseket elől-hátul éppen

csak elleplező fátyol. Nem érdekelte az sem, ha mindenki tudja róla, hogy gaz házasságtörő, és annak is nevezik. Ezért Theodosios ismét Ephesosba távozott, és a haját a szokásos módon levágatva fölvetette magát a szerzetesek közé, s szent Maximos követőjévé vált. Arról elmélt, hogy aki tökéletes a szeretetben, és eljutott a szenvedélytelenség csúcsára, az nem vesz tudomást többé az önmaga és a mások közötti különbségről, hanem egyszerre a 'magáé' és a 'másoké'. Az egyetlen emberi természetet tartja szem előtt, egyformán tekint a hívőre és a hitetlenre, a rabszolgára és a szabadra, vagy akár a férfira vagy nőre, felülemelkedve a szenvedélyek zsarnokságán. Mindnyájuk iránt azonos érzésekkel viseltetik; továbbá, hogy, miként az éhező szelleme kenyérről fantáziál és a szomjazóé vízről, azonképpen fantáziál a falánk különféle ételekről, a gyönyörhajhász női idomokról, a hiú az emberek közötti kitüntetett megbecsülésről, a kapzsi anyagi előnyökről, a haragtartó megbántóján való bosszúállásról, az irigy a gazdag nyomoráról, mert a szenvedélyektől megzavart szellem magában foglalja a szenvedélyes képzeteket, akár ébren virraszt, akár almodik.

A szenvedélytől korábban megszépült Rosa őrzöngése ekkor a tetőpontjára hágott; más lett a ruhája és a viselkedése; gyászruhát öltött, és haját lebontva, sírva járt föl s alá saját, kietlennek tűnő házában, panaszosan zokogott megszeppent férje oldalán: micsoda perzsa kincset vesztett el, milyen hű volt, milyen kedves, milyen ragaszkodó, milyen szolgálatkész, milyen szép, milyen kellemes, milyen tetsző, milyen kíváncsú, milyen vonzó, milyen gyönyörködtető, milyen kéjes, milyen élvezetes, milyen örvendetes, milyen bájos, milyen felséges, milyen elragadó, milyen édeni, milyen boldogító, milyen bolondító. Végül férjének is csatlakoznia kellett hozzá s részt venni a siratásban, és a boldogtalan Belisarios könnyek között szólongatta a drága és átkozott Theodosios, a pompásat, a fényeset, a díszest, a káprázatos, a csillogót, az ünnepélyest, a büszkét, az engedelmezt, a hódítót, a töredelmest, a merészt, a vakmerőt, a hűt, a férfiút. Rosa utoljára a császárt is fölkereste, és addig könyörgött neki, bizonygatva elvesztett szeretője emberszeretetét, jótékonyágát, önfeláldozását, áldozatkészségét, irgalmasságát, szánalmát, könyörületét, megindultságát, megrendültségét, míg rá nem vette Theodosios visszahívására, *„mert sem most, sem a jövőben nem nélkülözheti őt a házában”*.

Theodosios azonban megtagadta, hogy bárhova is távozzék szerzetes-társai közül, hangoztatván, hogy szilárdan kitart feketeszenként ragyogó hivatása mellett. Negyvennapos böjtölésbe kezdett, amelynek tanúi csak a mező ártatlan virágai és a rét szelíd vadjai lehettek. Ez a viselkedés azonban hamisnak bizonyult, csak arra várt, hogy mihelyt Belisarios kiteszi a lábát a soktemplomú Bizáncból, Theodosios, megszedve a mezők virágait, leterítve a rétek vadjait, titkon Rosához mehessen. Így is történt.

2

*Angyali követ száll az egekből a földre,
üdvözli az Istenanyát,
s míg szól szava testtelenül,
íme testet ölt szeme előtt az Úr!
Álmélkodik, gyökeret ver a lába, imígy szól:
Üdvözlégy, aki által az öröm piroslik,
Üdvözlégy, aki által az átok eloszlik.*

– ezt a kontakiont kezdte énekelni fátyolos szemmel Belisarios, Phótios és Rosa az Hagia Sophia ragyogó mozaikképe alatt. Velük tartott Theodóra császárné és Justinianus császár s a szerzetesek közt feketéllő, görnyedt vállú Theodosios. A himnusz fölzengett a birodalom valamennyi táján, településén, templomában és szent helyén, a szárazföldön és a szigeteken, a sivatagban és a hegyes vidékek havas ormai fölött, s a boldogtalanok égre vetett könnyes szemmel harsogták a dicsőítő és könyörgő verset.

Belisariost Phótiosszal együtt újabb háborúba vezényelték, de Rosa, az alkonyati rózsaként epekedő asszony, otthon maradt. Azelőtt ez nem volt szokása: azon mesterkedett, hogy együtt utazzék harcias férjével a lapos föld bármelyik részébe, nehogy Belisarios egyedül maradván észhez térjen, s lebecsülve az asszony varázspraktikáit, valamilyen megfelelő, számára végzetes elhatározásra jusson vele kapcsolatban. Most otthon maradt és azon ügyeskedett, hogy Theodosiosnak újra szabad bejárása legyen hozzá.

Nem kellett hosszan töprenkednie, megnézve, mi forttyog az üstben, hiszen maga rakta bele a változatos főznivalókat: sürgősen intézkedett Phótios eltávolításáról. Rávette Belisarios néhány napraforgó emberét, hogy folytonosan kössenek bele, és ne mulasszanak el egyetlen alkalmat sem a sértegetésére: gúnyolják festetlen, szőke haját, a virrasztásoktól vörös és a gyulladástól váladékos szemét, gacsos járását, barátai hűtlenségét; ő maga szinte minden nap levélben rágalmazta, és minden követ megmozgatott ellene.

Kényszerhelyzetében az elkeseredett fiatalember elhatározta, hogy leleplezi szülőanyját: amikor valaki hírül hozta Bizáncból, hogy Theodosios titokban Rosánál vendégeskedik, a hírhozót rögtön bevitte Belisarioshoz, és többször elismételtette vele az egész történetet, hátha hazugságon fogja, de a hírnök láthatólag megtörtént dolgokról hozott bizonyosságot. A füst ahogyan elborítja a tüzet, és a por elfödi a tükröt, mint ahogyan az anyaméh beburkolja a magzatot, úgy borította be a hír a hírhozót. Megérkezett a hírhozó, s a hír igaz volt. Amikor ezt a féltékenységtől egyre tompultabb, butaságba süppedt Belisarios fölfogta, szörnyű felindulásában arca borult fia, Phótios lába előtt, s előbb azt mondta: ha a tudás és ismeret, amelyet hirdettek neki, hiánytalan, az semmivé teszi az életét; majd kérte, álljon bosszút érte ezért a gáztettért, melyet azok követtek el ellene,

akiknek a legkevésbé sem lett volna szabad: *„Édes fiam, hogy apád ki volt, nem tudod, mert még a dajka táplált, amikor magam is megtudtam: nem biztos, hogy az én ágyékom sarja vagy. Nem élvezted a vagyonát sem, mert ebben a tekintetben sem voltál túlságosan szerencsés. Én neveltelek föl, bár vélhetően csak a mostohaapád vagyok; abban a korban vagy, hogy a te dolgoz a védelmemre keln, amikor ilyen súlyos bánat ér. Eljutottál a konzuli méltóságig, akkora vagyont mondhatsz a magadénak, hogy atyádnak, egész rokonságodnak nevezhetem magam és teljes joggal! Mert az emberek nem a vérségi köteléken szokták lemérni egymás iránti hő szeretetüket, hanem a cselekedeteiken. Milyen kis semmi, értéktelen, szennyezéstől pöttös magva van a ricinusnak, s mekkora lombot nevel; alatta négy meglett férfi is árnyékot talál a nyári hőségben. Elérkezett az a végső pillanat, amikor nem nézheted tovább tétlenül, hogy családi életem megrontásán túl ily sok pénzzel is megkárosítsanak engem, anyád meg ország-világ kíváncsi szeme előtt ekkora gyalázatot vonjon magára. Gondold csak meg, hogy az asszony vétke nemcsak a férjét érinti, hanem még sokkal inkább felleget borít a fiaira, mert általában éppen róluk tételezik fel, hogy a természet rendje szerint jellemük az anyjukra üt. Megrokkanni látszó énemmel kapcsolatban azt is vedd számításba, hogy rajongva szeretem átkozott feleségemet, s ha sikerül bosszút állnom családi tűzhelyem bekormozóján, őt magát egyáltalán nem fogom bántani; de amíg Theodosios él, nem tudok lemondani a Rosa elleni vádemelésről.”*

A nehezen kimondott szavak hallatára Phótios váltig állította, hogy mindenben könnyező apja rendelkezésére áll, nincs az a hatalmas kőszikla, mely elállhatná az útját, nincs olyan setét vihar, amely elől behúzódna a száraz barlangba, s nincs akkora levelű ricinusfa, amelyet ne vágna ki, ha általa megtalálja a célját; attól tart azonban, hogy bajba kerül, mert nem nagyon bízik Belisarios elhatározásának tartósságában és szilárdságában, legalábbis a feleségét illetően. Sok egyéb mellett a csúnya arcú Heliodoris szerencsétlen sorsa is aggodalmat kelt benne. Erre azután megegyeztek egymással a keresztények összes félelmetes esküjével: *„Az igazság nevében kezemet fölemeltem, dicsértem a Szent és Nagy Urat, és szám lehetetével és húsból való nyelvemmel, melyet az Úr az ember számára teremtett, beszéltem, mert megadta nekem a lélegzetet, a nyelvet és a száját”* – hogy soha nem hagyják cserben egymást, még végveszélyben sem. A pillanatot nem találták alkalmasnak a titkos terv végrehajtására, ám amikor Rosa Bizáncból hozzájuk utazik, Theodosios meg az övéikhez, Epheszoszba megy, akkor majd, gondolták, Epheszoszban Phótios nehézség nélkül kézre keríti Theodosios is meg a kincseket is. Tette után beáll a szerzetesek közé, hogy azok védelmének széles szárnya alatt meghúzhassa fiókányi magát.

Belisarios és Phótios az egész sereggel betört perzsa területre, Bizáncban pedig a kappadókiai Jóannés áldozatul esett annak a cselszövésnek, amelyről korábbi munkámban beszámoltam. Azt azonban nem mertem ott megírni, hogy Rosa nem egyszerűen csak rászédte Jóannést és lányát, hanem előbb a keresztények között a legszörnyűbbnek számító sok-sok esküvel: *„Ölelj át engem teljes szíveddel és teljes lelkeddel, és akkor bármit kívánnok is tudni bármikor, megtanítalak rá”* – biztosította őket, hogy nincsen ve-

lük semmilyen gonosz szándéka. A cselszövés sikeres végrehajtása után sokkal biztosabb lehetett Theodóra barátságában; elküldte Theodosioszt a fügeszagú Epheszoszba, ő pedig semmi rosszat nem sejtve a mesés Keletre utazott, hogy láthassa a paradisosznak nevezett, vízben gazdag, gyümölcsöket érlelő illatos és hús perzsa kerteket, amelyekben a mennyország és a földi világ összeér. Kellően felkészítette magát az útra, cinóberrel festette meg két gömbölyded orcáját s büszke homlokát. A cinóbert nemcsak füstöléshez és pároláshoz, hanem kenőcshez is alkalmazták, tudta ezt Rosa, s a paradicsomi színből fölkont magára, amennyit csak lehetett. Naponta kétszer használta a szert – amely a szemmelveréstől kapott jegyeit is eltakarta. Addig dörgölgette a fájdalmas, nyers sebeket, amíg azok föl nem vették a zsíros anyagot, és ki nem vörösödtek. A cinóber pedig azokról a képekről származott, amelyet Theodosios a málladozó falú altemplomokról kapargatott le Epheszoszban, a szájában hordva be a festéket mohó szeretője otthonába.

Nem sokkal azután, hogy Belisarios súlyos harcok után, melyekben komoly veszteségek érték, elfoglalta a Sisauraón erődöt, értesült róla, hogy pirospozsgás felesége, nehéz uszályát kísérete tagjai által vonszoltatva, úton van. Mindenről megfeledkezve megindult seregével visszafelé, mint szélviharral a fekete fürgeteg; azzal sem törődött, hogy felmálházza a szantálrakományt, amelyet zsákmányul szerzett. A cédrusvesszőket hátrahagyta, holott azokat a császár kérésére annak udvarába, szerzetesei javára, hite erősítésére, érzékei eltompítására szánta.

Amint korábban elmondtam, egyéb események is történtek a táborban, amelyek visszavonulásra készítették. E hír azonban rendkívül meggyorsította a döntését, miként rövid idejű esőzés is okozhatja a megáradt folyó medréből való kiléptét, s egyetlen pengevágás elég a megkorhadtt, éjszakánként világító tölgy törzsének kidőléséhez. De amint e könyv elején említettem, annak idején korántsem éreztem veszélytelennek, ha az események minden okát elmondom. Csúf volt a visszavonulás arca, mint a törzse, a keze, a lába is himlőfoltos és rothadó húsdaraboktól bűzös: a meghátrálás miatt a rómaiak mind azzal vádolták Belisariost, és a vád sok-sok kezének ujjain hosszú körmök hegyesedtek, hogy fontosabb neki családi problémája, mint az állam mindenekelőtti érdeke. Megfeledkezett a vir bonus hagyományáról; a csapodár nő iránti hagymázás szenvedélyétől megszállottan kezdettől fogva nem akart messzire eltávolodni a római limestől, hogy visszafordulva azonnal elfogathassa és megbüntethesse a most éppen gyűlölt, de egyébként kétségtelenül imádott, öregedő feleségét, amint a szárnyakon szálló hír, csőrében a falképről lepatintott kármínpiros festmény darabkájával elér hozzá, és Bizáncból azonnal hozzá utazik. Ezért küldte embereit a zavaros Tigris folyó veszélyes túlsópartjára, hogy járják be és derítsék föl, hol készíthetne majd az ellenség a maga számára biztonságos, új fővárost, csak hogy azt a helyet, még elkészülte előtt, szétrombolja. Úgy vélte, hogy a Tigris partja sokkal megfelelőbb lenne az új főváros számára, emberei tehát végighajóztak a folyón, fel egészen

Moszulig, majd visszatértek délre, végül egy perzsa falu mellett, amelynek Bag volt a neve, megállapodtak. Emberei azonban semmi jelentőset nem hajtottak végre, és visszatértek sivár hazájukba, ő maga pedig azon mesterkedett, mert érezni akarta a rumi konyhákból felcsapódó füst olajkeserű illatát, látni a vadon termő rozmaring apró virágainak kék szirmait, ahogy megtépázottan sodródna az otthona felől érkező szélben, hogy még egynapnyi járóföldre se távolodjék el a Római Birodalom határától. A Sisauraón erőd könnyű felszerelésű utas számára Nisibisen át alig több, mint egynapnyi út a római határtól, nem nehezíti vad bozótos, rossz út se; a másik út viszont csak fele ennek a távolságnak. Ha a hadjárat kezdetén kész lett volna átkelni a lusta vizű, széles derekú Tigrisen, végigzsákmányolhatta volna a kiterjedt szír területet, és egészen mélyen behatolhatna az ellenség terébe anélkül, hogy bármilyen ellenállásba ütközik. Úgy térhetetne vissza a hazai földre, büszkén és a por palástját levetve, hogy kiszabadították az antiochiai foglyokat és a többi idehurcolt római. Belisarios azonban nem látta az antiochiai épületeket, az égmagas katedrálist, mert szeme előtt a konstantinápolyi, Justinianus által újraépített Szent Apostolok temploma lebegett a maga öt csapnivaló kupolájával; és csak azért az, mert a szemérme nem engedte, hogy a legfontosabb épületként számon tartott Hagia Sophia épüljön föl képzeletében. Megelégedett a másodikkal, hiszen önmagát, a császár után, a birodalom második emberének akarta tudni. Számos templom épült még abban a korban, ha nem is a fővárosban, mint például 565-ben az epheszosi Szent János templom; igaz, abban más lelt magának példát: Theodosios. Ezekről az épületekről és a felépítésükről máshol beszámoltam, ahol balga módon a császárt mint az építőmunka fejedelmét ünnepeltem, hamisan azt állítva, hogy minden alkotás az ő nagyságát hirdeti, a díszes templomok mély és kőlapokon csúszkáló vallásosságát bizonyítják, a fényes középületek, kórházak és szegényházak pedig alattvalóiról való gondoskodását. S ő a munka megírásakor nem adta jelét, hogy másnak az erenyeit tulajdonítottam neki, amint később sem; magam ébredtem rá a rettentő névcserére, s nincs elég mondat, melyet végigjárva levezethetem bűnöm szennyes patkjának mocskos vizét az alvilág kapuján át a démonok világába.

Belisarios volt a legfőbb oka annak is, hogy a perzsa Chosroés biztonságban hazavonulhatott a kényes Kolchisból. Most ismertetem, én, aki Belisarios kíséretéhez tartoztam, és a leírt valamennyi esemény szemtanúja voltam, s aki tudja, mikor hasznos a kronologikus tárgyalás, mikor nem, s melyik elbeszélési mód temeti maga alá a dolgok egyik felét, s melyik, amelyben a dolgok másik része semmisül meg; tehát ismertetem, hogyan történt ez. Amikor Chosroés betört a piros téglafalak közül a zöldes ég felé kandikáló, sok áldozati tornyú Kolchisba és – amiről a *Peri polemon*ban korábban beszámoltam – elfoglalta a barlangokra épült Petrát, a nehéz terepen vívott harcokban a méd sereget súlyos veszteségek érték: először a fekete szemű harcosok tekintete kékké vált, majd már nem is azt látták, amire néztek, hanem amit kék tekintetük mutatott: a városban lakó na-

bateusokat nem a szokásos testi formájukban látták, hanem úgy, ahogy később feltűnnek, kétszáz év múlva, már egy új birodalom alattvalóiként.

Egyszóval ugyanaz a varázslat történt Chosroésszel Kolchisban, mint Belisarios katonáival a Tigris déli folyásának partján, amikor egy még meg sem lévő, majd csak a jövőben megalapított fővárosra, Bagdadra bukkantak, s a jövő eme városáról magam többet nem tudok. Baljós jegy akadt ott más is: mind Chosroés, mind pedig Belisarios, természetesen mind-egyikük a maga idején, amikor belenézett a petrai nabateus szövegekbe, hogy áttekintsék a város kincseinek leltárát, észre kellett veyék, hogy a mondatokból – legyenek azok hosszúak vagy rövidek – hiányoznak a magánhangzók. Csupa mássalhangzóból állt a leltár szövege, s ugyanaz a betűcsoport számukra, a kellően be nem avatottaknak, egyszerre több olvasatot ígért. Azt azonban egyik sem ígérte, hogy a lista tökéletesen értelmes megfejtése egy ismeretlen nép számára egykor majd nem fog problémát jelenteni. Végezetül azt is meg kell említenem, hogy Chosroés a Petrába való betörése előtti napon egy sivatagi településen szállt meg, amelyet különös néven jegyeztek föl: Kaszr at-Túba. Ez két négyszögletesen összeépített épületből állt, amely a teljes sereget magába tudta fogadni. A bejárat mindkettőbe az északi oldalon nyílt, s ezeket szegletes tornyok szegélyezték. Mindkét palota közepén udvar volt; a déliben sárga, az északiban vörös rózsák bontogatták szirmaikat. Az udvart lakószobák vették körül, a bejárat homlokzatát kőből faragott rózsák díszítették. A palotatömbök falán a tornyok tömörek voltak, kivéve néhány olyan mellékhelyiséget, ahová senki be nem lépett. Chosroés seregéből azok, akiket az északi palotában szállásoltak el, hamarosan Belisarios katonái által pusztultak el, akik pedig a déliben aludtak, mind egy szálig megmenekültek, és nagy veszélyt jelentettek a császár birodalmára. Ezt az építészeti remekművet azonban, ahogy hajnalban Petra felé vonult a méd sereg, többé nem találta meg senki, mert talán nem is létezett.

Petra nehezen járható, sziklakkal borított térség volt, s e sziklaormok arra teremtettek, hogy a mélyükben barlangok fussanak, olyanok, amelyekben állandóan fel-alá sétál a mezítelen talpú huzat. Még járvány is kitört a seregben, elpusztítva a csapat nagy részét – a szemet támadta meg, s aki megbetegedett, nem látta meg a harcosok kezében a fegyvereket, sokan pedig élelemhiány következtében hullottak el. Holott ez utóbbiak, ha nem félnek annyira a vérhúsú céklától, életben maradhattak volna: e kövér gumójú növényből annyi termett, hogy a lovak csüdig lucskosak voltak a széttaposottak nedvétől. Eközben hírül hozták a perzsa földről érkező utasok, hogy Belisarios Niszibis városa mellett csúfosan megverte a másik csapatot és előrenyomul; ostrommal elfoglalta Sisauraón erődöt, és az erőd urát nyolcszáz perzsa lovassal együtt foglyul ejtette. Továbbá elindított egy másik római sereget is Arethas szaracén törzsfőnökkel, amely átkelt a hónapok váltakozásával a színét változtató Tigrisen. Ráadásul az ottani, korábban megkímélt területek növényzetét tarrá puszt-

tították a sáskák. Chosroés korábban a hun sereget – varkocsos, kiabáló férfiak hordáját – küldte a római uralom alatt lévő arméniaiak ellen, hogy elterelje a figyelmet a petrai eseményekről. Ezek a barbárok megütköztek, vereséget szenvedtek, és többségükben elesetek. Minderről értesültek a perzsa katonák, haoma-áldozati növényeket hordtak az oltárookra, hogy lángjuk illatában megmosdassák kékszeművé vált fejüket, megtisztítsák a sivatag száraz szagától a hajukat, s orrukon át a tüdejükre szívják istenük lelkét. Elcsigázták őket a petrai megpróbáltatások; rettegetek, mert éjszakánként egerek, varangyok és skorpiók járkáltak elernyedtestükön, és féltek, hogy visszavonulás közben a sziklás és bozótos macchiában elenséges seregbe ütköznek, és mind egy szálíg dicstelenül elpusztulnak, s a jó és a rossz közül kénytelenek lesznek a rosszat választani. Aggasztotta őket gyermekeik, feleségük és szülőföldjük sorsa is, ami miatt a méd sereg színe-java átkozta Chosroést: szemére vetették, hogy esküjét és a minden nép által elfogadott jogszokást lábbal tiporva béke idején római területre jött, pedig semmiféle jogcíme nincs arra, s ezáltal megsértette az ősi és dicsőségben az összes többi messze felülmúló államot, melyet háborúban s a jóslatok értelme szerint aligha győzhet le. Egy felhő pedig ragaszkodott a hegytetőn álló magas fához, fölötte gomolyogva, amint a hegyhez is ragaszkodott, ugyanúgy, ahogy ragaszkodott hozzá a hegy, továbbá a legmagasabb, valamint az annál alacsonyabb fák. Pedig alig vetett árnyat az égbe fúródó fa, éppen csak lefogta kissé futásukban a gyors napsugarakat. Aztán egy nap a felhő terebélyesedni kezdett, szétrázta határozott körvonalát, fellazította s áttetszővé tette a formáját, ahol pedig kiszítasodott, betömte vastag gyapotszálakkal; megakadna benne, ha el is érne addig, a médek lándzsáinak hegye. A vidék fölé lassú árnyék borult. Zendülés volt kitörőben.

Zavarában Chosroés a következő gyógyírt találta a bajra. Fölolvasta azt a levelet, amelyet a császárné röviddel azelőtt küldött. Így hangzik a levél. *„Hogy mennyire becsüllek, mert ismerem országunk iránt tanúsított jóindulatodat, azt jól tudod, hiszen nemrég jártál nálam követségben. Nos, a rólad alkotott jó véleményemnek megfelelően cselekszel, ha rábírod magad, hogy békés politikát folytass országunkkal. Biztosítalak, hogy ebben az esetben nagy jutalomban részesülsz majd a férjemtől, aki minden tetteben követi a véleményemet.”* A levél felolvasása után Chosroés szidalmazta a perzsa előkelőket, akik államnak tekintik azt, amit egy nő kormányoz. Ezzel sikerült lecsillapítania az indulatokat. De így is óriási aggodalom közepette vonult el a városból, mert ugyan magára is érvényesnek tekintette kijelentését, hogy asszony ellen perzsa férfi nem emel fegyvert, de abban nem mert hinni, hogy Belisarios csapatai, Theodóra utasítását követve, nem állják majd útját.

3

Amikor Belisarios a vadánizs illatával lelket részegítő római földre ért, megtudta, hogy felesége megjött a sokkupolás Bizáncból, s körmei még emlékeznek a tengerszoros vízének halszínű, villódzó fényeire. Megszégyenítő őrizet alatt tartotta Rosát: bár többször rászánta magát, hogy megöli, de mihelyst a vadon növvő koszorúvirágokra, az ernyős virágzatú zellerre, a boglyas kakukkfűre, a nyurga aszfodéloszra tekintett, amelyek a természet minden rendjét felborítva, holott eddig külön időszakban tettek, egyszerre borultak virágba, ellágyult a szíve, s égő, szerelmi szenvedély vett rajta erőt. Azt is mondják, hogy felesége thesszáliai varázspraktikái kötötték gúzsba – állítólag az asszony egyetlen könyvet olvasott naphosszat, Apuleius *Metamorphoses*-ét, abból tanulta a tanulnivalókat –, s néhány pillanat alatt elvesztette minden férfiúi erejét, azt az egyet kivéve, amely az ágyékát dagasztotta.

Phótios Epheszoszba sietett. Magával vitt bilincsbe verve egy eunuchot, Rosa fölhajtóját, aki az utazás közben, a kínzások hatására – beléndek keserű főzete, nyílhal szálkája a kézfejben, forró borostyánkő az orrba, lúdtoll vastag kávéja a húgycsőbe – minden titkot elárult neki. Theodosios előre értesült a veszélyről, és János apostol templomában keresett menedéket, ahol a tiltott ábrázolások listáját tartalmazó iratot őrizték, a város legszentebb és nagy tisztelettől övezett helyén – azt hitte, mint a betű, ha rácsukodik a könyv fedele, védelmet talál. Ám az epheszoszi főpap pénzért – s mily szegyeteljes, értékén aluli összegért – kiszolgáltatta Phótiosnak, a vérdíjból görögkereszt alaprajzú, kupolával fedett, belsejében kétszintes szerkezetű templomot építtetett s látott el a szükséges kegyzserekkel, amivel tíz évre elegendő munkát adott a város boldog mestereinek. Ez volt a helyzet, amikor az isteni Theodóra Bizáncba rendelte Belisariost feleségével együtt; féltette ugyanis Rosát, mert hallott a vele történetekről. Ennek hírére Phótios a távoli Kilikiába vitette Theodosiost, mert fegyveresei és testőrei történetesen ott állomásoztak a téli szálláson. A kísérő őrségnek meghagyta, hogy a foglyokat disznóhólyaggal lefedett arccal, a legnagyobb titokban szállítsák, s ha megérkeznek Kilikiába, elrejtve tartsák fogságban; senki ne tudja meg tőlük, a világ melyik zugában találhatók. Ennek érdekében a legjobb s hűbb katonái közül azokat válogatta ki, akik nem tudtak írni, nehogy kezükkel árulják el a titkot, s mindegyikük száját bevarratta, úgy, hogy a nyelvükön is lassan beforradó vágást ejtett, hogy hónapokra némák maradjanak. Maga Phótios az eunuchhal és Theodosios összelopdosott kincseivel – ez tekintélyes összeg volt, nemcsak hogy fedezte a főpapnak kifizetett összeget, így Belisarios nem rövidült meg, de bőséggel maradt is belőle – Bizáncba utazott.

Ekkor a császárné minden ember előtt bebizonyította, hogy a szívességeket viszonzni tudja még nagyobb és még szörnyűbb ajándékokkal. Rosa nem sokkal előtte csapdába ejtette, és a kezére juttatta a császárnő kappadókiai ellenfelét: egyetlenegy embert – Theodóra viszont férfiak sokaságát

szolgáltatta ki és ölette meg vádemelés nélkül, mert megtehetette. Ezek mindegyike azzal kérkedett valaha, hogy ismerik Rosa ágyéka szögletében azt a szépségfoltot, amelynek reggelenként ámbra-, delente szantál-, esténként mosusz-, éjszakánként pedig ánizsillata van, s nemcsak hallomásból ismerik, de ápolták is ezt a mély barázdával kettészelt, illatos kertet. Belisarios és Phótios bizalmasai közül némelyeket megkínóztatott, és pusztán a két férfi iránti hűség vádja miatt róluk is akképpen rendelkezett, hogy mind a mai napig nem tudjuk, sorsuk milyen véget ért; másokat meg ugyanilyen indok alapján életfogytig tartó száműzetésbe küldött, éppen azokra a szigetekre, ahol az illatos füveket gyűjtötték a népek, s készítették belőlük a szagos olajokat és kenekedésre szolgáló szereket. Egyet azok közül, akik elkísérték Phótiost Epheszoszba, bár elérte a szenátori méltóságot, megfosztott vagyonától, és teljesen sötét, föld alatti helyiségben, a nyakánál fogva, jászol elé kötött. Rövid volt a kötél és megfeszült. A szerencsétlen örökösen a jászol előtt állt; így evett, aludt és végezte szükségét. Annyi különbség volt csak közte és a szamarak között, hogy nem iázott. Négyyszer telt ki a Hold, amit onnan tudott, hogy az égitest járásának megfelelően a pincében hol megjelent, hol elszivárgott a közeli tenger emelkedő és apadó vize, míg végül elborult az elméje és őrjöngeni kezdett; ekkor kieresztették a tömlőből, s egy idő után elszegődött a mozaikkészítő mesterekhez, hogy színes kövecskéket hasogasson a képekhez, ahol csupán az aranyszínű ásványok fölaprítása volt a dolga, amely a császári pár pontos ábrázolásához szükségeltetett, de hamarosan meghalt. Belisariost a császárnő arra kényszerítette, hogy szándéka ellenére kibéküljön feleségével, Rosával. Phótiost mindenféle, rabszolgáknál alkalmazott kínzásoknak vetette alá, még meg is korbácsolta a hátán és a vállán, hogy elárulja, hol van Theodosios meg a lúdtollal teleírt felhajtó. Ő azonban a kínpadra feszítve is kitartott az esküje mellett, bár beteges volt, s korábban fürjekkel, fácánokkal és kagylókkal rakott asztal közelében élt, s nagy gondot fordított teste ápolására, sosem volt része bántalmazásban vagy bármiféle szenvedésben. Mégsem árulta el Belisarios egyetlen titkát sem. Egy idő után azonban mégis minden titokra fény derült. Theodóra itt, Bizáncban megtalálta az eunuchot, aki a beléje ékelt lúdtoll miatt már lelket vizelt, és vértelenül, soványan, halálra éretten visszaadta Rosának, Theodosioszt pedig elhozatta Bizáncba és megérkezése után gyorsan elrejtette a palotában. Másnap hívatta Rosát. *„Drága patríciusnő”* – mondta neki – *„egy tengeri gyöngyszem akadt tegnap a kezembe, ilyen szépet még földi ember nem látott. Ha szeretnéd megnézni, nem irigylem tőled a látványt, megmutatom neked.”* Rosa, akit elcsigáztak a kiállt izgalmak, nem értette, miről van szó, és kérlelte, hogy mutassa meg neki azt a híresen fényes gyöngyöt. Aztán megrettent saját női merészségétől, s visszavonta kérését. Ovatosan afelől érdeklődött, hogy ugyan e gyöngynek van-e nyála, s amikor a válaszból kiderült, hogy igen, arra kérte a császárnőt, egy tálkán mutassa meg neki. Behozták eléje a nyálat, s a kármin színéből rögtön felismerte, hogy valódi kagylógyöngy került Theodóra birtokába. Theodóra az egyik eunuch szobájából elébe cipeltette Theodosioszt. Rosát előntötte az

öröm, és a medencéjét eltöltő régi gyönyörűségektől meg sem tudott szólalni; aztán elmondta, hogy sok-sok jót tett vele Theodóra, és megmentőjének, jótévőjének, igazi úrnőjének nevezte őt. Theodosios a császárné ott tartotta a palotában, minden jóval fényűzően ellátta, és azt ígérte, hogy hamarosan megteszi a rómaiak bíborban járó hadvezérének.

Theodosios valóban megkapta a maga hadvezéri öltözetét: Theodóra a továbbiakban magánál tartotta, elvette tőle valamennyi ruháját, s ott élt, meztelenül, veres bársonyokkal bevont, félhomályos szobában, amely kárpitnak az a tulajdonsága, hogy jelentősen fokozza az igazgyöngy ragyogását. Az ékszert hét lakat alatt tartotta, fegyveresekkel őriztette, s a palotát akkora erdővel ültette körül, hogy a rengetegnyi lombkorona zúgásán át ne hallhassa Rosa panaszos, fecskehangú jajgatását.

Esténként a császárnő magára zárta az ékszerládikót, karjával átölelte Theodosios nyakát, és csókolta, tízszer is egyhuzamban, s miután a teremtő jogart a kezébe vette, szájában szopta, szorongatta, míg föl nem duzzadt s meg nem keményedett, s beillesztette a helyére, majd rátapadt, a férfi testéhez szorult, ahogy csak bírt, és sokáig így maradt mozdulatlanul, miközben nyálasan csókolgatta annak arcát és sóhajgatott. Majd, mintha az övé orsó lenne, a férfié pedig a lyuk, amelyben az pörög, kezdte forgatni nyelvét a szájában, kulcs a kulcslyukban, egyre csak szorította, húzta, nyomta, ki-be, föl-le, hol lassan, hol gyorsabban, megállás nélkül, vérbeli lovag módján. Amikor teljesen összetörte, bevetette különös fogását, ahogy a labdázók, amikor kezükben a labdával színlelik, hogy jobbra futnak, ám eltérnek balra, vagy hogy előre dobznak, s végül hátra röpül a labda, s a partnert összezavarva talált célba pontosan.

Hónapok múltán valamiféle igazságszolgáltatás véget vetett Theodóra enyelgéseinek. Theodosios vérhasba esett, és eltűnt az élők sorából.

Theodórának voltak tökéletesen rejtett, titkos helyiségei, olyan sötét és félhomályos szobák, ahová, ha egyszer egy méh betévedt, vissza nem juthatott a mézszínű napvilágra. E termekben azt sem lehetett tudni, éjjel van-e vagy nappal. A császárné éppen az örökös éjszaka miatt kedvelte ezeket. Ide záratta Phótiost, és hosszú időn át fogva tartotta, miként tetemet a sírverem. De, amint mondják, három éjszaka után elérkezik a feltámadás ideje, a szögek, a töviskorona, az ostor, a kötél, az ecetes szivacs, volt-nincs, eltűnik, s megnyílik a paradicsom balzsamos kertje. Persze csak amolyan konyhakert, mert Phótiós sosem volt se délceg, se furfangos, de e konyhakert mégiscsak rózsákkal volt elkerítve. A kertet Theodóra rendben tartotta, egy szem kavics nem sok, annyit sem talált volna senki, ha álló nap kereste volna is. Utakkal elválasztott ágyásaiban zöldségek, sisakos, fodros levelű saláták, friss és gyenge kapor, sorban a hagyma, szabályosan, mintha körzővel mérte volna ki, gyönyörű káposzták, volt benne majoránna, volt kardamoni, volt petrezselyem, és középen őszibarackfa, az a fajta, melynek nagy szemű és szőrtelen gyümölcse érik. Erecskék szelték át, melyeknek vize az ágyások között csordogált, s amíg Theodóra imádkozott, Phótiós öntözte a növényeket, s amikor Phótiós fo-

hászzkodott, Theodóra ragadta meg a locsolókanna csőrét. A kert kapujában azonban lángos kardú, tulipiros örök álltak. Valamilyen szerencse folytán, amikor már végleg elapadt a forrás, s a kert növényei elsárgultak, majd elszáradtak, aztán vadmalacok járták be, s a maradék gazt is kitúrták, mégis sikerült innen nem is egyszer, hanem kétszer is megszöknie Phótiosnak. Első alkalommal Szent Irén templomában, a kváderkövek-ből faragott oltár mellett keresett menedéket. Innen a császárné nyílt erőszakkal elhurcoltatta, és újra szerelme börtönébe vetette. Néhány napra, a teremtés csodájaként, ismét pompázni kezdett a föld alatti kamra kertje, s Theodóra arra kényszerítette foglyát, hogy őt a pauliciánusok módján tegye magáévá. Másodszor a Summa Architectonicába ment. Az Hagia Sophiába, annak is a szentélyébe menekült, és gyorsan beült a szent medencébe; ezt a keresztények, az évszázados hagyományt követve, a legnagyobb tiszteletben tartják. De az Égei-tenger valamennyi vidékéről származó oszlopok, márványtömbök, fejezetek, párkányok, padlózatok, azaz a föld összes kincse, a pátriárka hatalma és a faragott oszlopfőkre fölírt, Justinianusra utaló anagrammák sem védték meg. Mert Theodóra előtt nem volt sérthetetlen soha egyetlen szentély sem, bármely szentség megsértése semmiségnek tetszett neki. Valaha azt írtam a *De Aedificiis* első könyvében: *„Az ember valahányszor imádkozni megy ebbe a templomba, azonnal megérti, hogy ez az épület nem emberi képességnek vagy tehetségnek, hanem Isten közvetlen befolyásának köszönheti létét. A látogató lelke ezért Isten felé emelkedik és a magasságokban lebeg arra gondolva, hogy nyilván Ő sem lehet távol, hiszen bizonyára szeret ezen a helyen lakozni, amit ő maga választott magának...”* Ma már bizonytalan vagyok abban, hogy Isten lakhatott-e azon a helyen.

Theodóra elől félelemtől reszketve tért ki a keresztény nép és velük együtt csimbókos hajú papjaik, és mindenben engedtek neki. Phótios három évet töltött a fogságban, hol csupasz bőrű őszibarackot evett, hol csak barmoknak való száraz kórót, végül megjelent neki Zakariás próféta, és állítólag esküvel ígérve, hogy segítségére lesz, menekülésre biztatta. De Zakariás köpenyegében az álnok császárné rejtőzhetett, mert ugyan a látomás rábeszélésére megszökött a férfi a fogságból, és anélkül, hogy felismerték volna, Jeruzsálembe ment, ahol azonban szembetalálkozott Theodóra orvgyilkosával; hiába volt lenyírva a haja, s magára öltve az úgynevezett szerzetesek köntöse, egy gránátalmafa törzséből kifaragott nyárssal átszúrták a szívét, s úgy vérzett el, mint egy kutya.

Belisarios megszegte esküjét: ha égő nap hevítette, napernyő alá állt, ha esett az eső, visszavonult termeibe, és nem is gondolt arra, mert mindenkor talált elfoglaltságot, hogy lekösse magát, teendői elvonták a figyelmét arról, hogy bosszút álljon Phótiosért, aki vértanúi szenvedéseket állt ki, amint elmondtam; ettől kezdve természetesen minden vállalkozásában szüntelenül tapasztalta, hogy vállára nem nehezedik már az isteni ujj, amelynek érintését korábban minden percében érezte, s a teremtője el-lene fordult. Amikor röviddel ezután a Római Birodalomba harmadízben betörő médek és Chosroés ellen küldték, gyávának bizonyult.

4

Mert erdőben az árnyék nincs egyedül, tengerben az egyik hullámot a másik követi, s a madár röpte szárnycsapások sorozatából, s nem egyetlen szárnylendülésből áll, a császárt ugyanebben az időben másik baj is érte. A vízre épült, és mégis fényes Bizánc némaságot és vakságot fogadott lakosságát járvány tizedelte: nem tudni, Keletről vagy a vizek mélyéről jött-e, avagy a polgárok lelkének bugyra szakadt-e fel s így ömlött a betegség a közösségre; Justinianus császár maga is súlyosan megbetegedett, úgyhogy sokan mennyekbe emelkedését és a halálát emlegették. A hosszú lábú szóbeszéd elterjesztette a hírt a fényes császári test keléseiről, a kéklő haj kihullásáról, a kéz és a láb ujjainak hurkássá dagadásáról, s ez gyorsan eljutott a készültségben álló római seregekhez. Itt néhány parancsnok, nyugati származású mind, akik sem olvasni, sem képet nézni nem tudtak, kijelentette: ha a rómaiak a fenséges birodalomban hozzá hasonlóan két tulajdonságú, a szentmisén darócban járó, a palotában bíbor tógát viselő embert tesznek meg császárnak, megtagadják az engedelmséget. Citromokat melengetett a hóna alatt, keléseibe piócat rakott, így a császár nemsokára jobban lett, a nyugtalankodó római sereg parancsnokai meg egymást kezdték vádolni, rugdosva, miként összezárt baknyulak a ketrecben. Petros seregvezér és Jóannés, akit melléknevén Falánknak hívtak, ültő helyében annyi illatot, szagot, bűdösséget tudott megenni, hogy ha zabálását bevégezve betért egy csarnokba, bárki kiszagolta: fokhagymás levest zabált-e s rágott-e utána jóféle, korinthuszi mézzel locsolt gyömbérgyökeret, azt állították, hogy saját fülükkel hallották, amint Belisarios – és vele együtt Buzész – a fent leírt kijelentést tették.

Theodóra császárnét harmadnap harag töltötte el, mert azzal gyanúsította őket, hogy szavaik, végső soron órá vonatkoznak, hiszen minden varrásra használt fonal végén ott kell lennie egy csomónak. Azonnal Bizáncba rendelte a lázongókat. A vizsgálat alatt, nyájasan, Buzészt váratlanul áthívatta a női lakosztályba, mondván, nagyon fontos, a nyilvánosság orvosára nem tartozó beszélőnivalója van vele. Volt a palotában egy föld alatti épületrész, vastag falakkal, egy knósszoszoihoz hasonló, régen épített, titkos útvesztő. Többnyire itt tartotta a császárné elzárva azokat, akik valami vétket követtek el, némely kamrában jászol elé kötve, némelyben pedig selyempárnákkal megrakott ágyban, tükrökkel megsokszorozott mécsesfényben. Ebbe az útvesztőbe vezették be hát Buzészt, s ez a szenátori származású, büszke férfi úgy élt itt, hogy még a pávafarkú idő múlásáról sem szerezhetett tudomást, legfőlőbb saját rikoltgatásai visszhangján figyelhette, hogy az idő a kezdő hangtól az utolsó hang irányába folyik, és hogy az utolsó egy szótagnyival mindig rövidebb. A sötétben üldögélt, azt sem tudta, világos éjjel van-e vagy sötét nappal, hűvös tavasz-e vagy forró ősz, s nem érinthetett senkivel, aki piros nyelvet hordott a szájában. Az a szerencsétlen ember, aki ételét mindennap eléje dobta, szótlanul lépett oda a mindig szótlanhoz, mint amikor egy vadállat ta-

lálkozik a másikkal. Hamarosan mindenki azt hitte, hogy Buzész nem él, vagy mert elapadt férfiереje, vagy mert kiapasztották, de senki nem merte szóba hozni, se nyilvánosan, se rejtve, vagy akár csak a nevét, a hajdan oly messzire ragyogót, megemlíteni. Két év és négy hónap után Theodóra megkönyörült rajta, és elengedte női lakosztálya poklából; Buzész úgy jelent meg mindenki előtt, mintha föltámadt volna. A fogság következtében látása meggyöngült, szüntelen hunyorgott, mint akinek muslicák laknak a szemében, s egész testében beteges lett; tüdejéből kihallatszott a lélek-madár halk csipogása.

Így alakult Buzész dicstelen sorsa. A gyávasággal meggyűrűzőtt, rettegéssel megbéklyózott Belisariost pedig, bár a számos vád közül egyetlenegy sem bizonyult rá, a császárné követelésére a császár fölmentette parancsnoki tiszte alól, és Martinost nevezte ki helyette a keleti haderő főparancsnokává. Belisarios fegyvereseit, testőreit és háznépének katonai érdemeket szerzett tagjait odaadta néhány főtisztviselőnek és udvari eunuchnak, hogy osztozkodjanak rajtuk. A katonák sorsot vetettek, és vagyonostól, bőrpajzsostól, ékszerestől és tunikástól elosztottak mindent, miként a szemet a baromfiudvar tarka és káráló tyúkjai egymás között. A szerencse hozta és vitte. Barátainak és sok egyéb embernek, akik korábban a szolgálatában álltak, a császár megtiltotta, hogy ezentúl meglátogassák Belisariost. Keserű látvány, hihetetlen kép: Belisarios közpolgárként jár-kei Bizáncban, egy szál egyedül, mint a gém, gondterhelten, szomorú képpel, csont-bőr soványan, rettegve az orvgyilkosoktól, és minden neszre a légüres ég felé fordítja riadt, fénytelen tekintetét. Amikor a mindenre figyelmes császárné megtudta, hogy jelentős kincse maradt a keleti területeken, kiküldte érte kedves udvari eunuchját, és az egészszet, s azzal együtt Belisarios magántörténelmét, elkobozta.

Rosa ez időben – amint elmondtam – feszült viszonyba került a férjével, s ahogyan magáról állította, bejárta az összes létező időt. Hajójával hol Kerkyra, hol pedig Rovigno kikötőjében ringatózott, máskor Velencében vagy éppen Róma alatt, Ostiában kötött ki, és világos szemű kísérek között tengette az életét, akik szüntelen a felejtés gyümölcseit falták. A férjével tehát rossz volt a kapcsolata, a császárnénak viszont a legkedvesebb és legbizalmasabb barátnője lett, főként azért, mert nemrégiben tönkretette a kappadókiai Jóannést. A nagylelkű császárné kedvében akart járni Rosának; mindent úgy intézett, hogy az legyen a látszat, a nő fáradság nélküli ügybuzgalommal s méltóságát félrelökve járt közben a törvény adta férjéért, a szerencsétlenért, s ő mentette ki a nagy és egyre csak nagyobbá váltó bajából. Így nemcsak kibékülhetett az időközben megszürkült arcú, örökös havazásban élő, számkivetett férjjel, hanem, mint akit vitathatatlanul megmentett, foglyaként vette birtokába.

Ez így történt. Az egyik napon reggel néma feketerigók röpködtek a város felett, csőrükből kihullt a fészekhez gyűjtött szalma, Belisarios pedig szokása szerint a palotába sietett, szegényes és csekély számú kíséretével, s nem vitt más ajándékot, csupán egy pirosra érett héjú almát, amelynek

méhében, ha megrázták, csörögtek a barna magok. Miután ott azt tapasztalta, hogy a császár és a császárné haragszik rá, sőt alávaló és közönséges emberek sértegetését is el kellett viselnie, estefelé hazaindult, zsebében a minden lépésre zenélő gyümölcscsel. Miközben ment, sűrűn hátrafordult és körülnézett mindenfelé, senki lábnyomába nem mert belelépni, sőt a maga mögött hagyott lábnyomokat is elsepertette az egyik szolgájával, s várta, hogy valahol megjelenjék a gyilkosa. Ilyen rettegés közepette fölment a szobájába, s ott egymagában üldögélt, izgatottan kuporgott az ágyán, nézte az arcát a friss alma héjának tükrében. Egyetlen mentő ötlete sem ébredt, s még férfi voltáról is megfeledkezett. Kiverte testét a hideg, majd a meleg izzadság, szédült, és tanácstalanságában erősen reszketett, ahogy a fügefalevelek szokása, ha, bár még nem tört ki a vihar, de érzik annak közeledtét; rabszolgához illő rettegés, a szélzúgásban férfiatlan aggodalom emésztette semmivé foszlott életéért. Rosa úgy tett, mintha nem tudná, hogy miről van szó, s nem is sejténé, mi készül; föl-alá járkált a pillanatról pillanatra szűkebbé váló házban, kízó gyomorégést színélve – ugyanis egymásra is gyanakodtak. Napnyugta után udvaronc érkezett a házukhoz. Belépett a kapun, és egyszer csak ott állt a férfi lakosztálya előtt, jelentvén, hogy a császárné küldte. Belisarios kezét-lábát fölhúzta az ágyra, és hanyatt dőlt, készen arra, hogy megöljék; szemében a férfiönérzet utolsó szikrája is kihunyott. A követ azonban azt kérte, az almát, amit előző nap magával hordozott, s azóta is a kezében markolt, egye meg. Belisarios öklendezett, de apró falatokat harapdálva elfogyasztotta a savanykás gyümölcsöt. Mert nem tartalmazott mérget és életben maradt, átnyújtották neki a császárné levelét. Ez így szólt: *„Hogy mit követtél el ellenünk, jóember, azt tudod. Én azonban sokban adósa vagyok a feleségednek, elhatároztam hát, hogy elejtem ellened a vádakat, az életed pedig neki ajándékozom. Most már nem kell aggódnod a sorsod és a vagyoned miatt; élj. A tetteid majd megmutatják, mennyire vagy hálás neki.”* Miután Belisarios e sorokat reszketeg kezében tartva elolvasta, részben elragadtatva az örömtől, részben, hogy érzését azonnal kimutassa, mint a menyhal, ha visszaúszik a sekélyből a mély vízbe, s visszaszerzi szivárványos színét, felpattant, és egyenesen felesége lábai elé borult. Iszamos két kezével átfogta a nő alabástrom térdeit, a nyelve szüntelenül járt az asszony egyik talpától a másikig; élete és üdvössége bőséges forrásának nevezte; ezentúl nem a férje lesz neki, ígérgette, hanem, mint állítmánynak az alany, hű rabszolgája. Belisarios élete alatt összehordott vagyonából a kegyes császárné harminc kenténarion aranyat a császárnak adott, kettőt a per tetemes költségére különített el, a többit visszaadta neki.

Így történt ez Belisariossal, a hadvezérrel, akinek nem sokkal előbb fogolyként kezére adta a szerencse Gelimert és Uittigist. E kitűnő férfi pompás, uralkodói udvarhoz illő, keleti változatosságú vagyona már régen szerfölött izgatta a koldusoknak juttatott alamizsna fölött is bosszankodó Justinianust és Theodórát. Arról beszéltek, hogy titokban megosztotta és elrejtette Gelimer és Uittigis kincstárának a javát, s magának tartotta mind-

azt, amelynek az eredete nem állapítható meg, csupán morzsáját adta át a császárnak. Figyelembe vették azonban Belisarios fáradozásait, elvégre a harcokban részt vevők mindenkor részesültek a zsákmányból, valamint a rómaiak megbotránkozásából, ráadásul megfelelő ürügyük sem akadt, így nyugton maradtak, de csak úgy, ahogyan a hangyaboly a fenyőfa alatt. Most azonban, amikor Belisarios államférfihoz méltatlan módon elvesztette a fejét, és gyáván viselkedett, a hiúzszemű császárné lecsapott rá, és hamarosan elérte, hogy asszonyruha alá kerüljön a férfi vagyona. Ugyanis, ahogy a fatörzs két oldalán felfutó borostyán is összetalálkozik a fa koronájának tetején, és ott újra egymásba szövődik a gallya, szoros rokonságba kerültek: Jóannina, Belisarios leánya és egyetlen gyermeke a császárné unokájának, Anasztáziosznak lett a felesége. Belisarios szeretne volna visszakapni az egyetlent, ami a sajátja, s amihez semmi köze nem lehet a feleségének: a rangját. Elérni, hogy miután újból kinevezték a keleti hadszíntér teljhatalmú, minden katona által tisztelt parancsnokává, ismét Chosroés és a nyughatatlan médek ellen vezethesse a rettenetes római sereget. Rosa azonban semmiképpen nem egyezett bele, kölesből halmocskát rakott az asztalra, majd egyre-másra szertefűtta a magvakat; kijelentette, hogy azon az átkozott vidéken, ahol csiszolt kődarabokat raknak az ember köpenyébe, hogy el ne sodorja a hajnali szél, s még a madarak is sziklarepedésekben költenek, kavicsokkal eltorlaszolja búvóhelyük bejáratát, ahelyett, hogy szellős és könnyű fészkeket raknának tojásuknak és a belőle kikelő fiókának, súlyos sérelem érte őt Belisarios részéről, ezért soha többé nem látogathat oda, ahol a tigris csíkja minden alkonyatkor feltűnik az ég peremén, s a sárga mangó magjában a vérszomjas vadállat szíve dobog.

Így hát egy jelentőségteljes napon Belisariost kinevezték császári főlovásmesternek, s tanulmányozhatta az apameiai Oppianosz *Kynégetiká*-ját s Columella *De re rustica*-ja hatodik könyvében a lovacról, öszvérekről és az azok betegségeiről leírtakat, majd másodszor is Itáliába küldték, de előbb, állítólag Rosa utasításának megfelelően, megígérte a császárnak, hogy a hadjárat során sohasem fog tőle pénzt kérni, hanem ő maga fedezi a saját vagyonából az összes háborús szükségletet. Zacsókba töltötte az aranyérmék csengését, s mivel tudta, olyan napok jönnek, amelyeken egyenként gurulnak messze a féltett csengő hangok, jól bekötötte a zacsókószájakat, pecsétet is ütött a viaszba, hogy feltörésének zaja is emlékeztesse a császárral megkötött alkujára. Könyvtáros és mozaikrakó, fürdős, lovász, sétányok lebzelője, a vizesárok őre, jegyző, halaskofa, dúsgazdag patrícius, költő, árnyas lugasokat készítő mester, elefántcsont-díszítést faragó, agyagos és vékony pénzü insulatulajdonos, derűs kisasszony, borotváló zsvány, mindenki azt hitte, hogy Belisarios azért intézte dolgát az említett módon a rabláncot néha meg-megcsörgető feleségével, és azért ígérte az itáliai háborúval kapcsolatban a császárnak azt, amit említettem, hogy a szabadsága díját kifizesse, s ne kelljen Bizáncban maradvá ellen-ségeivel és jótevőivel ugyanazt a sűrű levegőt szívnia, hiszen mindkettő

mérges lehetet bocsátott ki feléje tüdejéből. Mihelyt átlépi majd a város átkozott határát, azonnal fegyvert ragad, és valami bátor, férfihoz méltó tette szánja magát rózsaszirmokat rágicsáló felesége és elnyomói ellen. De mindenki máshol tudta Bizánc határát: volt, aki a nyáron kiszáradó, maga után kenyerköveket hagyó folyó vizénél, volt, aki Philippi hegyeinél, mások a tengerben, ahol a hígek át vált zölddé, sokan Rómánál, Karthágónál vagy még távolabb hitték azt, egészen a gibraltári oszlopoknál. Ő azonban nem törődött mindezzel: tudta, a bizánci limes személyisége legbelsőbb mélyén húzódik; Phótiosnak és többi hívének, az alvilág kóborainak adott esküjét mélyen elfeledte és semmibe vette; szaladt a felesége után, beleszédült a ruhasuhogásba és a ruha alól örvénylő édes illatba, szörnyű szerelmi szenvedély vett erőt rajta, pedig a nő már hatvanéves volt. Amikor aztán Itáliába érkezett, a néphez, amely évszázadok óta felírja minden köztulajdonára – hogy el ne lopjanak tőle valamit – a négy betűt, SPQR, süttette magát a dicsőítő mondatok hazug fényében, akár egy virágos, rövid tógás leányka, vagy mint a kövérebbek a napozóágyban Ostiában. Mindig és mindenhol lenni. De ha mégsem – néha, vélte, szabad a jázminbokrok alatt csöndesen mészolni, önfeledten faragcsálni a kámfors fák kérgét, vagy a dombtetőről lesni a romok között andalgó macskákat –, akkor is tudni, a többes számnak megvan az a tulajdonsága, ha valaki beletartozik, hogy alkotója jelen tud lenni akkor is, ha nincs jelen. Napról napra sikertelenségre kárhoztatott minden tette, mivel az isteni akkor is akarat nyilvánvalóan ellene volt.

Amit ugyanis ez a hadvezér Theudatas és Uittigis ellen eltervezett, bár abban a felemás helyzetben nem látszott célravezetőnek, többnyire sikeresen végződött, s a déli árnyékot púpozottan kapta vissza a délutánival. A hajók Egyiptomból nemcsak a papiruszlapokba bekötegetelt rózsacsokrokat hozták magukkal, hanem az egyébként hulladéknak számító, az út során eladhatóvá vált, rózsasállal átitatott papiruszgöngyöleget is. Az a vélemény alakult ki róla, hogy nagyszerű tervei vannak, minthogy jól ismeri e hadjárat feltételeit; de az árnyékától, bármekkora is legyen az, mégsem lesz súlyosabb a fa, s a rózsasállattól, ha elillant, nem lesz arannyá a papirusz, s mivel a folytatásban balszerencséje volt, sok kudarcra a tehetetlenség hírébe hozta. Így az emberek sorsát bizony nem emberi tervezés, hanem az előre nemcsak láthatatlan, de sejtethetetlen isteni döntés irányítja. Ez az, amit a halandók véletlennek szoktak nevezni, mert nem tudják, miért éppen úgy és megmagyarázhatatlanul történnek az események, ahogyan ők látják és tapasztalják.

5

A föld mélyén, mint a lédús gumók, gyorsan nőnek a barlangokban a féldrágakövek, ugyanattól a vízcsöpptől, a mennyezeten és a terem alján is gyarapodik a cseppkő, s egyszer csak a két ujj összeér, és eggyé forr; ha-

sonlóképpen a két város közötti legbiztonságosabb és leghasznosabb út is előbb vagy utóbb kirajzolódik a térképen. Második otthléte után Belisarios roppant szégyenteljes módon távozott imádott, s jelentős haszonnal kecssegtető Itáliájából. Öt éven keresztül nem tehetette lábát a konok szárazföldre, mert kifordult volna talpa alól rögtön a rög, a hátán páncélos bogarak masíroznak, ahogyan előző munkámban elmondtam, csak oda, ahol a maga fenséges császárjának, híven tisztelt Justinianusának valamely, katonákkal duplán megerősített erődje emelkedett. Ezen idő alatt hajón járt a part menti vizeket, s nem lépett arra a földre, amely fölött, mint arról a császárt tudósító leveleiben beszámolt, az általa vezetett római sereggel uralkodott. Tutilus, az ellenség hadvezére égett a vágytól, sárga foszfor izzott a lelkében, hosszú lángfarkú csóva a kezében, hogy a falakon kívül elkapja, de nem akadt rá, mert Belisariost és az egész római sereget is páni félelem tartotta hatalmában. Így aztán Belisarios egyetlen ellenséges kézre került várost sem foglalt vissza, sőt elvesztette a császárnak oly kedves Rómát, meg úgyszólván az összes többi területet. Éjszakánként ugyan, mint a széttépett cetlikből, ha összeragasztják a szép kalligráfiájú levelet, felépült a hajdani egységes birodalom, de a hajnali pirkadatra ismét széthullt: az álom nem volt elég erős ahhoz, hogy utánzásra kényszerítse a valóságot. Ebben az időben mértéktelenül kapzsivá vált, folyton azon törte kopaszodó és ráncosodó fejét, hogy mennél több pénzt harácsolhasson, mivel a császártól, egyezségüknek megfelelően, feladata elvégzéséhez semmit nem kapott; természetesen a kétségbeesett itáliaiakat fosztogatta törvénytelenül, szinte mindenkit, aki Ravenna környékén és a nemes pythagoreusok lakhelyén, a tengerből kiemelkedő Szicíliában élt, továbbá akit csak el tudott érni, mégpedig azzal a hangos ürüggyel, hogy korábbi tetteikért nyújtja be a borsos számlát. Nem akadt senki, akitől változatos fenyegetéssel ne követelt volna pénzt, pénzt, pénzt – de hiába dobálta egymásra a szavakat, attól nem nőtt meg a ládában, a tarsolyban a pénzhalom. Volt, aki emiatt elpártolt a rómaiak seregétől és kísérőivel a gótok kezére adta magát, volt, aki inkább a gótnál is góttabbá vált, nyelvet és törvényt és szívet váltva új életet kezdett, reggelenként azért fohászkodott, hogy Belisariost hajóhadával együtt ragadja magával valamelyik forgó szemű vízi szörnyeteg, és sodorja el egészen a forró és kietlen Afrikáig.

Ideje elmondanom, hogyan idegenedett el egymástól a hősből gyávává rongyolódott Belisarios és Jóannés, Bitalinosz unokaöccse. Ez az esemény, amennyire érdektelennek tűnhet, mint arany gyűrűbe szénből faragott ékkő, épp olyan súlyosan és végzetesen rendítette meg a római erők helyzetét.

Theodóra, akár tűz a vizet, levegő a földet, meleg a hideget, száraz a nedveset, annyira gyűlölte Germanost, és ezt hol izzó, hol jeges, hol tikasztó, hol nehéz gyűlöletét mindenki előtt világosan ki is mutatta. Így aztán senki sem mert házassági kapcsolatba kerülni a családjával, bár a

császár unokaöccse volt, annak kegyét mindvégig élvezte; gyermekei hiába fontak oly sok sárga viola- és kéknefelejcs-koszorút, nem is házasodtak meg mindaddig, amíg Theodóra meg nem halt, s a tetemét bezáró koporsót nem építették körül megmozdíthatatlan gránitkövekkel. Lánya, Iustina elérte a tizenhárom, tizennégy, tizenöt, tizenhat, tizenhét, tizennyolcadik évét, és hajadon maradt, haján elszáradt a virágkoszorú. Ezért amikor Jóannés Belisarios megbízásából Bizáncba hajózott, Germanos kénytelen volt a házasság kérdésében szóba állni vele, bár rangban messze alatta állt. Minthogy mindkettő – utóbb majd értesülünk róla – áldozatnak tetstett, igyekeztek egymást megnyugtatni, már ahogy az Istenben s nem önmagukban bízó keresztények szokták. Minden erejükkel a házasság megkötésén fáradoztak egészen addig, amíg el nem érték közös céljukat. Egyik sem bízott ugyanis a másikban, a fogadalmakkal akarták magukat biztonságban tudni; ez tudta, Belisarios is a szájába rágta, hogy rangján felüli kapcsolatra törekszik, az meg, mert Theodórát ki akarta játszani, rászorult a kérére. A császárnő valóban magánkívül volt, egetverő haragjában azt tervezte, hogy Belisarios hadjáratát jelentős összeggel támogatja, ne legyen szüksége máshogyan megszerezni a költségeihez kellő pénzt. Nem átallt minden úton-módon nyomást gyakorolni mindkettőre, hogy meghiúsítsa a tervezett, neki nem tetsző házasságot. Bár igyekezett őket mindenféleképpen elrémiteni, nem tudta lebeszélni egyik felet sem; ekkor nyíltan azzal fenyegetőzött, hogy kiherélteti vagy megöleti Jóannést, így is, úgy is birodalma szolgájává teszi. Ezért a tartózkodó, a fonálra csigát csiga mellé fűző Jóannés, amikor Itáliába visszaérkezett, nem mert az addig tervében őt támogató Belisarioossal találkozni, amíg Rosa Bizáncba nem utazott, mert félt, hogy Rosa csapdába ejti. Nem alaptalan a gyanú, hogy a császárné titokban Rosát bízta meg Jóannés meggyilkoltatásával; Jóannés tehát Rosa szélteben-hosszában ismert jellemére gondolva, és azt is tudva, hogy Belisarios végül mindent ráhagy nagy széllel forgolódó feleségére, nagyon megijedt, eluralkodott rajta a félelem, amely elől nem tudott elmenekedni, mert tíz körömmel kapaszkodott lelke gyöngébb felébe. Köréje, akárcsak ha mágnes volna, amely vonzza a baljós jeleket, egyre gyűltek sorsának vasszagú bizonyítékai. A rómaiak eddig is bizonytalanul álltak a lábukon; ez a fejlemény végleg a nyers földre teperte őket.

Belisarios számára így alakult a legújabb gót hadjárat. Reményvesztetten arra kérte a császárt, levelekben és titkos hírvivők által, felesége közvetítését fölhasználva és figyelmet fölkeltő ajándékokkal, hogy minél előbb távozhasson a földnek arról az átokkal vert tájékáról, ahol még a dicstelen vereség sem adatik meg a számára, a zöld színt nyáron elvesztő Itáliából. Amikor megtudta, hogy a császár elfogadta a kérelmét, búcsút vett a római seregtől és Itália lakosaitól, s egy reggelen, miután fejet hajtott a római Santa Maria Maggiore mozaikoktól dús, virágszirmos apszisa alatt, ott, ahol annyit emlékezett az otthonára, azon nyomban hazaindult, de már annyi pénze sem maradt, hogy a holmija után a vámtisztet megillető két

és fél százalékos vámot ki tudta volna fizetni. A kapzsi vámos nem hitte el, hogy nincstelen, ezért megmotoztatta. Utóbb Belisarios egyik rozoga hajója hajótörést színlelt, de éppen az mentette meg a bűntől, hogy a hajón nem lehetett értékes rakomány. Elutazásakor a terület legnagyobb része az ellenség kezén volt. Miközben Belisarios még úton járt, az ostromlott és hajdanában oly gazdag Perugiát végveszély fenyegette; a város el is esett, lakossága a szenvedés minden testi és lelki, múltban lezajlott és jövőben elkövetkező formáját megismerte.

Újabb balszerencse érte Belisariost a családjában, ott, ahol, hitte, több nem következhet be, mégpedig a következő: Theodóra császárné a Justinianus által kinevezett ravennai püspöktől, Maximianustól, a San Vitale-templom felépítése kapcsán kapott egy szépen szövött, gondosan hímzett textilt. A szövet az eszményi templomformát idézte, azt, amely alapján az Hagia Sophia is épült. A mikrokozmosznak a kör és a négyzet egységében való ábrázolását mutatta az egyetlen szálból szőtt textília. Úgy készítették ezt a szövetet, hogy a szál közepétől az egyik fél a függőleges, a másik a vízszintes fonatokat adta, s azokat a széleknél sosem vágták el. Theodóra stólaként hordta e szépséges mintájú finom kelmét, mígnem észrevette, az egyik sarkán felbomlott a szövény. Amíg visszafejtette és gombolyaggá tekerte, eltervezte, miként siettethetné unokájának és Belisarios lányának a házasságát. Mire lebontotta a világ egységére figyelmeztető szőttest, elkészült a terve. Gyakori levelekkel zaklatta a lány szüleit, s az illőnél gyakrabban küldött édesre aszalt gyümölcsöt, mézben pácolt süteményeket, arany kalickában hegedülő tücsköt, olyasmiket, amivel egy lány olvadékony szívét meg lehet enyhíteni. A szülők nem örültek a házasságnak, és amennyire tudták, halogatták az esküvőt, míg visszaérkezve ők is jelen nem lehetnek. Amikor a császárné Bizáncba hívatta őket, azzal, hogy megérett a füge, édes a leve s rózsaszín a belseje, azt a kifogást üzenték, hogy egyelőre nem utazhatnak el Itáliából, ott is tart a fügeszüret, s bizonyítéku néhány amforányi lepréssel, sós gyümölcsöt küldtek maguk helyett. Theodóra azonban éppen csak belenyalt az edénybe, s rögvést megállapította, a tavalyi termésből kapott ajándékot. De szilárdan eltökélte, hogy unokáját Belisarios vagyonához adja, még ha ráadásként koros lányt is szerez vele; tudta ugyanis, hogy Belisariosnak nem lévén több élő gyermeke, a lány lesz az, aki meggörnyed az örökség batyujának mérhetetlen terhe alatt. Rosa szándékában viszont egyáltalán nem bízhatott, ismerte rókatermészetét: attól félt, ha ő meghal, Rosa nem marad hűséges császárnője családjához, és hamarosan megszegi egyezségüket, miként a rák átlépi a vízszegélyt, annak ellenére, hogy ő, Theodóra, a kényes helyzetekben olyan kegyes tudott hozzá lenni, amilyen a császárnő nem, csak egy asszony lehet. Theodóra labdázgat a félkemény fonalgombolyaggal, hol leteker, hol visszacsévéli, és szentségtörő meszterkedésbe kezd: a lányt, zeneszó és vigadalom, rokonság és tánc nélkül, az ifjú felékesített házába viteti. Azt mondják, sírás, vonakodás ellenére titkon arra is rákényszerítette, hogy felajánlkozzék a gátlásos fiúnak, s

ennek a pontos történetét tíz óriásteknős páncéljára vésette, s az állatok visszadobatta a tengerbe, hogy évszázadok múltán is olvashassák a házasság okát. Hogy a császár ne gördítsen akadályokat az események elé, így akarta megrendezni az esküvőt, miután elhullajtotta fodros sok szirmát, s elvirágzott a lány illatos rózsája. Mire azonban mindez megtörtént, az ifjú, Anastasios és a lány forró szerelemre gyulladt egymás iránt, egyetlen kanállal ettek egyazon tálból, ugyanazt a poharat használták, s a benne levő bort egymás közt megfelezték, így éltek nyolc egész hónapon át, szerelmükről mindenki tudomást szerzett, mert az ő portájukról nem költöztek el a madarak, nem hulltak le ősszel az elefántlábú platánfáról a levelek, s szüntelen virágzott, kábítóan, a liánzó fehér jázmin. Amikor azonban a császárné halála után Rosa rettentő dérral-dúrral Bizáncba érkezett, tudni sem akart már arról, amit a császárné nem is olyan régen értett, az sem érdekelt a legkevésbé sem, hogy a lánya, az egykor szende szűz, immár tapasztalt és ügyes szerető, aki az előzmények miatt prostituálnak számít, ha mégis másvalakihez adná feleségül: Theodóra leszármazottját nem fogadja el férjnek, azért, mert Theodóra valaha kurtizánként kereste meg mindennapi kenyerét és a zsíros hozzávalókat, s lányát, bár tiltakozott, erőszakkal elválasztotta a szeretett férfitől, magzatja atyjától. Rosára a bizánciak olyan szépen megszótt leplet terítettek, amelyet többé le nem vethetett magáról, és amelynek háládatlanság a neve. Hazatérő, éhségtől lesóványodott férjét nehézség nélkül rávette, hogy törjék meg együtt a bűn lepényét, s igazságosan osztozzanak meg rajta. Most derült igazán fény a férfi ingatag jellemére, amikor nem takarta immár el semmi győzelmi pálma, dicsőséges violafüzér, harcban koptatott és megszabdalt bőrpajzs, nem borította el szíromzuhatag, és nem típort a lába elé szórt virágszőnyegen. Korábban ugyanis, amikor megesküdött Phótiosnak és néhány hívének, és nem tartott ki semmiben sem az esküje mellett, mindenki megbocsátott neki, mert úgy vélték, hitszegésének nem felesége kitartó zsarnoksága, hanem a császárnétól való rettentő félelem az oka. Theodóra elhunytá után azonban, amikor – mint elmondtam – sem Phótios, sem egyetlen más híve nem jutott az eszébe, mert a porukat is felkapta s messzi mezőkre sodorta a szél, nem nőtt abból Bizáncban se majoránna, se krónika, nemhogy Belisarios tudatában egyetlen szál emlékező mondat. Amikor kitűnt, házában felesége az úr, akkor végül mindenki megérezte, milyen bűzös a lehelete, milyen nyomorúságos a feslett tógája, mennyire meggörnyedt a tartása és púpos a háta, kiábrándulván belőle, csúfos történeteket terjesztettek róla. Hogy miként olvad el, mint a hőségben a kenőcsöktől szép női arc, hogyan keveri a görög, mondatvégi pontot a latin mondatkezdő hanggal, mennyire szeret a hasonlatok kócos bundájába bújni. Szidalmazták balekságát. Nagyjából ezek voltak Belisarios vétkei, ha félreérthetetlenül beszélünk róluk.

6

A mondatokkal mindig baj van. Legtöbbjüket nem lehet elmondani. S nem is arra teremtettek, hogy a hangok hullámán szálljanak, hogy betűkbe öltözve lófráljanak a fórumon. Az a mondat, amelyről éppen szó esne, most éppen az Aventinus citrusligetében hezitál, holott Bizáncban lenne a helye. Remeg a fényes, halbőrszerű felülete, egyszerre tükrözi vissza a Tevere és a pontusi öböl vizének képét, azt, amelyben a régmúlt és a távoli jövő vízparti jelenetei is föltűnnek, s a mostanit, amelyben egy bot éppen szétveri a szapora jelzők pityangszürke, puha fejét.

Most pedig, hogy először szó esett arról: Justinianus miként vállalkozott a birodalom feltámasztására, hogyan harcolt a Szászánida-dinasztia legnagyobb uralkodójával, Chosroesszal, úgy hogy örök békét kötött vele, mégis huszonkét évig fegyverekkel csatázott ellene, hogy Neliszariosz hadvezérként elfoglalta Karthágót és felszámolta a vandálok setét afrikai királyságát, majd elkezdte a háborút Itáliába térve, a keleti gótokkal, meghódította a félsziget középső és északi részét, elfoglalta Ravennát, a keleti gót fővárost, de hamarosan fel is adta azt: most elmondom, miféle ember volt Justinianus és Theodóra, és hogyan tették tönkre, mint az augusztusi hőség a Taurus ormainak gleccserét, a római államot. Abban az időben még úgy éltek a soknyelvű birodalom polgárai, hogy mindegyikük homlokán ott fénylett a mediterrán derű. Amikor Leó császár uralkodott Bizáncban, három parasztleány, egyként illír származásúak, Zimarchosz, Dütibisztosz és Justinos, mert nem leltek munkát a földeken, s nem kaptak gyapjas birkákat sem, hogy őrizték, szaporán éheztek és kiszítasodott rongyokban sietősen jártak, elindultak volna bárhová, hogy beálljanak éhenkórász római katonának. Odahaza nem tudtak küzdeni a szegénység ellen, s mert szerettek volna kiszabadulni a nyomor börtönéből, úgy döntöttek hát, majd harcolnak más ellen – de nem volt elég eszük ahhoz, hogy ezt a mást fölismerjék és megnevezzék, így rábízták magukat olyanra, aki fel tudta mérni az ellenfelet. Gyalogosan mendegéltek Bizánc felé, elkápráztatta őket, hogy szabályos időnként szembejön velük a vörös képű Nap, a sárga pófájú Hold, subájukat a vállukra dobták, ha megfáradtak, leheveredtek, ha éhesek voltak, szöcskéket fogtak s azt rágicsálták, s amikor megérkeztek a sokházú városba, semmi sem lapult a subájuk alatt fityegő tarsolyban, csak az otthon beledugott, kétszer sült kenyer jószagú emléke, és a kezük, amely szüntelen a múlt időben kotorászott. Fölvették őket a hadseregbe, s mert mindegyikük délceg termetű, mint a hegyi emberek, a császár az udvari őrségbe osztotta be őket, magasodjanak a kevésbé délcegek fölé, tekintetükkel és erejükkel tartsanak rendet. Mert mindig az tudja a legnagyobb fegyelmet tartani, akinek nem kell a fegyelemtől gondolkodni, akinek az önfegyelme nem téres vidéken rohangál, afféle zablát vesztett lóként, hanem szűk sikátorban halad. Későbbi alkalommal Anasztásziosznak, aki Leótól az uralmat átvette, háborúja támadt az ellene fölkeltekkel. Jelentős és jól felszerelt sereget küldött rájuk, és dicső

sikereket ért el. Nincs olyan császár, akinek tetteiről ne mint sikeresekről írna a történetíró, akiről ne győzelmesként emlékezne meg a történelem. A hadsereg parancsnoka, valami egérfarknyi vétek miatt, amelyet a gyors történetírónak nincs lehetősége feljegyezni, ha munkáját idejében kívánja bevégezni, börtönbe vettette az illír származék Justinost, hogy másnap, a hagyomány fente pengeéles módszerekkel, kivégeztesse. Meg is tette volna, ha közben álmában nem fekszik mellé egy nyomasztó látomás, és ez meg nem akadályozza tervében. A parancsnok beosztottjainak elmondta, hogy első álmában megjelent neki a természetes, marcona alak, akinek birkaszaga volt, és aki minden részében fenségesebb volt annál, hogysem embernek vélhette volna, kékfekete haja a vállára hullott, mellkasa fújtatót, akár a pontusi bikáé, csípője akár egy évszázados paratölgy törzse, ágyéka félelmet keltő, vádlója acélos, a lábnyomában pedig, ahogy fölfakadt testének súlya alatt és összegyűlt a víz, gyerek lányok feredöztek, és felszólította őt, bocsássa szabadon azt a férfit, akit éppen aznap veretett láncra és csukatott le. Ő azonban felébredése után sokat nem törődött az álmképpel. De amikor megérkezett a Hold szarvára akasztott következő éjjel, s fekete lepelként lehullt és ráterült a világra, álmában ismét hallotta azokat a barbár, kockakövek görgésére emlékeztető szavakat, amelyeket előző éjszaka hallott – ám még így sem volt szándékában teljesíteni az egyszerre szörnyeteg és istenkinézetű alak utasítását. Az álmkép azonban harmadszor is megjelent, és véres büntetéssel fenyegette meg, ha nem teljesíti a parancsot, hiszen azért kapott életet, hogy feladatát elvégezze. Még annyit mondott a jelenés, hogy szüksége lesz erre az emberre és az illír vérű rokonságára, ha majd a jövőben az alig bejárt világokra gondol és nagy haragja támad.

Így történt egykor, hogy Justinos életben maradt, de a csuklójáról sosem vette le annak a láncnak az utolsó szemét, amellyel gúzsba kötötték s a tömlöcverem falához akasztották. Idő múltával aztán hihetetlen hatalomra tett szert, ugyanis Anasztásziosz császár, aki pedig ha késével belenyúlt a patak vizébe, véres lett a víz, kinevezte a palotaőrség parancsnokának. Amikor a nyers hallal táplálkozó császár elhunyt, parancsnoki hatalma és Nagy Constantinus solidusai segítségével Justinos szerezte meg a halszagú uralmat, noha fél lábával már a sírban állt, és úgynevezett analfabéta lévén híjával volt mind a római, mind a görög műveltségnek. Ilyesmi azelőtt sosem fordult elő a rómaiaknál.

Az volt a szokás, hogy a parasztleányból lett fenséges császár saját kezűleg ír néhány gondosan megformált betűt minden olyan okmányra, melyet az ő rendelkezésére adnak ki. Az illír Justinos viszont képtelen volt arra, hogy rendelkezze, ahogy arra is, hogy fölfogja az előtte tárgyalt ügyeket. Mondtam, fél lába már a sírban rohadott, és szívesebben kesergett teste elmúlásán, rettenetes bűzhödésén, mint hogy az ölébe hullt birodalom gondjait vállára vegye. Proklosz intézett mindent önhatalmulag, a questori tisztség viselője, akit tanácsadóként mellé ültetett a véletlen, de ő sem tudta, mi a katána pontos értelme, s a régi szavakhoz nem

volt képes a maga szavait hozzáragasztani. Hogy az illetékes hivatalnoknak ne hiányozzék a császári kéztől származó hitelesítés, kitalálták, a mozaikkészítők munkáját példaként véve, a következőt: négy betű alakját kifaragták egy lecsiszolt kőlapocskán; ezek azt jelentik latinul, hogy „*el-olvastam*”. Hosszú pennájú tollat mártottak abba az aranyport tartalmazó bíbor tintába, amelyikkel a császárok szoktak írni, és kezébe nyomták ennek a császárnak, majd az említett kőlapot ráhelyezték az iratra, és biztos kézzel megragadták a császár kezét, a tollal együtt végigvezették a négy betű formáján, és körülrajzoltatták vele a köveket. Így távoztak aztán tőle, hónuk alatt a császár saját kezű írásával!

A császár azonban tudott írni, még ha azt a rómaiak nem is tekintették írásnak. Az illíreknél az volt a szokás, hogy az üzenetet kődarabkákkal írták meg: ahány szó, annyiféle színű, alakú, nagyságú kövecske; a levél készítőjének semmi mást sem kellett tennie, mint mozaikká fogalmazni az üzenetet. E szokásnak a régi rómaiak termeket díszítő mozaikjaiban rejlett az eredete, habár ők maguk elfelejtették, hiszen nehézkes és lassú volt az üzenetek megírása, s talán azért is, mert hosszú szöveget, a kirakott lap súlya miatt, vontatottan juttattak el az egyik helyről a másikra. A szöveg megalkotása a következők szerint történt: a mozaikkészítő megérkezett kövekből álló szótárával a levélíróhoz, és diktálás után összerakta a mondatokat. Legvégül összeragasztotta: az ékesszólás mestereinek kimondott mondatai alapján rendszerint pompás tájak, szép tartású ember- és állatalakok, gyümölcsökből, zöldségtermésekből és virágokból bonyolult módon egybefont füzérek alakultak ki. Ezekkel aztán, minthogy a rómaiak közül senki nem ismerte és értette a képek valódi értelmét, nemhogy olvasni tudták volna, a termék padlóját díszítették, illetve a templomok falába építették vagy fogadócsarnokok bejárata mellé függesztették, bár a császár mozaikírási képességéről alig voltak akik tudtak, ez idővel feledésbe is merült, a mesterek munkájára igény mutatkozott: a csarnokok díszítésének egyetlen módjává változott. Ezt majd utódja, Justinianus, és neje, Theodóra megrendeléseivel terjesztették el a maradék birodalomban, de sosem feledték el, hogy maguk is megírták az üzeneteiket s a nekik tetsző, illetve kíváncsi történeteket.

Így jártak a rómaiak Justinossal.

A feleségét Luppikinának hívták, barbár származású rabnőként előző tulajdonosának ágyasa volt, aki a Justinos bőrében kidagadó erek alapján ki tudta mondani a jövőt. Ez a nő volt a hatalom birtokosa Justinossal együtt élete végéig, s ők ketten kínáltak mintát mindenben az utód császári párnak.

Justinos képtelen volt arra, hogy feddhetetlen rómaiként alattvalóival akár jót, akár rosszat tegyen. Csupa ártatlan együgyűség, ki se nyitotta a száját, akár egy igazi falusi tökfilkó, aki csupán irdatlan falloszára büszke. Helyette unokaöccse, a fiatal, pelyhes ágyékú Justinianus kormányozta az egész Napkelet és Napnyugat között elterülő birodalmat; ő az oka annak, hogy a rómaiakat oly sok és oly nagy szerencsétlenség érte, amelyhez fog-

hatókról ezelőtt bizonyára nem hallott a földi és égi világban senki. Sorra készítette a mozdíthatatlan napórákat, a különféle hordozható víz- és homokórákat, és az olyan rafinált szerkezeteket, amelyek hanggal jelezték az idő múlását, s mindegyiknek az a feladata, hogy a többitől eltérő módon informáljon ugyanazon napszakok múlásáról, s mindenkinek más legyen a napirendje. Voltak, akik számára gyorsabban, s éltek, akiknek lustábban haladt az ideje, s a kaotikus helyzetben sosem találkozott a különböző hivatalnokok munkarendje. Ha valaki vétkezett, vagy bárkiről is úgy hírlett, hogy vétket követett el, Justinianus repeső szívvel öletett embereket és rabolta el mások vagyonát; semmiségnek vette, hogy tízezerrel pusztulnak el az emberek, akik mit sem vettek egymás ellen s neki sem. A hagyományos rendből semmit nem tartott méltónak a megőrzésre, miként az az időmérők használatánál is látható. Örökösen meg akart változtatni mindent, másrészt ugyanazt a dolgot több ügymenetbe is bocsátotta, hogy minden alattvaló érezze, ellenőrzik a munkáját, s meglehet, nem ítélik megfelelőnek. Röviden szólva, ő az intézmények fő-fő tönkretevője. Lám, a dögvész, amelyről munkám korábbi részében beszéltem, az egész földre kiterjedt, mégis legalább annyian megmenekültek előle, mint ahányan elpusztultak, mert vagy egyáltalán nem kapták meg a betegséget, vagy kigyógyultak belőle, bár elérte őket. Ez elől az ember elől viszont, aki a dögvész idején tehenekkel hált együtt, s a beteg állatok tejét itta mindennapi silány étkéül, senki nem menekülhetett meg, legalábbis egy árva római polgár sem. Mint valami égi csapás, lesújtott az egész, hajdan büszke nemzetre, és érintetlenül senkit és semmit nem hagyott. Volt, akit minden ok nélkül főlnégyletetett, majd a negyedrésnyi testdarabokat a megölt ember négy örököseivel etette meg, s volt, akit még az elpusztultaknál is szerencsétlenebbé tett, mert őket úgy hagyta életben, hogy azzal a nyomorral fektette egy ágyba, amely az ő ujjlenyomatait viselte magán, hogy álmaikban se hagyjon nekik békét. Ezek azért könyörögtek, hogy szabadítsa meg őket a legkegyetlenebb halállal jelen helyzetükből, vagy feszítse őket keresztre, vagy hajítsa a távolról idehozott, vérszomjas vadállatok közé, amelyeket Chosroés pompás ázsiai kertjeiből ajándékként kapott. Mivel meg se kottyant volna neki, ha csak a Római Birodalmat teszi tönkre, sikerült leigáznia Afrikát és Itáliát is, pusztán avégett, hogy mindazokkal együtt, akik korábban is az uralma alatt éltek, elpusztítsa az ottani perzsákat, vandálokat, keleti gótokat, longobárdokat és gepidákat, a teljes lakosságot. Tíz napja sem volt kezében a hatalom, és kivégeztette az udvari eunuchok ártalmatlan főnökét, néhány más személlyel együtt. Bűnéül azt róta fel, hogy valamilyen meggondolatlan megjegyzést tett a város szerencsétlen főpapjára. Ettől kezdve minden ember közül Justinianustól féltek a legjobban, s inkább laktak volna medvék és farkasok és krokodilok között, mint a császár birodalmában. Nemsokára magához hívta a volt ellencsászárt, Bitalianoszt. Előzőleg együtt járult vele a keresztények szentségeihez, és biztosította, nem esik bántódása. De mint a tojás, kitöltötte a héját. Nem sokkal később az ellencsászárt gyanúba fogta, s lemészároltatta. Egyetlen

percig sem gondolt arra, hogy esküvését betartsa. Hamarosan bezáratta a pogány műveltség fellegvárait, az athéni platánok leghűvösebbjei alatt meghúzódó Akadémiát és a peripatetikusok Lükeionját, remélve, hogy gyilkosságai miatt elfogadja ilyen módú vezeklését az Isten, akitől azonban válasz nem érkezett, aki hallgatott.

7

A bizánci rend, melyet a gázai szónokiskola mesterei dolgoztak ki és műveltek a mindent elárasztó, szégyenteljes műveletlenség ellen, ami a világ özönvízszerű elöntésével fenyegetett, megmutatta, hogyan kell az összes, egyszer már megszerzett tudást fenntartani. Ez pedig a katena, amely már nem az a lánc, amelyet a hajóra vagy a kapukra akasztanak, hanem a módszer, amelynek értelmében az ismert könyvek valamennyi mondatához hozzákapcsoljuk a magunk értelmezését. A történet, amit korábbi munkámban – noha töredékesen – elmondtam, meghal, s helyette másik virul tovább, amint nem tekinthető az alma sem az almafa virágának, holtabból lett, s bizvást mondhatjuk, hogy a halovány szirmok, az enyhe illat, a sárga porzók mind-mind mégiscsak benne vannak a gyümölcsben.

Amint munkám korábbi részében elmondtam, a római nép régtől fogva két, összevegyíthetetlen pártra oszlott, amint nem elegyedik egymással az olaj és a víz. Justinianus az egyik párt, a kékek mellé állt – hiszen korábban is ők voltak a kedvencei. Elemi vonzódást érzett minden iránt, ami kék, azokat a halakat ette, amelyeknek a bőre vagy főzés után a húsa kék-ké vált, azokat a virágokat kedvelte s tűrte meg az ünnepségeken, mint a viola, a kőmag, a katáng és a hegyi tárnics, amelyek az encián színét utánózták, kék márványlapokon sétált a kék ég alatt, s a nők szemében is a kéket kereste. Így talált rá Theodórára. Az okát is tudom: annyira gyűlölte a görögöket, hogy kedvenc színéül azt választotta, amelyet azok nem ismertek, hiszen nincs rá szavuk sem. Választásával pedig sikerült általános zűrzavart és fölfordulást támasztania. Ezzel a rómaiságot hangsúlyozó módszerrel ugyanakkor térdre is kényszerítette a római államot. Nem minden kék követte azonban készségesen a császár agyafúrt, kékköves terveit, hanem csupán a készségesek, akiket aztán arról lehetett fölismer-ni, hogy maguk is a kék szín legkülönbözőbb árnyalataiban pompáztak a templomokban, s még a lovuk sörényét és palotájuk falát is ilyenre mázolták. Ha gyermekük kék szemmel született, a gondviselés különös jegyét olvasták ki belőle. De ahogy romlott a helyzet, mert a hegyek a maguk természetétől fogva megomlanak, s kőgörgeteggel zúzzák szét a lábuknál lakók villabirtokát, s a tornyos hullámok szétfoszlanak, s ilyenkor húzzák mélyükre az addig önfeledten úszókat, még a kékek is a világ legmérsékeltőbb embereinek tünnek föl, mivel sokkal több farkaspupillájú gonosztetre nyílt alkalmuk, mint amit elkövettek. Nem maradtak nyugton a zöldek szélsőségei sem, hanem örökké garázdálkodtak ők is; nem

volt számukra elég az az idő, amikor, tavasz kezdetétől az ősz közepéig, a növények legtöbbje zölddé változtatta a föld fölötti s ég alatti világot, s mindenkit figyelmeztettek a pártosodásra, már amennyire lehetőségük maradt rá. Bár egyet-egyet, amint vihar nélkül is leszakad levél a fákról, mindig elítéltek közülük. Ez azonban csak mind nagyobb vakmerőségre kényszerítette őket, hiszen az igazságtalanság elkeseredésbe kergeti az embereket. Ebben az időben tehát, miközben Justinianus kékre festett talpú saruban ítélkezett, s csöpp kék tintát kevert a császári bíborba, amikor aláírta a Corpus Juris Civilist, a római jog új összefoglalását, így nyíltan bátorította és uszította a kékeket, a Római Birodalom a hajólapáttól a hullámokat hasító, szoborral ékesített hajóorrig recsegett-ropogott, mintha földrengés vagy vízözön, vagy katonás rendben lépkedő perzsa hódítók tömege támadta volna meg, vagy mintha minden városban bekövetkezett volna a manicheusok végítélete. Mindenütt teljessé vált a kavarodás, pajkos énekek keveredtek a kontakion soraiba, s a bárd nem a bárányt, hanem a hentest sújtotta halálra: semmi nem maradt a maga helyén Bizánc és Róma viszályában. Justinianus városa egyszer csak fogta magát, s nyákos csigatálpán egy római mérfölddel keletebbre csúszott, megnőtt a távolság, és a bekövetkező zűrzavarban a törvény és az állam rendje teljességgel az ellentétébe csapott át. A Corpus Juris Civilist, amelyet Tribonianosz jogtudós készített el, ugyan mélykék betűkkel kék kódexlapokra írták, de mire a provinciákba s az illetékes hivatalokba eljutott, a szín megromolhatott, zöldessé penészedett valamennyi betűje.

A szélsőséges férfiak először felháborítóan új, a korábbihoz nem hasonlító divatot vezettek be a haj- és szakállviseletükben: a többi rómaiktól teljesen eltérően nyíratkoztak. A bajszukhoz és a szakállukhoz egyáltalán nem nyúltak, hanem hagyták, hogy szökére koptassa a Nap, azt akarták, hogy mindig hosszan és természetes csigákban omoljon le, mint a perzsáknak, vagy a hideg füvet legelő hegyi juhoknak. A hajukat elől a halántékukig lenyírták, olyan magas legyen az arcuk, mint az erdőlakó longobárdoknak, hátul pedig meghagyták, hogy alá és rendetlenül lógjon, mint a massegatáké. Ezért hun formának is nevezték ezt a hajviseletet. A római szőrzet immár minden nép jegyét magán viselte, amely a római államot veszélyeztette, s ugyanakkor mutatkozott benne valami vadállatias is, ami a szagát illeti.

Ami a ruhájukra vonatkozik, mindegyik divatosan akart öltözni, s ezért díszesebb rongyot viselt, mint ami társadalmi helyzetének megfelelt volna: a hollón facánöltözék, a csicsörkén papagájé virított, s még a tölgyek alatt meghúzódó, hosszú nyelű gombák is pöttyöket illesztettek a kalapjukra, hogy lépést tartsanak a korrallal. Ezt a törvénytelen úton, vagy az új, galád törvények által szerzett pénzből meg is tudták vásárolni maguknak, a városok posztóüzleteinek zsibvásárjában nagy volt a tolongás, a szabók és cipészek sosem kaptak annyi és olyan rendkívül kényes megrendelést, mint ekkor. Az ingük ujjja a csuklónál egészen szűk volt, kapocs tartotta össze, oly szorosan, hogy a titkos levél se hullt ki alóla, majd innen a vállig

hihetetlen bőségűre szélesedett. Valahányszor a színházban és a lóversenyen tetszésnyilvánítás vagy szurkolás közben integettek a kezükkel, az ingüknek ez a része, természetesen föltűnően, a magasba emelkedett, s ha még a szél is belekapott, olyanok voltak, mint a kicsattanás előtt álló, felfújt gömböchöz hasonlatos, kék labdavicrágók. Ilyenkor úgy érezték az ostobák, alakjuk annyira szép és telt, hogy csak ilyen szabású ruhát vehetnek fel rá. Az nem jutott eszükbe – ámbár kétséges, hogy maradt-e még eszük a nagy piperkőcködésben –, hogy az a sok vékony és üresen lógó szövet még jobban mutatja nyeszlettségüket, hasonlók a szélcsendben, hórihorgas árbócán denevérszárnyként lógó vitorlájú, nyikorgó hajóhoz. Köpenyük, nadrágjuk és főként a csizmájuk a „hun” névvel és szabással tűnt ki, gatyájukból szüntelen kiérzett a nyers hús levének romlott szaga.

Éjjel – vagyis életük idejének felében – nyíltan fegyvert viselt szinte mindegyikük, nappal pedig – életük másik darabjában – kétélű tört rejtettek a ruha alatt, az oldalukon. Sötétedéskor néma bandákba verődtek, és a főtéren és az utcákban körülállták és kirabolták a tisztességes polgárokat: aki az útjukba akadt, attól elvették a ruháját, övét, jelenetekkel tarka aranycsatjait és ami netán még akadt nála. Úgy fogták körül, olyan tömötten álltak mellé, hogy a járókelőknek gyakran eszébe sem jutott, hogy éppen mellettük fosztanak ki s vetköztetnek pucérra egy mukkanni sem merő, szégyenkező, életéért aggódó halandót. Néhány áldozatukat nemcsak kirabolták, hanem jónak látták meg is ölni, hogy senkinek ne jelenthesse a rajta esett jogtalanságot. Ezek a mindennapos gaztettek mindenkit mélyen fölháborítottak és reménytelenségbe taszítottak, a mérsékelt kékeket is, miután őket sem kímélték: azt állítván róluk, hogy színvakok, ezért nem tudnak különbséget tenni a halovány és a mély árnyalatok között. A betegek Isten büntetéséből váltak azzá, tehát bűnösök, ezért lakolniuk kell. Ettől fogva azután a legtöbb polgár olcsó és nagy hanggal csilingelő rézövet és rézcsatokat viselt, hogy összefogja öltözkését, és rangjánál sokkal hitványabb ruhákba öltözötten járt, hogy a jó ízlés ne okozza a vesztét, és még napnyugta előtt mindenki hazatért, és ott lapult a bereteszelt ajtó mögött, a házában. Az alattomos bűnözés tovább folyt, és a város korrupt hatósága nem törődött a tetteikkel hivalkodó tettesek megbüntetésével, a bandák tagjainak merészsége, mint a kamatyolásra rákapó kamasz fütyköse, nőtön nőtt. A szabadjára engedett, habjával egekig lövellő bűn ugyanis természeténél fogva nem ismer határokat, hiszen még azokat a bűnöket sem lehet teljesen kiirtani, amelyekért szigorú megtorlás jár.

Ilyen volt a kékek helyzete.

A zöld ellenpárt szélsőségei közül volt, aki beállt a kékek soraiba, hogy velük együtt büntetlenül garázdálkodhasson, barátainak sokszor azzal indokolva tettét, hogy az így megszerzett javakat a zöldek számára visszaadja, még mindig jobb, ha egy zöld kékként viselkedik, rabol ki egy zöldet, mintha azt, kíméletlenebbül, egy kék teszi. Akadt, aki elmenekült és más – sárga szavakkal beszélő – vidékeken rejtőzködött, sokat azonban

elfogtak bent a városban: ezek vagy az ellenpárt, vagy a hatóság megtorlásának estek áldozatul, azt sem lehetett tudni, hogy hol temették el őket. Sok fiatal csatlakozott a hőbörgő társaságokhoz; ezek korábban semmit sem törődtek a pártokkal, de most odavonzotta őket, hogy szabadon hatalmaskodhassanak és erőszakoskodhassanak; volt, aki már a szolgák szolgájának szolgájává vált, mert így is nagyobb megbecsülésben részesült, mint a közönséges, dolgát szorgalmasan végző római polgár. Mert nem ismert az emberiség egyetlen olyan pokolbéli bűnt sem, amit ebben az időszakban büntetlenül el ne követtek volna, a jutalom mindenkor többnek mutatkozott a megbocsátásnál. Először az ellenpárt szélsőségeit öldösték, mert a sövény két oldalán túlhajló ágakba könnyebben beleakad a járóelő, később már meggyilkolták azokat is, akikkel semmi bajuk nem volt, elégnek bizonyult annyi, hogy a növény töve a sövényben található. Sokan fel is bérelték őket, nem volt oly magas a bér, mint gyermeknek az asztal, és közölték ellenségük nevét, akit ezek hamarosan eltettek láb alól; egyszerűen ráfogták, hogy zöld volt, hogy kék volt, noha egyáltalán nem is ismerték. Már nem a szemérmes sötétben, félreeső helyen gyilkoltak, hanem a nappal minden órájában, a város minden pontján, olykor a legnagyobb előkelőségek színe előtt. Nem kellett ugyanis titkolniuk a tettüket, mert nem nyomasztotta őket sem huhogó lidérc, sem a megtorlástól való félelem. Sőt becsvágyukat értékelték is, ha bizonyosságot tettek féltelen erejükéről és bátorságukról például azzal, hogy egyetlen csapással megöltek egy útkukba tévedt fegyvertelen embert. A mindennapos veszély közepette senkinek sem mutatkozott reménye az életben maradásra, félelmében mindenki azt hitte, hogy nem a természetes halál leskelődik rá, s ahhoz, hogy megmeneküljön, nem talált egyetlen helyet sem biztonságosnak, egyetlen alkalmat sem veszélytelennek, mivel minden ok nélkül gyilkosságnak estek áldozatul a legjobban tisztelt szentélyekben és a nyilvános ünnepeken is. Már a legbensőbb barátaik és rokonaik iránti bizalom is kiveszett belőlük, mint erjedő gyümölcsből a savanykás íz. Sokan éppen a legközelebbi hozzátartozóik merényletének estek áldozatul, s akkor, amikor a legkevesbé számítottak rá, lenyeltek egy cukorkába zárt, élő darazsat, annak csípésétől fulladtak meg, a pecsenyének sültött márnát bíborcsiga mérge itatta át, förtelmes görcsök közt múltak ki az árnyékvilágból, vagy veszett kutyával maratták meg némelyiküket, hagyták, hogy a veszettséget a harapásával a saját gyermekeire továbbadja.

Sem a nyílt, sem a rejtett büntettek után nem folyt nyomozás: a szerencsétlenség váratlanul sújtott le mindenkre, de az áldozatokkal senki nem törődött. Törvény vagy szerződés nem rendelkezett többé szilárd alkotmányos renden alapuló kényszerítő erővel; kerekas erőszak és ostoros zűrzavar uralkodott a társadalomban, de a quadriga elé, amely észveszejtő gyorsasággal gurult lefelé a lejtőn, senki nem fogott lovat, hajtó sem állt a kocsin, hogy a kereket fékezze. A rendszer leginkább zsarnokuralomhoz hasonlított; de nem ahhoz, amely már megállapodott, hanem amelyik polipként minden pillanatban változik és főnixként örökké újraéled. A fő-

tisztviselők rendeletei rémült trogloditeszek kapkodására emlékeztettek, mert egyetlen embertől való félelem uralkodott a gondolkodásukon. A korábban tisztességes bírák sem aszerint döntöttek, amikor vitás kérdésekről ítéleztek, ahogyan emberségesnek, igazságosnak és törvényesnek tartották, hanem aszerint, hogy az ellenfelek közül melyiknek volt jó vagy rossz viszonya a pártokkal. Azt a bírót, aki nem vette figyelembe a pártok sugalmazásait, büntetésként a halál fenyegette, a családja sem maradt biztonságban, nem is szólva értékeiről.

A nagy fáklyalánggal égő erőszak hatására több hitelező visszaadta adósának a hitellevelet, bár a kölcsönből még semmit sem kapott meg, ám a forró olaj megégette a tenyerét, a szurok összeragasztotta a szakállát, a tűz leégette arcának bőrét; mások viszont, korántsem önként, a szolgálkat szabadították fel. Azt mondják, néhány nagy becsű úrnőt is rákényszerítettek a rabszolgáik sok olyan cselekedetre, amit nem akartak volna megtenni. Huszonegyeztek velük. Fájdalmaik után soha, egyetlen férfit nem tudtak többé ágyukba engedni. Sok előkelő férfi gyermekei a harcos fiatalok közé keveredtek, és apjukat akarata ellenére mindenféleképpen rákényszerítették, még arra is, hogy a vagyonát átadja neki, tűrje, hogy gyermeke tovább ajándékozza azt a párjának, miközben a családját tönkreteszi. Számos edzett fiú viszont, bár vonakodott, kénytelen volt fajtalanzkodni a bandák tagjaival, és apjuk s anyjuk tudott erről. Ez még férjes asszonyoknál is megtörtént. Állítólag egyszer egy díszes ruhába öltözött, tisztelettől övezett asszony a férjével együtt hajózott a közeli túlsó partra, kies birtokuk felé, hogy ellenőrizzék, mi maradt meg abból a rablóbandák dúlása után. Átkelés közben találkoztak a szélsőségesek részeg, fölpántlikázott bandájával: ezek fenyegetésekkel elragadták a nőt a férjétől és áttemelték saját csónakjukba. A nő titkon intett a férjének, ne aggódjék, és ne féltse őt semmitől, mert nem érheti gyalázat a testét, férje még bánatosan rajta tartotta a szemét, mikor az asszony a haragvó tengerbe vetette magát, átázó ruhája a mélybe húzta és azon nyomban eltűnt az emberek világából.

Ilyen förtelmes merényleteket követtek el ebben az időben – Bizáncban és különböző városokban. De az áldozatokat, bármennyire is elhomályosodott a látásuk, elfulladt a lélegzetük, ezek az égbe kiáltó tettek kevésbé háborították fel, mint az egyre fényűzőbben élő Justinianusnak az állammal szemben elkövetett alantas bűnei. Mert ha valakit súlyos bántalom, mély sérülés, jogtalanság ér a bűnösök részéről, a törvénytelenység okozta sérelmet nagyrészt enyhítheti az a rendületlen hit, hogy a törvények és a kormányzat majd bosszút áll érte, hiszen valahányszor kövérre hízott reménységgel néznek a közelgő jövőbe, jelen bajaikat könnyebben és szívesebben viselik az emberek. De ha az államhatalom, miként magoncot a mellette tornyosuló suháng, elnyomja őket, akkor jobban fáj nekik minden bajuk, minthogy a tüskés és fullasztó bozótosból nincs kilátásuk rá, hogy meglássák a zöld mezőt, a kék tengert, szívük a végtelenségtől, tüdejük a friss levegőtől elégtételt kapjon, s végleg elkeserednek. Justinianus bűne

nemcsak az, hogy egyáltalán nem akarta fölkarolni a rettegő áldozatokat, holott mindenkor értesült azok sanyarú sorsáról, hanem az is, hogy nem szégyellt nyíltan a szélsőségesek védnökeként föllépni. Bársonyzacskókba süllyesztett, súlyos pénzeket adott ezeknek a harcos és jóképű ifjaknak, sokat közülük maga mellett tartott, némelyeket még hivatalba és más tisztelt méltóságba is kinevezett: csak azért, nehogy egyik vigasságos éjjelen a kék szemű Theodóra forró ágyában kössenek ki.

8

A híret és nevét gyorsan megszerző Justinianus tehát azt tette, amit a hét tekercsen elmondtam: egyre-másra saját lábnyomait követve haladt, így érthető, hogy élete során egyetlen alkalommal sem lépett ki Bizánc kapuján, sosem hagyta el azt a helyet, amely székesvárosa volt, mégis, olyan messzire jutott, és azok is, akik zászlókat emelve a fejük fölött utána lépdeltek, amilyen távolságra az emberi nemtől addig még senki.

Mihelyt az kezébe vette ostoba nagybátyja birodalmát, amely maga is kezdett az uralkodóra hasonlítani, mert szürke lett és számár, sietett az állam pénzét – mintha csak az övé lett volna, akár az élete – gyorsan, mint a tavaszi áradás, és esztelenül, mint a meder töltését, majd a partját is szétkapkodó áradat, elpazarolni. Aki csak elébe került a kóborló és alacsony homlokú, összenőtt szemöldökű hunok közül, annak a birodalom vesztére saját képével eljegyzett, súlyos aranyakat adott, végül már annyit, hogy nemcsak a gót uralkodó, Theodorik ravennai mauzóleumának regimentjét tudták volna annak árából fölhúzni, de aranyból is épülhetett volna mindegyik. Ennek következtében sűrűn törtek be római földre, mert a sárga fényű gazdagságba belekóstoló, az aranyat mágnesként vonzó barbárok többé nem tudtak megfedkezni az ide vezető útról: csak azokat a csapásokat kellett követni, amelyen szerteszórt tetradrachmák fénylettek, a korábban visszatért sarcoló csapatok hulladékaként.

Töméntelen pénzt kidobott tengerparti építkezésekre, melyekkel, ha a hunokat nem akarta, a tenger örökös hullámverését kívánta megrendszabályozni és igába hajtani. A legkeményebb köveket hányták a tengerbe, így nyomultak előre a parttól, perlekedésben és viszályban a víz egyre szennyesebb árjával, mintegy a pénz hatalmát állítva az áradattal szembe. Megkaparintotta valamennyi polgár vagyonát a római világ négy sarkában, feldúlta a hódvárak mélyét, kifosztotta a cserregő szarka fészket is, ha meglátta, hogy valami fénylik annak aljában, akkor is, ha aztán csak halpikkelyeket vagy jégmadarak kékesen csillogó tollát találta bennük. Némelyeket alávaló büntetéssel vádolt meg, amelyet sosem követtek el, másokkal viszont, a részegeskedésbe fulladó lakoma másnapjának reggelén, csalárdul elhitette, hogy neki ajándékozták a vagyonukat. Sokan, akik képtelenek voltak arcukról és kezükről lemosni a vért, így annak száraz maszkjában éltek, és rájuk bizonyult egy gyilkosság vagy valami más bűn-

tett elkövetése, megmenekültek a tettükért járó büntetéstől, ha Justinianus javára a teljes vagyonukról lemondtak. Mások, akik éppen perben-haragban álltak a szomszédjukkal, egy telek, egy insula, egy olajfaliget vagy nyersolajütő miatt, amely nem is illette meg őket, miután semmiképpen nem sikerült – mert nem sikerülhetett – megnyerniük a pert ellenfelükkel szemben, hiszen a taláros törvény ellenük meredt, azzal vetettek véget az egésznek, hogy a vitatott birtokot, tulajdont, mértéktelen tiszteletet mímelve, Justinianusnak ajándékozták. Ez az adomány nekik nem került semmibe, és elérték általa, hogy fölébresztették Justinianus jóindulatú figyelmét és széles margót rajzolni kész barátságát, az ellenfelükön pedig felülkerekedtek a törvények semmibevételével. A perzsák hön tisztelt káosza, amellyel, ha egyáltalán létezik, farkasszemet kell néznie a rendnek, a kozmosznak, római kultusz tárgyává vált, mintha nem választottunk volna magunknak tiszteletet érdemlő, egyetlen Istent, a keresztényekét. Így nemcsak a barbárok ruházata, viselkedése vált a sajátunkká, de istenei közül is jutott belőlük bőven a számunkra.

Elérkezett az ideje, állítom, hiszen hét tekercset írtam tele, s mind a hetet sikerült egy-egy hajszálra föltekernem, hogy leírjam ennek az eget káromló, magasságot bemocskoló, tökéletességeket megalázó embernek a külsejét. Termete sem túlságosan magas, sem alacsony, hanem közepes, minként az öszvére, ha a ló és a szamár egymással üzekedve utódot hoznak létre. Nem ösztövére, hanem kissé kövér, amiként a gumók is megdagadnak a zsíros, jól trágyázott és kellően öntözött termőföldben, amilyen a Római Birodalom. Az arca kerek és korántsem csúnya, pír borította, meg lehet a görög Héliosztól, avagy a római Apollótól, vagy a két neve ellenére is egyalakú Isten virágától, a hajnalpírban fürdő rózsától kapta bőrének árnyalatát, s azt kétnapos böjtölés sem halványította el, mint megtörténik a rózsza áttetsző, törékeny szirmával. Hogy röviden jellemezzem habitusát, miként a gyökérvágók szokták a tanulásra fogott ifjak számára a gyógyító növényekét: rendkívül hasonlított Dometianoszhoz.

Dometianoszhoz, akinek a neve egyetlen helyen maradt fenn.

Ez az egyetlen hely pedig éppen e mondatok betűivel piszkolt irat, amelyet most írok.

Nos, az egykori Dometianosnak gonoszságával annyira torkig lettek az öntudatos rómaiak, hogy arcukat el sem fedve megtámadták és élve szétzaggatták, de még akkor is úgy érezték, nem csillapították le kellőképpen az iránta érzett gyűlöletüket. Aki ismerte a bűneit, az engesztelhetetlen maradt. A szenátus – vita nélkül, egyöntetű szavazással – elrendelte, hogy a mocskos császárnak a tisztátlanságot idéző neve nem fordulhat elő a feliratokon, és egyetlen képmása sem maradhat fenn. A többi név között ennek csupán kitördelt, illetve kivakart helyét lehetett látni mindenütt Róma városában a feliratokon, és másutt, ahol csak a neve egykor szerepelt. Szobra pedig sehol sem látható, tiltott személye és testi alakja minden ábrázolása a Római Birodalom végtelen területén, csupán egyet-

len kivétel maradt, az is a következő okból: Dometianosnak élt a nemes lelkű, minden tekintetben erkölcsös felesége, aki soha embert nem bántott, még az árnyékokat sem volt képes meglátni, nem hogy az árnyék sötétebb foltjait, és férje egyetlen tettét sem helyeselte. Emiatt szerették úgy, ahogy a hímhíéna társát, a kölykeket nevelő nöstényt, kötelességteljesítő magatartása miatt szeretni lehet ugyan, de a közelében élni már nem. A szenátus hívatta őt és felszólította, közölje kívánságait. Ez az erényes, de férje miatt mindenki által került asszony csupán azt óhajtotta, hogy megkaphassa és eltemethesse Dometianos holttestét, és egész alakos emlékművet állíthasson neki az általa megválasztott helyen. A szenátus beleegyezett, a fájdalmában emberfelettivé váló asszony, aki a teremtőtől mintát kapott a viselkedésre, a következőket találta ki, hogy megörökítse férje gyilkosainak embertelen tettét. Összegyűjtötte a férfi testének darabjait, a részeket pontosan egymáshoz illesztette, majd összevarratta az egész testet. Azután megmutatta a szobrászoknak, akik elrettenve figyelték a csupa fonál tetemet, és utasította őket, hogy illő módon, semmit nem titkolva és semmit sem hozzátéve mutassák be férje balsorsát. A mesterek hamar elkészítették a különös szobrot. Az asszony elfogadta a munkát, átvette és a Capitoliumra vezető út mellett, a Forumról jövet jobb felől állította fel. Ez az alkotás mind a mai napig ott őrzí Dometianos vonásait és élete balsorsának emlékét – de hogy miként, azt most mondom el.

A szobrászok az egybetákolt testről először agyagmintát vettek, így létrehozták a tetem negatívját. Sietve kellett dolgozniuk, mert a szerteszabdalt, majd újra összeillesztett hulla különösen gyorsan romlott, amint a hús szokása, bűzleni kezdett. A kiszáradt forma üregét vékony bronzal befolyatták, mintegy kiöblítették, olyan szilárd burkot hoztak létre így, amely a lehető legpontosabban követte Dometianos figuráját. A tisztas asszony ezt a tárgyat állította az alacsony talapzatra, s mihelyt ott volt, a szobrászok, parancsa szerint, hosszában kettéfűrészték a bronzalakat, mint pisztácia héját a magról, a benne lévő üregről kétoldalt lefejtették. A levegő hűen megőrizte Dometianos alakját, s a légből készített tökéletes szobor visszaadta a nevét elvesztő császár rút alakját.

Nincs ember aki ne azt gondolná, hogy a levegőből készült szobor Justinianust ábrázolja, szakasztott olyan az alakja, különösen a tekintete és az egész arcterendezése.

Ilyen tehát Justinianus külseje. A jellemét aligha tudnám pontosan leírni. Gonosz mandragóra volt és könnyen befolyásolható, mint a tavi hínár. Rosszindulatú idiótának szokták hívni az illet. Sohasem őszinte, a fémtükrök tulajdonsága szerint, ahhoz, akivel beszélt, szavai és tettei mögött hátsó gondolatok lapultak, mégis könnyű prédája annak, aki rá akarta szedni. Valamilyen különös keveréke alakult ki benne a tuskó ostobaságának és a szálka gonoszságának. Alighanem ilyesmire gondolt az a hajdani peripatetikus filozófus, aki azt mondta, hogy az emberi természetben – éppúgy, mint a kevert színekben – a legellentétesebb minőségek fordulnak elő. Mégis leírom, amit sikerült felfedeznem, még ha a

levegőt is kell körbeskribálnom. Nos, ez a császár képmutató, nemhiába tükrökkel vetette körül magát a palotájában; ravasz, hisz rókát tartott az ágyában; álnok, mint a víz, amely a fűzfából, akárha kártyalap alakja lenne, kettőt csinált, lábbal illesztette egybe a két, eredetileg egymástól független formát – fát és árnyékát; álnok, mert még a C alakú Holdat is megduplázta; indulatát rejtegető, mint a mérgező fűz kérge; kétszínű: gondoljunk az éjszaka kezdetére és végére; kiismerhetetlen ember. Messterien tudott valamilyen meggyőződést színlelni; könnyet nem örömeiben és fájdalmában ejtett, hanem számításból, amikor a pillanat és a körülmények ezt kívánták. Örökösen hazudott, akár a történetmondó, és örökösen igazat állított, mint a történet, de nemcsak úgy vaktában, hanem írásba foglalta, és legtöbbször esküvel erősítette meg ígéreteit saját alattvalói előtt. Fogadkozásairól, esküiről gyorsan, mint a tetőre rakott nád a vízpartról, megfeledkezett, akár a leghitványabb rabszolga, aki a fenyegető kínvallástól való félelmében bevallja az eskü alatt rábízott titkot. Megbízhatatlan barát, engesztelhetetlen ellenség, szenvedélyes szerelmese a párolgó, majd megalvadó vérnek és a csengő-pengő kincsnek, izgága és nyughatatlan fölforgató, a rosszra könnyen rávehető, de a jóra semmi biztatással rá nem bírható. Villámgyors a gonoszság kitervelésében és végrehajtásában, de a jónak a hírértől is undorodó. Ugyan hogy lehetne ép ésszel megérteni Justinianus jellemvonásait? Úgy tetszett, hogy a fenti hibák – s még ezeknél súlyosabbak is – nem emberi mérték szerint léteznek benne, hanem mintha a rosszul összetákolt természet minden gonoszságot elvett volna az őselemektől, az ásványoktól és kőzetektől, a növényektől, az állatoktól, az emberektől, és valamennyi átmeneti lénytől, szóval a teljes, Arisztotelész által megrajzolt scala naturae dolgainak a gonoszságát az ő lelkébe helyezte, s biztonságosan odaragasztotta. A többi hibáján felül szívesen hallgatott a rágalmazásra és ostorként gyorsnak mutatkozott a büntetésben. De hirtelen meghozott döntését sosem előzte meg vizsgálat; csak a hosszan beszélő, lapos homlokú, óriás fülű rágalmazót hallgatta ki, és máris elrendelte az ítélet végrehajtását. Miként a kígyómarás és a mérgezés között, nála is megvalósult a tett és a tett következménye közti szoros kapcsolat. Minden tétovázás nélkül adott ki olyan rendeletet, mely teljesen indokolatlanul országrészek leigázásáról, villák, telepek és városok felperzseléséről, egész népek rabszíjra fűzéséről intézkedett. Ő volt az, akit félhomályos boldogság öntött el, ha látta, hogy ég el, mint gyapjú, a világ. Így hát, ha valaki a serpenyő mérőtányérjába helyezi az összes bajt, ami korában érte a rómaiakat, és összeméri ezekkel a szenvedésekkel, úgy találja, többen pusztultak el emiatt az egyetlen férfiú miatt, mint előzőleg az egész római történelem folyamán.

Nem tűrt hezitálást, amint az árnyék se, ha a fűcsomókra vetül, a leg-
határozottabbnak mutatkozott, amikor mások vagyonát szerezte meg ot-
rombán és az ellenvetés lehetősége nélkül, még csak ürügyet sem keresett,
nem leplezte a maga által teremtetett és bárkire rákényszeríthető joggal,

hogy őt meg nem illető javakat birtokolt el; ám mihelyt az övé lett, rögtön késznek bizonyult esztelen pazarlással nyakára hágni és számolatlanul adni belőle a huhogó, sztyeppi barbároknek. Egyszóval sem neki nem volt pénze, sem azt nem tűrte, hogy bárkinek a széles, ismert világon legyen, mintha nem is a kapzsiság uralkodnék rajta, hanem a vagyonos emberek iránt táplált, olthatatlan irigység hajszolná. Könnyedén elüldözte a szolid jólétben élt rómaiakat évezredes, kiterjedt földjeikről, megteremtette az általános, agyagföldet zabáló szegénységet. Olyan, mint a kígyó: hosszában nőtt, széltében sosem.

9

Justinianus feleségül vett egy nőt: hogy ez milyennek született, amikor az anyja méhéből a világra jött, hogyan nevelkedett, s miképpen növesztették az északról jövő hideg, a délről érkező meleg, a keletről futó száraz, a nyugatról futó nedves szelek, s a császárral házasságra lépve hogyan rontotta meg gyökeréig az államot, ehhez gyűjtöm most össze erőmet, ezt mondom el.

Egy Akakios nevű, gyenge jellemű és feneketlen gyomrú férfi Bizáncban a zöld párt cirkuszi állatainak a gondozója, hiába tartoztak keze alá a tigrisek, oroszlánok, farkasok, rókák, menyétek és nyestek, szóval a térség valamennyi ragadozójának legvérmesebbjei, medveetetőnek nevezték. Ez az ember Anasztasziosz császár uralkodása idején megbetegedett, mert csupa hencegésből szörgombócokat nyelt le, azok megakadtak a belében, és meghalt. Három leánygyermek maradt utána, Kompitó, Theodóra és Anasztázia, akik közül a legidősebb sem volt hétéves. A virágszáלבól hamar kóróvá száradó felesége, támasz nélkül maradván, hozzámént egy másik, szintén műveletlen férfihoz, hogy az majd vele együtt gondoskodjék csalánként kiterelvényesedett családjáról, és ellássa az állatgondozói munkát is a hippodrom melletti telepen. Csakhogy Aszteriosz, a zöldek nagy hatalmú táncmestere, akit lefizetett valaki, kidobta őket az eddig biztosnak vélt cirkuszi állásból, és minden további nélkül fölvette azt, akitől e tisztogató munka elvégzésére a pénzt kapta. A táncmesterek ugyanis teljhatalommal és belátásuk szerint intézték ezeket az ügyeket, egyedül arra kellett ügyelniük, hogy a cirkuszi játékokra fölneveljék az egészséges és agresszív vadállatokat, illetve rendelkezésére álljanak a vadak egyéb alkalmakon a mindig cirkuszra vágyakozó rómaiaknak. Az asszony, amikor látta, hogy az egész nép összegyűlt az arénában, lehettek százötvenezen is, ámbár a történetírók milliós tömeget jegyeztek föl, gyorsan font, éppen ezért frissnek látható koszorút rakott a kislányok fejére és kezébe, és odaültette őket, hogy a tömeg könnyörületéért esdjenek. A vadállatok viadalára vágyakozó zöldek egyáltalán nem hajlottak a könnyörgésükre, a kékek azonban fölvtették őket ugyanarra a munkára, mivel röviddel előbb nekik is meghalt az állatgondozójuk. Ez azért is különös, mert szokásuk szerint

kizárólag kék szeműek lehettek a cirkuszi előkészület részesei, sőt még a vadállataik szemszíne sem lehetett más, de most ettől eltekintettek.

Amint a zöld szemű lányok szeme alja reggelente árnyékba borult, kétségkívül fölserdültek, anyjuk az ottani színházba küldte őket, mivel szemrevaló teremtésekké váltak; persze nem egyszerre valamennyit, hanem aszerint, ahogy érettnek találta erre a kifejlett nőiességet igényelő munkára. Kompító, a legnagyobb lány, már híressé vált a vele egykorú kéj nők között, tudta jól, hogy a kurtizánok mestersége nem való az ostobáknak, és nem akart semmit elkapkodni az ügyeiben. Kitartásáért megbecsülték a férfiak, mert nem akart senkit sem az első napon tönkretenni. Büszke is lehetett arra, hogy nem volt egy héten annyi nap, ahány hónappal előre ne jelentkeztek volna ágyába a férfiak, hogy sorukat kívárlják. A férfiak szerint, akik barátai, illetve vendégei lehettek, nem is lánygyermekként, hanem angyalként, mégpedig hosszú szárnyú, keskeny bokájú bizánci angyalként született. Theodóra rabszolgaperekre illő rövid ingecskeben járt utána, kiszolgálta a nővérét, még azt a bársonnyal bevont zsámolyt is ő vitte mindig utána a vállán, amin a társaságban ülni, az édeskettes mellett kutyamód kuporogni szokott. Theodóra bokája, lábszára, térde és combja ekkor kapta azt a bársonyosságot, amely mindvégig jellemzője maradt: a sok érdes tekintet állandóan felhorzsolta a bőrét, a hét rétegből csak egyet hagyott meg, a legérzékenyebbet.

Kezdetben a minden testnyílásában kicsinynek teremtett Theodóra nem tudott férfival hálni, mert fejletlen volt, nem volt képes nőként közöszlenni, hanem fiúszerepben pénzért bujálkodott beteges, alulfejlett phalloszú férfiakkal, méghozzá idegen származású rabszolgákkal, többnyire ázsiaiakkal, akik combjukról is leborotválták a szőrt, északi barbárokkal, akik festetlen bajuszt viseltek, és szerecsenekkel, akik a színházba kísérték urukat, s várakozás közben, kéjes szórakozásként űzték ezt a dolgot. A bordélyban ugyancsak ezen a természetellenes módon kereste a pénzt. De mihelyt fölserdült és a havonta változó Hold uralma alá került, érett nő lett, beállt a színházba, s mindjárt azon fajta kéjnővé vált, akit a régiak ringyónak hívtak. Nem érzékeny ajkú fuvolásnő, mert nem mutatott rá tehetséget, sem jó torkú énekes, még csak a csípőt rengető táncban sem szerzett kellő gyakorlatot, hanem egész testével folytatta az ipart, miközben annak bocsátotta rendelkezésére pompás ifjúságát, akivel éppen összeakadt. Mondják, hogy az anyja diktálta le számára a kurva viselkedésének hasznos fogásait, a tanításokat, hiszen nem volt híjával tehetségnek, szorgalmas elméleti és gyakorlati tanulóként megfogadta. Ezek az írásba foglalt tanácsok, származzanak Theodóra anyjától vagy sem, mindenestre Theodóra iratai között is fennmaradtak, másolatokban terjedtek, a szakmabéliek forgatták okulásul, hogy megtudják, melyek a fölemelkedés lehetséges útjai. Efféle passzusok találhatók abban: *„Az illendő üdvözlések után a férfi, akivel le fogsz fekiüdni, maga mellé ültet, amíg kezébe veszi kezedet – szól anyja, a kerítőnő –, velem kedveskedik, s én, hogy a vendégek tekintetét feléd fordítsam, egyre nézlek, nézlek téged, hogy kellőképpen megdöbbenjenek őket*

bájaid látványa. A férfi majd bókol, miközben ezt, és más efféléket mond, hozzád hajol, hogy megcsókolja a szemed vagy a homlokod, te engedd át magadat kedvesen neki, eressz el egy alig-alig észlelhető sóhaj, s ha ezek közben sikerül elpirulnod, nyert ügyed van”, továbbá: „Mivel az elpirulás és a sóhaj együtt a szerelem biztos jele, a szenvedély első föllobbanása, és mert mindenki habozik, ha azt hiszi, hogy meg kell vennie téged, a férfi, aki aznap éjszaka veled akar élvezni, nos, azt kezdi hinni, hogy te, te vagy oda érte, és annál inkább hiszi, minél inkább követed a tekintetteddel. Beszélgetés közben megpróbál elcsábítani: te kapcsolódj be kedves és ügyes szavakkal, elegyedj vele beszélgetésbe. Időben válaszolj, simogató hangon, tartsd vissza magad, nehogy közönséges ízű szót ejts ki szádon. Ha kacagnál, ne hangosan, harsányan, mint az utcanők, ne tátsd ki a szádat, hogy torkodig lehessen látni; oly módon neved, hogy arcod egy íze se veszítsen igézetéből, sőt bájaidat hangsúlyozza mosolyod, inkább fogad essen ki, mint egy durva szó a szádból, ne esküdj Istenre vagy a szentekre, ha azt mondod, 'nem úgy történt...', s ne háborodj fel arra, aki neked olyant mond, amivel a tefélédet csipkedi. Annak, aki ünnepségen vesz részt, fontosabb, hogy kedvességbe öltözzön, mint hogy bársonyt vegyen magára; legyen előkelő, úrnői minden moccanása, ha az asztalhoz hívnak, ha máskor első is szoktál lenni, hívasd magadat többször is, mivel ki magát megalázza, felmagasztaltatik”, illetve: „Beszéljess kissé azzal, aki veled van, de föl ne kelj a szeretőd mellől, s mikor eljön a lefekvés ideje, hagyd, hogy elfogadja, amikor csókot adsz neki, a nyelved hegyével. Aztán, miközben ő kapkodva levetkőzik, vetközz te is, de lassan, ejts egy-két szót magadban és sóhajts hozzá, de úgy, hogy kénytelen legyen megkérdezni 'miért sóhajtozol, szívem?'. Te sóhajts újra akkor és mondd: 'Uraságod elbűvölt!', ezt mondvá szorosan öleld magadhoz, adj csókot neki, még egyet, utána vess keresztet és tégy úgy, minthogyha elfeledted volna, hogy tovább menj; ha imát mondani nem is akarsz, mozgass az ajkadat úgy, mint aki imádkozik, ahogyan illik ahhoz, aki mindenben jól nevelt. Eközben a csibész, ki várva vár az ágyban, úgy jár, mint az, aki farkaséhesen az asztalhoz ül, amelyen se kenyér nincs, se bor; hozzád simul, előbb kezét teszi melledre, majd ráveti magát, és szopja, szopja, azután a testedet, mindegyre közeledve a punci felé; meg fogja veregetni a popsidat, kezelgeti, nyomogatja combodat, a hátsód, mint pénzes batyu, vonzza a kezét, aztán kezd megkísérteni, térdét a lábad közé teszi, vagy próbál megfordítani – első ízben nem kockáztatja meg, hogy kérje is –, de te, ha kérne is, és bárhogy is, vonakodj” és: „S amikor combjaid közé teszi a térdét, és úgy fordulsz, ahogyan megszokott, tapintsd ki, van-e a karján lánc, gyűrűk az ujján, majd aszerint, hogy udvarlód mire akar rávenni, milyen fogásra éhezik, próbáld meg, engedi-e, hogy leszedd, ha engedi, és ékszereit elvetted, bevált a csel, te mindenesetre gyorsan tedd a szádba, majd nyeld le, ne félj, nem marad semmi a gyomrodban, másnap reggel a hashajtó kiűzi testedből, csak arra kell vigyáznod, nehogy a latrinába vesszen. Ha nem engedi, nyíltan mondd meg neki: 'Uraságod hátulról végezné inkább disznólkodását? Nem elég, hogy a rózsáim közé keveredett?' Ezután alighanem maga átadja, te pedig háttal fordulsz, lányom, és törleszted adósságodat” vagy: „Ha kész vagy, karjaiddal a nyakát öleld át, és csókold meg vagy tízszer egyhuzamban, miután termőjét a kezedbe vetted, szorongasd, míg földuzzad és megkeményedik, amikor ilyen lett, illeszd

be a helyére. Ó, nincs az a férfi, aki nem érzi a paradicsomban magát, ha a barát-nője, akire áhítzik, amíg csókolja izenként a testét, végigsimítja és megszorítja a vessejét, s mikor felállította, magába illeszti, bent tartja egy kisé, csomagját a kezében fogja, csilingel kedvesen vele, majd gyengéden a fenekét paskolja, szőrszájai között megcsiklandozza, majd ismét beilleszti a testébe, amitől szétrobban szinte, és végül láthatja, hogy lovagol rajta az a nő, kit ő akart meghágni, míg nem az élve és a gyönyörrel eltelve kielégül.”

Az épületes iromány kétségtelenül a jövőről tudósít. Ki merné állítani, hogy az elkövetkező életek nem a szeretkezések, illetve az üzekedések eredményei? S ki, hogy nem a kék az, amely minden eljövendő nap előjele?

Theodóra az alantas színészek között bármilyen fajta színházi feladatban részt vett, és velük együtt szerepelt az egyre-másra megismételt előadásokon, holmi bohóctréfákban játszva alárendelt, ámbár nevetető szerepeket. Kakaduként rendkívül szellemesnek hallatszott, papagájként értett a csúfolódáshoz, öszvéként a humorkeltéshez, foglalkozása révén azok között is közismertté vált, akik sosem jártak színházban. Mert nem létezett benne semmi született vagy megtanult szemérem, soha, senki nem látta szégyenkezni. Olyan nőnek mutatkozott, aki tud viccelődni és harsányan nevetni azon, ha elverik és fölpofozzák, s aki, kibújva a ruhájából, meztelenül bárkinek elől-hátul megmutatja, amit a férfiaknak nem szabad látniuk, és rejteni illik előlük.

Gondosan megválasztott gazdag szeretőiből csúfot űzött, vonakodásával és a közösülés újabb és újabb figuráiban való tobzódásával mindig sikerült elvennie kéjsóvár ügyfelei maradék eszt. Híressé vált enciklopédikus gyakorlatáról, amelyben a szerelem minden módja gondosan sorra került. Azt sem hagyta senkinek, akivel dolga akadt, hogy kezdeményezzen, éppen ellenkezőleg, viccekkel és csípőjének kihívó riszálásával ő kezdett ki mindenkivel, akivel összekerült, különösen a tapasztalatlan, de szeretői diadalra vágyó ifjakkal. Senki nem volt olyan mohó a lédús kéjre, mint ő; gyakran hívatta meg magát közös, gyümölcsök sok fajtáját ígérő lakomákra tíz vagy ennél is több, csupa erőből duzzadó és kamatyolásra termett ifjú társaságában, végigtoszte a tobzódókkal az egész éjszakát, s hogy megnyújtsa azt, amikor egyik sem akarta folytatni, a szolgálkhoz húzódott – olykor harmincan is összegyűltek –, és mindegyikkel lefeküdt.

Egyszer az egyik előkelő házához ment, és borgőzös mulatozás közben, mikor az összes vendég mohó szeme lábára tapadt, a tekintetek már-már véresre súrolták a bőrét, állítólag fölugrott a kerevet hatyúnyakú ormára, fölhúzván a ruháját, nem átalott ocsmányul ott helyben bemutatót tartani – magát Lédának állítva – a féktelenségéből. Bár időben mindhárom, kencékkel rózsásra festett, illóolajokkal harmatossá feltüntetett testnyílását használta közösülésre, elégedetlenül ócsárolta a természetet, miért nem alkotta nagyobbra a lyukakat a fülén, az orrán, a mellén, miért nem nyitott újabb réseket a vállán, a hasán, a tenyerén, mert azokkal újabb közösüléseket találhatott volna ki. Gyakran fogant, mivel szinte minden elvetemült

fortélyt ismert, amelyeket a kuruzslók és egyéb boszorkányok, mindig sikerült gyorsan elvetélnie. Ebből is hasznot húzott: az abortumot, mert a varázsszerek összetevői között nagy volt belőle a hiány, ezüstért, aranyért kiárusította, vagy maga használta fel, ha szüksége mutatkozott rá.

A hön imádott színpadon nagy kedvvel és gyakran levetkőzött az ámuldozó és káprázó nézőközönség szeme láttára, és pozsgás meztelenségében álldogált a színpad megvilágított közepén, csak az ágyékán takarta el lebbenő kendő messzire elillatozó pináját, nem mintha szégyellte volna azt is fölfedni, hanem mert senkinek nem lehetett szabad teljesen meztelenül fellépnie, csak ha takarva volt nemi szerve. Így állt ott, elég időt hagyva a szemeknek a testen való legeléshez, aztán hanyatt feküdt a padlón, a nézők felé kissé széttárt lábbal, és néhány ezzel megbízott szolga lassú és kíméletes mozdulatokkal árpaszemeket szórt az ágyékára. Ezeket aztán a betanított, hősín libák sok nyaktekergetés közepette a csőrükkel fölszedegették és megették. Theodóra úgy állt föl a produkció után, hogy el sem pirult, sőt, mintha büszke lett volna e szokatlan mutatványra. Szemérmetlen volt, mindenkinél jobban szeretett szemérmetlenkedni. Visszaélt bűbájos testével, s ezért úgy látszott, szemérmét nem a természetes helyén viseli, hanem az arcán. Azokról, akik hozzá jártak, már e tényből is nyilvánvalóvá volt, hogy nem a természetes módon közöszlöknek. Baljós előjelnek számított, különösen hajnalban, ha valaki megpillantotta őt! Azt tartották róla, hogy a nyomában vihar jár, ámbár ezt – hiszen nem jött el a szóból és másból csinált képek tiltásának az ideje – csupán képletesen értették.

Amikor Hékebolost, aki tyroszi, s mint minden onnan származó, ismert volt mértéktelen szexuális életéről, kinevezték Pentapolis kormányzójának, Theodóra követte őt. Elvégezte neki a legaljasabb szolgálatokat is, de amikor valamin összeveszett vele, azonnal elzavarták. Emiatt olykor még betevő falatja sem akadt, amit aztán továbbra is a szokott módon, teste kitartó munkájával keresett meg. Mindenekelőtt Alexandriába utazott, s nemcsak a kuplerájok lakójaként élt, de eljárt a neoplatonisták titkos találkahelyeire is, majd bejárta az egész Keletet, Mitrás szentélyeit látogatta és Astarte nyomát kereste, megfürdött Adonisz vérétől vörös folyókban, aztán hajóra ülve végiglátogatta a tenger valamennyi kikötőjét, Kerkyrában hosszan időzött, Salernóban éppúgy hetekig forgolódott, mint Ostiában vagy Ravennában, az áporodott levegőjű, de selyemágyairól nevezetes Velencében, ahhoz közel, a halászok és márványt fejtő munkások falujában, Rovignóban, ahol hárfán pengette ki a szél, ha egy férfi valakivel sikeresen közöszlök. Végül visszatért Bizáncba. Minden városban azt az ipart űzte, amit ha valaki néven nevez, aligha lesz hozzá valaha kegyes az Isten. Mintha a sátán nem lenne képes elviselni, hogy legyen egyetlen olyan táj, amelyik nem ismerte meg Theodóra erkölcsstelenségét, továbbá, hogy magának nem jutott szerető, kimarad az ilyesfajta élvezetekből, ne költözzék bele abba a testbe, amelyben Theodóra lakott és dorbézolt.

Így született ez a nő, és így nőtt fel és lett hírhedt a városi asszonyok, sőt minden ember előtt, az emberiség szégyenére. Justinianusban, aki, ha

magányosan üldögélt, olajfaleveleket ragasztott a szemhéjára, azon át figyelte a fényt, akkor támadt Theodóra iránt valami végzetes szerelem, amikor a nő, hírének hosszú uszályával, Bizáncba visszaérkezett. Először az ágyasává emelte, de hamarosan levonták ujjairól a gyűrűket, lekapcsolták nyakáról a láncokat, és Theodóra bilije aranybányává változott. Igen, a szeretőjét patríkios méltóságra emelte. Theodórának rövid idő alatt sikerült rendkívüli hatalmat és meglehetősen vagyont szereznie, mert a férfi abban lelte a legnagyobb örömét, ha elhalmozta szerelmét mindenféle birodalmi ajándékkal, vérben és könnyben megmosdatott kincssel, ahogy ez a megszállottak esetében lenni szokott. Egy alkalommal hajófenéknyi császárfasszal örvendeztette meg: a birodalom valamennyi szobrát, amely Tiberiust, Caligulát, Claudiust, Nerót, Galbát, Othót, Vitedillust, Vespasianust, Titust, Domitianust, Nervát, Traianust, Hadrianust, Antonius Piuszt, Marcus Aureliust, Lucius Verust, Commodust, Septimus Severust, Carracallát, Alexander Servust ábrázolta, de másokét is, akik korábban éltek, vagy a dominatus korában, tehát ezeket a szobrokat, amelyeknek a hagyomány szerint cserélhető fejük és farkuk-tökük volt, Justinianus megrövidítette, és a nemi szervek rakományát Theodóra lába előtt elhalmozta. Ennek a szerelemnek a városát a birodalom kövei építették, a tüzeit a birodalom gyorsan lángra kapó fáival fűtötték. Justinianus, mint ha minden alattvalója phalloszára féltékeny lett volna, Theodóra oldalán sokkal kegyetlenebbül pusztította a népet, mint azelőtt, és nemcsak itt, a kies Bizáncban, hanem a határokon belül bárhol. Mindketten régtől fogva a kékek oldalán álltak, az egyik ezért, a másik azért, s most a kékek bandáinak teljes szabadságot adtak a mindennapokban és az állami életben. Csak a Nílus születése óta eltelt időnél hosszabb idő elmúltával javult meg ez a szörnyűséges állapot, mégpedig a következő – alig elbeszélhető – módon.

Justinianus a szőlőszemezgetés közben valamikor ráharapott egy darázsra, és sok napon át beteg volt, eközben oly veszélyesre fordult az állapota, hogy már az a hír kerengett a háztetők fölött, madármód mindenhol elcsipogva az újságot, hogy a császár meghalt. A hippodrom környéki, könnyen összeverődő bandák persze ugyanúgy garázdálkodtak, ahogy korábban elmondtam, és fényes nappal az Hagia Sophia templomban megölték az előkelők legelőkelőbbikét, a császár után következő magas méltóságot, nehogy ő legyen az, aki a birodalmat öröklí. Az alaposan kitervelt és gondosan végrehajtott merénylet után a gaztett keltette felháborodás elhatolt a betegeskedő császárig. A császár buzgó környezete kihasználta Justinianus betegségből fakadó tehetetlenségét, és minden tagja égett az igyekezetből, hogyan arra csak az édesvízi tavakat szegélyező tavalyi nád képes, hogy az eset szörnyűségét fölnagyítsa, és elmeséltek kezdettől fogva mindent, ami történt, sőt azt, ami nem, csupán megtörténhetett volna. Végül a császár megbízta a város kormányzóját, hogy torolja meg a hallatlan büntetteket. A kormányzó Theodosios volt, aki ki-nyomoztatott mindent, és sikerült a város számos patkányéletű bűnözőjét

elfognia és törvényes úton kivégeztetnie, sokan azonban elbújtak és így megmenekültek, mivel a sors úgy akarta, hogy idővel ők irányítsák a római államot. Justinianus azonban váratlanul meggyógyult, de mert a darázs mérge benne maradt, azonnal ki akarta végeztetni Theodotost, mint méregkeverőt és varázslót. Nem tudta azonban, milyen ürüggyel ölesse meg. Ezért kínzással arra kényszerítette Theodotos néhány bizalmasát, hogy hazug vallomást tegyenek. Mindenki kerülte a beszennyeződni látszó Theodotost, aki csak némán kesergett az ellene folyó vak hajsza miatt, egyedül az úgynevezett questori méltóság viselője, Proklos jelentette ki, hogy Theodotost ártatlanul vádolják, és nem érdemel halálbüntetést. Ezért a császár beleegyezésével Theodotos a szent városba, Jeruzsálembe utazott, azonban tudva, hogy odamennek néhányan, akik őt meg akarják ölni, a szentélybe rejtőzködött, így ott élt a halála órájáig: amikor a meggyengült oltárról rázuhant és agyonütötte márványból faragott, díszes kereszt.

A szélsőségesek a világ legóvatosabb embereinek mutatkoztak, nem merték nyílt mezőn elkövetni gáztetteiket. Arról ábrándoztak, hogy a rengeteg erdőt kellene választaniuk. Olyat, amely, mert a rengetegbe az emberek nem szívesen mennek, félvén az eltévedéstől és a haláltól, számukra biztonságot nyújt, nem csupán a rejtőzéshez, de ahhoz is, hogy a zsákmány őrizetlenül is biztonságos helyen legyen.

Amíg Justinos felesége élt, Justinianus semmiképpen sem tudta elérni, hogy törvényesen feleségül vehesse Theodórárt. Ebben a kérdésben az idős császárné, aki semmivel nem lett se okosabb, se szamarabb a férjénél, ellenállt neki, bár semmi másban nem szállt szembe vele. Ettől az egyszerű és ártatlan asszonytól ugyanis távol állt minden galádság, noha teljesen műveletlen maradt, és barbár származása magyarázta tudatlanságát, amint már korábban elmondtam. A kormányzásban mindvégig tájékozatlan maradt, nem használta a saját nevét, amikor beköltözött a palotába, mert nevetségesnek találta, hanem Euphemiának nevezte magát. Később aztán a császárné elhunyt, a máskülönben is együgyű Justinos pedig elaggott, az alattvalói gúny tárgyává tették, és bárki megvetően bánhatott vele, mert látták, nemhogy nem érti, de meg sem látja, mi történik vele, a birtokaival, a városával és a birodalmával.

Justinianusnak viszont hízelegtek, tőle nemcsak féltek, de rettegetek, mert örökzöld újításaival és hebehurgya intézkedéseivel folytonos nyugtalanságban tartott mindenkit. Ekkor sikerült végre a házasságot megkötnie Theodórával – de közvetlenül előtte Justinianus az altemplomból kiásatta Euphemia holttestét, koporsóba helyeztette, a koporsót vízre bocsátotta, vigye olyan messze a tenger, amilyen távolágra csak tudja, vagy falják föl a nagyétkű halak. Euphemia így halálában, amire életében sosem mert vállalkozni, tengeren utazott, különös hajója megkerülte Helaszt, Levszosz és Kerkyra szigetei mellett felhajózva, Spoleót elhagyva, a szárazföldre zsákszerűen betüremelő tenger végénél, egy félsziget szikláján akadt fenn, ahol aztán szentként kezdték tisztelni.

Mivel szenátori méltóságot viselő férfi nem vehetett kéjnént feleségül, Justinianus arra kényszerítette a császárt, hogy a törvényt újabb törvénnyel törölje el, ezután úgy élt Theodórával, mint feleségével, mindenki számára lehetővé téve, hogy kéjnével házasodjék. A fövény ábráit elmosás a hullámok, a kavicsokat szétdarabolják, miként a kagylóhéjat, leke-rekítik, majd apró szemű homokká őrlik. Így múltak el a régi dolgok, s az emlékek halk hangját elnyomta a tengerzúgás. Az előkelőségek Justinianust kikiáltották uralkodó római császárnak, Justinianus és Theodóra tehát hatalomra jutott, éppen három nappal a húsvéti ünnep előtt, amikor barátainkat sem szabad köszönteni vagy üdvözölni. Néhány nap múlva Justinos betegségben meghalt, Theodóra fogta le a szemét, és a császári hatalom egyedüli jussként Justinianust és Theodórát illette meg.

10

Csönd honol az erdőben, gyapjútömör, a kökényes szegélytől az évszázados, méltóságosan álló fák között, a rengeteg mélyén meg-megvilágosodó tisztásokig ugyanaz a némaság lakozik, befúrja magát a harmattól csillogó mohapárnákba, a tölcseres levélkoszorújú harasztok tövébe, be a pergő fakéregbe, és a gombák, amelyek olykor tolonganak a föld fölött, hangtalanul nőnek, nehogy észre lehessen őket venni. Ami máskor mutatja az időt, az eleje-vége, majd ismét eleje-vége madárzsivaj, most az sem hallható, mintha valaki kilopta volna a rengetegből valamennyi énekest, de legalábbis a hangjukat a lombok sötétre formázott levelei közül, s egy őz, lehunytt szemmel, fejre sunyít füllel lapul az avarban, szimatolja a jövőt. Theodóra tehát, kinek származásáról, ifjúságáról és neveltetéséről beszámoltam, minden akadály nélkül jutott a császári méltóság rengetegéig, és ott állt a cserjésnél; kétségtelen, hogy belép a vadonba, és az is, hogy nyomában megérkezik a szélvihar, amelynek jele a távolban, az ég elszíneződött peremén már látható. Épp csak csöpp kármincsík az, de az erdő hasonló foltjai, a kecskerágó leveleinek sávjai, a csterszömörce és az ebcsipke már készül a fogadására, ujjonganak bennük a kárminból készült pöttyök, sávok, foltok, a verőköltő bodobács riadtan futkos a vadkörte törzsén, napfény sütötte, alkalmas helyet keres, hogy mutassa a maga harsogó színét, feleljen a távoli színre, várja, hogy árnyalatuk egymás mellé kerüljön.

Meg sem fordult Justinianus fejében a házasságkötéskor, hogy évezre-des botránnyá válik, amit elkövet, hiszen a birodalom gazdag kertjéből kiválaszthatta volna a legízesebb almát termő csemetét, a legdúsabban virágzó berkenyefát, a koronás gránátalmát, amelynek leghamarabb érik be a termése, mégis legdúsabb a leve, feleségül veheti azt, aki minden nő közül a legelőkelőbb származású, cédrusderekú, szantálillatú, s a nyilvánosságtól enciánként elzárva nevelkedett, törődött a tisztességgel és erkölcsös életet élt, ráadásul csodálatos és érintetlen szűz, akinek, ahogyan

mondani szokás, mint a birsalmafa gyümölcseinek, kemény a melle. Justinianus viszont nem átalította magára venni a világ szennyét, nem törődött az ápoltság és elzárt kertekkel, olyan fák közt válogatott, amelyek vadon, minden rend és ápolás nélkül nőttek, nem undorodott Theodóra tetteitől sem, amelyekről előzőleg beszámoltam, kész volt feleségül venni olyan nőt, akinek szoknyája szegélyébe tüskék akadtak, kötényt megszagatta a keszekusza gallyú bokrok közti bolyongás, lába közét megmászta a nyálkás meztelen csigák; olyan nőt, aki sok szörnyű bűnén kívül szándékos vetéléssel számos gyermekgyilkosságot elkövetett, s a csecsemők sírjáról, már ha szülöttét elvermelte, nem a latrinába dobta, vagy nem mérte ki húsát a démonokkal társalkodó varázslóknak, koszorúvirágot szedett, hogy abból készítse el a fejékét. Azt hiszem, semmi szükség rá, hogy jelleméről tovább beszéljek, elég, ha látjuk, mint prédáját a farkas, hogy követi óvatosan és lerázhatatlanul a sunyi természetű vihar, amely, ha végül veszetten kitör, nem csupán az ő, de az egész birodalom végzetévé válik. Ez a házasság, mint fürgeteges viselkedésének tolmácsa, tanúja és leírója, tökéletesen elég lelke valamennyi betegségének ábrázolásához. Mert ha valaki nem törődik a múltban elkövetett tettek gyalázatával, nem bántja, ha szorgalmas szántóvető kortársai elvetemültnek tartják, az ilyen ember számára a törvényszegés minden, erdőn átvezető útja járható, mindig pimasz szégyentelenség ül az arcán, hiszen úgy véli, a bükkös félhomályában egyetlen arcvonása sem látható, miközben könnyedén, semmitől sem akadályozva a legvéresebb tetteket követi el. Mégis, a szenátus egyetlen tagja sem háborodott föl, nem szánta el magát a fák kivágására, az erdő fölételezésére, hogy ne legyen hely, hová Theodóra a nyílt mezőről bemenekekedhet, holott látták, hogy a birodalom milyen szégyenteljes köpenyt vesz magára, sőt mindnyájan Istennek kijáró tisztelettel borultak le a nő előtt, akkor, amikor már a pogányok erdei istennőinek létezésében senki nem hitt. Egyetlen papon sem látszott ellenkezés, készek voltak arra, hogy úrnőjüknek szólítsák, a vállára segítsék a tegezt, elrendezzék abban a veszedelmet előjelző nyilakat. Korábbi nézőserege, amely a rét széléről, állva figyelte, mint hancúrozik szeretőivel a nyílt ég alatt, nem vetett számot azazal, ha az asszony alakját magába fogadja az erdő, őt magát sosem fogják többé tisztán látni, fölemelt karokkal. Csúszómászó alázattal azért könyörögtek, hogy tekintse és nevezze őket rabszolgáinak. Egyetlen katona sem tiltakozott, amikor háborús veszélyeket kellett vállalnia Theodóra tettei miatt, holott tapasztalatból tudták, csakis nyílt terepen szabad csatát kezdeményezni, a rengeteg nem a csapatok mozgásának, hanem a haramiák bujkálásának kedvez. A világon senki nem szállt szembe vele, mindenki túrta, hogy a szörnyűség bekövetkezzen, engedve annak a meggyőződésnek, hogy ez így rendeltetett. Az erdő eleinte a némaság tempomának mutatkozott, de hamarosan a némaság foglya lett. A kármincsíkból lepedő tekeredett ki, a táj fölé borult, az erdei kísértetek előkészítették hangszereiket, amelyekkel követni fogják a szél zúgását, recsegés és ropogás, sírás, jajgatás, hörgés és gallyropogás gyűlt össze az instrumentumok-

ban, várták, mikor kélhetnek életre, hogy a levegőbe vegyülve birtokba vegyék mindazt, amit megérinthesnek. A vakszerencse bizonyosságot adott hatalmáról, amellyel minden emberi és nem emberi sorson uralkodik, miközben cseppet sem érdekli, hogy méltányos-e, amit tesz, sem az, hogy található-e valami ésszerűség abban, ami történik. Kiszámíthatatlan hatalmával egyszer fölkap és magasba emel egy levegőből gyúrt csomót, ráfúj, ettől megreped az ég, a hasadékokból felhők gomolyognak elő, sötét és félelmetes cumulusok, magasba emelkedik a vidék, majd alázuhan, majd minden tagjában megroppan. Az erősödő fuvallat szárnyalását semmi a világon meg nem hiúsítja többé, mert ezernyi módot talál a fák közé hatolni, a sziklák közt a völgyekbe befutni, s ha az erdőben már megerősödött, kirohanni a nyílt földre, a városokra, a tengerre, úgy haladva elrendelt célja felé. Közben minden ág letörik, minden fa elreped, minden állat a földre zuhan, a háztetők cserepei felroppennek, majd darabjaikra törve a földre zuhognak, szétzúzva az emberi koponyákat. De ennek úgy kell lennie, ahogy Istennek tetszik, és ekként kell beszélni róla.

Theodóra most még az erdőszélen sétál, véli, miatta csendesült el a táj. Szaggatja a virágokat, eltapossa a bodobácsot, felriasztja a szoptató őzet, és boldog, mert céljához érkezett. Theodóra arcvonásai szépek, és egyébként is kellemes a külseje, csak a termete alacsony és az arca sápadt, nem teljesen ugyan, a színe kissé sárgás. Tekintete gögös és keménységet fejez ki. Ha részletesen fel akarnám sorolni, ami a színházi élet során történt vele, az élet nem lenne rá elég ugyan, de bizonyítaná, miért ilyen apró termetű, miért ily önfejű és miért halovány színű. Azzal, hogy az előzőek során néhány részletet elmondtam, sikerült talán híven bemutatnom e nő jellemét.

Most pedig, az erdő mélyére való behatolás előtt, miközben a vihar egészen a közelünkbe lopódzott, az ijedt fűszálak meghajoltak öles léptei alatt, röviden ismertetni kell az ő és a férje cselekedeteit, hiszen életük során minden átkos tettüket közösen hajtották végre. Sokáig ugyan azt hitte mindenki, hogy szándékaik és cselekedeteik, mint Isten és sátán útjai, örökösen keresztezik egymást, később azonban kiderült: a házaspár szándékosan keltette ezt a látszatot, hogy alattvalóik egyetértésre ne jutva föl ne lázadjanak ellenük, hanem megoszolják róluk az emberek véleménye.

Szélvihar lesz. Érdeemes ezt a mondatot, mint vízhatlan köpenyt, magunkra húzni.

Először a keresztények között támasztottak ellentéteket, azt színlelvén, hogy a vitás kérdésekben ellentétes állásponton vannak, általános széthúzást idéztek elő. Azután pedig megosztották a szélsőségeket. Theodóra azt sugallta, hogy egész hatalmával a kékek mellett áll, szabad kezét ad nekik az ellenpárt tagjaival szemben, hagyja, hogy a rendet semmibe véve bünteteket kövessenek el és kegyetlen terrort alkalmazzanak. Justinianus pedig úgy tett, mintha rossz néven venné ezt a támogatást, és magában haragudnék, csak éppen nem tud ellenállni felesége bódító erdei illatának. Gyakran azonban látszatra helyet cseréltek a hatalomban, és az ellen-

kező politikát folytatták: Justinianus elrendelte, a kékeket fenyítsék meg a büntetteikért, Theodóra pedig kékre festette szemhéjait, lapis lazuli-áryalátú öltözékben pompázott, s hatalmas tehén szemét meregetve megjátszotta, hogy duzzog és neheztel, mintha akarata ellenére alulmaradt volna a férjével szemben. A kékek bandái ezért nagyon óvatosak lettek, nem követtek el annyi erőszakos büntettet honfitársaik ellen, amennyire lehetőségük nyílt.

Az elhúzódozó bírósági perekben Justinianus és Theodóra látszatra mást-mást támogatott az elvakult és vérgőzös ellenfelek közül, törvényszerűen mégis mindig annak az akarata érvényesült közülük, aki az igazságtalan ügy mellé állt: így kaparinthatták meg maguknak a perlekedők vagyonának a legnagyobb részét.

Sokakat a császár a bizalmasai közé fogadott és méltóságra emelt, hogy tetszésük szerint erőszakoskodhassanak, és visszaélhessenek az állami hatalommal. Miután ezek szemmel láthatóan dagadtra gazdagodtak, Theodóra megneheztelt rájuk valamiért és az ellenségük lett. Justinianus először nem riadt vissza attól, hogy felesége perlekedésére nem figyelve szívvel-lélekkel támogassa őket, később azonban irántuk való jóindulatát a kútba hajította, és hosszan nézegette, mekkora köröket vet a víz. A látványban gyönyörködve, pillanat alatt meg tudott feledkezni korábbi támogatottjairól. Theodóra azonban kegyetlenül elbánt velük, ráhajolt a kútra, az egymás után keletkező gyűrűket karperecként a csuklójára húzta, kiemelte a jég hideg vízből Justinianus elhajított jóindulatát, hogy minden oldalról szemügyre vehesse, hogy megtalálja azt a pontot, amelyre ütve a legkönnyebben tudja porrá zúzni. Justinianus pedig, mint ha sejtelve sem lenne a történetekről, szemérmetlenül birtokba vette és élvezte az áldozatok egész vagyonát. Ezzel a ravasz módszerrel, miután egymás között mélységesen egyetértettek, de a nyilvánosság előtt az elmentétet színlelték, meg tudták osztani az alattvalóikat és zsarnokságukat. A faragott kövek közé rétegelt mész is megkövesedik, ha áll már az épület és lelocsolják. Így szilárdították meg a hatalmukat.

Az erdő tehát csendes ugyan, de a lakói minden ízükben érzik a vihar közeledtét. A fürgeteg meg is érkezik hamarosan, nem áll útjába semmi: az olvasó abban a rengetegben találhatja magát, amelybe korábban be nem merészkedett volna senki.

11

Justinianus, ahogy fölkel a Hold, és holdfénybe vonja, ahogy fölkel a Nap, és napfényel teríti a tájat, átvette a hatalmat. Rövid idő alatt sikerült, mint erdőszélen a földre lehulló csöppnyi mának, ha megfogja a rögöt, a kicsírázó, burjánzó s iszalagként fatörzsekre felfutó, a lombkoronát átszövő folyondárnak, zűrzavart teremteni. Amit a törvények azelőtt tiltottak, azt bevezette és meghonosította a kormányzásban, hiába ért

modius tizenhat sextariust, az egyik nap tizenötként, a másik nap pedig tizenhétként mérték a tizenhat sextariusi értékű bort; a működő és megszokott intézményeket, fondorlatos módon egymásba olvasztva azokat, teljesen lerombolta, mintha pusztán azért vállalt volna császári szerepet, hogy mindennek más, önmagával ellentétes funkciót adjon. A meglévő hivatalokat megszüntette, és korábban nem létezőkre bízta az ügyeket, ezáltal fokozottabban ellenőrzése alatt tudja tartani mindet, nem beszélve azokról, akik az új munkahelyeken az ő kegye folytán jutottak álláshoz. A katonákkal úgy bánt, mint a törvényekkel: nem a jog parancsának engedett, s nem is a célszerűség fogta marokra a kezét, hanem az a gondolat, hogy minden másképp legyen és az ő nevét vagy ujjának begylenyomatát viselje. Ha nem sikerült neki valamit azonnal átszervezni, akkor saját magáról nevezte el, ha valaki nem ezen a néven említette, úgy tett, mintha nem tudná, miről lenne szó.

Sohasem tudott eltelni az erőszakos pénzszerzéssel és az emberek lemészárlásával, végtére is disznóként élt a damaszkuszi rózsák között: habzsolta mások vagyonát. Ha rátette őcsászári kezét bármely tehetős család vagyonkájára, máris újabbat keresett, mert megfájdult a foga bármi ócska és horpadt vagy kilyukadt szír óntárgyra, szagát vesztett indiai nárdusra, barbár nyeregre éppúgy, mint a kiszáradt halastavakra és a hegyüket koptatott íróvesszőkre, miközben az imént martalékaul esett kincseket, valódiakkal elkeverve, gyorsan eltékozolta a barbárokra vagy esztelen építkezésekre. Ha vérszagra vágyott a virágoskertjében, mert a bazsalikomtól már megfájdult a feje, lemészároltatott akár tízezreket, minden ok nélkül, majd azonnal terveket szőtt még több ember elvesztésére, azok vérével kívánva a liliomszirmok fehéret vörösre változtatni. Amikor pedig a rómaiak minden néppel békében éltek, vérszomjában nem tudta, hogy mit tegyen, az összes barbár népet egymásra uszította, akik aztán úgy acsarkodtak és marakodtak, mint a vadászatra fogott, de csak kevés zsákmányt szerző vad kutya-falkák, melyek nem kímélik sem a saját vacukukat, sem a gondozójuk házát, szétmarcangolnak mindent, ami tarajos fogaik közé kerül. A hunok lózsírszagú vezéreit pedig magához hívatta, és hol képtelen nagylelkűséggel, minden ok nélkül hatalmas összeget kínált számukra, amelynek értéit azok pitykeként varrták savanyú verejtéküktől bűzlő ruhájukra, nők pedig melldíszekre, övekre rögzítették, hol pedig, tudva, hogy számukra milyen egzotikusak, mennyire vágyakoznak rájuk, vöröshajú nőket ajándékozott nekik, ágyi rabszolgáknak. Azt hozta fel végső ürügyként, hogy a barátságukat vásárolja meg ezzel, amit, úgy hírlik, már Justinos uralkodásának idején is megtett, nem vette számításba, hogy a sztyeppe minden marok elvetett pénzzel tízmaroknyi új barbárt termett, lovastul, fegyverestül, kísérő szolgástul. Azok mindig magukkal vitték a kincseket, aztán elküldték néhány lófejjel kitüntetett vezértársukat és azok szedett-vedett ruhájú és kurjongató kíséretét, arra biztatva őket, hogy árvíz és szélvihar váratlanságával törjenek rá a császári országra, hogy azután eladhassák a békét Justinianusnak, mert az

késznek mutatkozott pénzt adni érte. És ezek azonnal rabszíjra fűzték a kiterjedt Római Birodalom több népét, de a szorongó császártól ennek ellenére busásan megkapták a maguk fizetségét. Újabb és újabb fosztogatók szállták meg a szerencsétlenségükben őrvongó és rettegő rómaiakat, és a rablás mindenkor bőkezűen jutalmaztatott. Egyszer, valamennyi szőke és fekete hajú barbár egymás kezébe adogatta az íjat és a kardot, a kerek pajzsot és a szúrófegyvereket, és szűnhetetlenül vitt és rabolt a bivalytej-kék ég alatt a világon mindent. A háború körbejárt, a vezéreknek ugyanis sok csapatuk tartózkodott ezeknél a földművesmunkára nem szokott barbároknál; kezdetét az esztelenség okozta, a magas és szomjas széltőlcsért a bőkezűség pörgette, véget meg sehogy nem tudott érni, hiszen a forgó vihar örökös keringéssel mindig ugyanoda, a császár palotájának kincseskamrájába tért vissza, mint tóból a vizet, mindent fölszippanzott. Így nem létezett olyan eldugott vidék, megközelíthetetlen hegység, rejtett barlang, egyetlen zuga sem a római területnek, melyet a barbárok ez idő tájt meg ne rongáltak és sarcoltak volna; sok vidéket hetes ikreként szálltak meg, annyszor került ellenséges kézre. Mindezt előző munkámban előadtam már, és azt, amit a médek, szaracénok, szlávok és antok követek el, de a szerencsétlenség okát itt kell közölnöm.

Mielőtt arról fogok utolsó munkámban beszélni, aki kísértetet vett feleségül, és ez a kísértet elrabolja tőle az együtt töltött éveket, az utcákra emlékezem, az utcákból összetömörödött városokra, a városok körül elrendeződött térségekre, mezőkre, folyókra, dombokra, azok útjaira, ültetvényeire, lassú csónakjaira, erdei vadjaira – életem utcái, lakhelyei, tája lenne mindahány, ha közben szét is fakultak és a sok emberlépéstől, emberkéz tapintástól, rávetett pillantástól keskennyé és áttetszővé fogytak. A fénytől csillogó mondatokon, mint fogként egymás mellé ékelte járóköveken, bárhol járhatok, mindig ugyanazon történetet koptatom.

Justinianus a maga békéjéért nagy tömegű aranyat fizetett ki Chosroésnak; ostoba önfejűségével ő annak a legfőbb oka, hogy a biztonságot ígérő fegyverszünet rossz ruhaként kiszításodott és szétfoslott, minden erejét összpontosítva azon mesterkedett, hogy a maga oldalára állítsa a perzsák kósza lelkű, kancatejet ivó szövetségeseit, mindenekelőtt a hunokat. Ezt korábban nem mondtam el nyíltan, amint ha az erdőt az egyik oldalról közelítjük meg, a rengeteg fa képes magát az erdőt elrejtetni, ha pedig, alkalmasabb módon, a másíkról, egyetlen hasadék feltárja a vadon szerkezetét. Minthogy Justinianusnak az volt bizonyosan életcélja, hogy a földet embervérrel öntse el, és még ebből is kincseket nyerjen, miközben előidézte és a végsőig fokozta övéi szenvedéseit a belviszályokkal és a háborúskodásokkal, újabb és újabb alkalmat talált jajveszékeltől alattvalóinak tömeges lemészárlására, mégpedig a következőket.

Számos elvetendő keresztény tan terjedt el a rómaiak területén, ezeknek eretnokség a nevük: a montanistáké, a sabbatiánusoké és az emberi elme különböző, szokásos eltévelygései, amelyek függönyként takarják

az Istent, nem engedik meglátni szépséges, valódi arcát. Justinianus elrendelte, hogy ezek az emberek mindahányan hagyják el, mint méh a kaput, régi hitüket: az ellenszegülőt büntetés fenyegette, továbbá az, hogy vagyonát nem hagyhatja a gyermekeire vagy azok hiányában rokonaira. Ezeknek az eretnekeknek, különösen az Areios hitét követőknek a templomai oly gazdagoknak mutatkoztak, hogy sem a szenátust, sem a művelt néprétegeket vagyon tekintetében nem lehetett melléjük állítani. Se szeri, se száma nem volt drágakövekkel ékített arany- és ezüstedényeiknek, nemesfém eszközeiknek, házaik, sőt egész falvaik és birtokaik léteztek a föld minden táján; a gazdagság minden földi formájával bírtak, amit csak ismerhet és néven nevezhet az emberiség, mert évszázadok óta soha egyetlen uralkodó sem háborította őket. Justinianus első ízben ezeknek a templomoknak a vagyonát államosította, és egy csapásra elvette valamennyi, lassan növvő fügefaként meglombosodott kincsüket.

Nemsokára megbízottak utaztak mindenfelé, és ha eretnekre bukkantak, a császár nevében megpróbálták az ősi hit azonnali elhagyására kényszeríteni. A műveletlen emberek mind ellenálltak nekik, mert bármennyire is nézték az arcukat a parancsok fémtükrében, nem látták meg arcképük egyetlen vonását sem, istentelenségnek tartották az utasítást; sokan öngyilkosok lettek, mert ezt tartották hűségük egyetlen kifejező jelének, legszentebb kötelességüknek. Sokan elhagyták lakhelyüket, s mindent hátuk mögé dobálva, mint a lerágott csontokat, életüket sarutlan két lábon cipelve elmenekültek. Frigiában a montanisták templomaikba zárkóztak, amelyet mindjárt föl is gyújtottak, kósósárgán égő tűzáldozatként értelmetlenül kiszenvedtek.

Amikor rövid idő múlva hasonló törvényt vezettek be a szamariták ellen, zűrzavar és fejtelenség lett úrrá Palesztinában. Éltek, akik ostobaságnak tartották az esztelen dogma miatt szenvedni, és vallásukat megtartva hitük nevét keresztény névre cserélték. Ezzel a kibúvóval sikerült is elhárítani a nyakuknak szegezett kard fenyegetését. Akiben rejtőzött némi megfontoltság, az nem is vonakodott, hű maradt az új hithez, a legtöbbjük azonban, mint érc a tűzben, elégedetlenkedett, nem olvadt vassá, minthogy nem önként, hanem a törvény ostorától hajtva hagyta el ősi hitét, egykettőre a manicheusok vagy a sokistenhívők közé keveredett. A parasztok azonban fűszálak, amikor már egész kaszálónyi lett belőlük, mind egy szálíg zöld pengéjű fegyvert ragadtak a császár ellen. Egy ideig szembeszálltak a katonasággal és helyt is álltak, mert a botcsapás alatt, minél nagyobb, annál jobban elhajol a fű, de azután, hogy a császár kiélestitte a kaszát, vereséget szenvedtek, és vezérükkel együtt elpusztultak. Azt mondják, százezer ember lehelte ki a lelkét ebben a vérfürdőben, és a vidék, a földkerekség legtermékenyebb területe, földművesek nélkül maradt. Ez tönkretette a földek tulajdonosait, akik keresztényekként éltek: jövedelem nélkül maradtak ugyan, de a birtokok mérete alapján mindig be kellett szolgáltatni a császárnak az évi adójukat, mivel Justinianus a csapás orvoslására nem ismerte a méltányosságot.

Ezután a büszke tartású és borotvaeszű hellének vadászásába fogott; pogányságukért testi büntetéssel sújtotta őket, vagyonukat elkobozta. Akadtak ugyan, akik elkerülték a pillanatnyi veszélyt azzal, hogy külsőleg rászánták magukat a kereszténység fölvételére, nyakukba apró keresztet függesztettek, rövid idő múltán azonban ezeket rajtakapták italáldozat, égőáldozat vagy más tiltott cselekmény közben.

A törvény tiltotta a pederasziát, de nem a törvény kiadása után elkövetett tetteket üldözte, hanem azokat a személyeket, akikre valaha is rábizonyult a beteges hajlam. A lefolytatott eljárások szabálytalanul zajlottak, mivel akkor is kiszabták a büntetést, ha nem volt a vádlott ellen panasztevő, döntő bizonyítéknak számított egyetlen ember vagy gyermek vallomása, sőt, ha úgy adódott, megveszekedett rabszolgáé is, akit akarata ellenére kényszerítettek arra, hogy gazdája ellen tanúskodjék. Az így elítéltet kiherélték és a városban, ahol élt, körbevitték, kezében tálcával, amelyen saját heréje hevert. Kezdetben azonban nem sújtottak le mindenkire, csak a zöldekre és a feltűnően gazdagokra.

A csillagjósokra úgyszintén neheztelt. Pusztán a foglalkozásuk miatt testi büntetéssel sújtotta őket a tolvajokat üldöző hatóság, miután tízszer annyi korbácsütést mértek rájuk, ahány csillag tulajdonságának ismeretét vallották be, tehéhaton körbehurcolták őket a városon, még akkor is, ha öreg és minden tekintetben tisztességes emberek, akik ellen legfeljebb azt a vádat hozhatták fel, hogy ismerték a csillagokat. Mint a hó, ha elszabadul a hóhullás helyéről, a legalsó, a Hold alatti égből, szüntelenül menekültek az emberek tömegestül, és nemcsak a barbárok, de a távoli vidékeken lakó rómaiak földjén is havazott, fehérre vált valamennyi táj a rémülettől. Ha ellenség foglalta el hazáját, mindenki habozás nélkül cserélte föl szülőföldjét idegen helyre, hogy ne találjon rá a fogvacogtató hidedeg: holott magával hurcolta, mint levakarhatatlan bogáncsot, a fagyot mindegyikük.

12

Most azt mondom el, ha bírja az erőm és a tollam, és elviseli a szavak rettenetes súlyát a nyelv, hogyan sikerült Justinianusnak és Theodórának a szenátus tagjait összes vagyonukból kiforgatni. A démonok ellen, mert a szükség erre vitt, amióta láthatóvá tettem azzal, hogy a magam számára leírtam történetem első betűjét, a tintát, amelyet magam keverek a tengerből hajnalban halászott szépia festékéből, hozzávegyítve az éppen elfogyó éjszakának kilobbant világát, a mécses kormából csipetnyit, igen, démonok ellen őrlött rozmaringot is keverek hozzá, továbbá azzal, hogy az írópult előtt állva rozmaringleveleket rágcسالok, képtelenek a hátam mögül belepillantani az iratba, s ha mégis, akkor sem silabizálhatnak ki a szent betűket, mert a kész mondatokat rögvest betekercselem, a volument olyan kicsire csavarom, amilyen kicsire csak lehet a hajszálon. A házat,

amelyben élek, annak minden termét és terét, ajtónyílását és apró kertjét benépesítettem cserepekben álló rozmaringtövekkel: a szentség biztonságot ígérő szaga lengjen át mindent burkoljon be láthatatlan palástként.

Anthemiosznak, az egykori nyugati császárnak az unokája, Zénón Bizáncban élt. Justinianus, mintha tisztelné, jókora méltóságba helyezi: Zénónt Egyiptom kormányzójának nevezte ki. Ez megrakta mély merülése ellenére is gyors járású hajóját a legdrágább kincseivel, mérhetetlen mennyiségű ezüstöt birtokolt, gyöngyei, smaragdjai és hasonló kövekkel díszített aranytárgyai voltak, és örömmel készülődött az útra, mert nem sejtette, hogy végzete kapuja immár befogadására kitárult. A császári pár Zénón legmegbízhatóbbnak tartott emberei közül megvesztegetett néhányat: ezek igen gyorsan kirakták a kikötő legszélső dokkjában álló, a városi tekintetek elől egyébként is elrejtett hajóból a kincseket, és tüzet gyújtva a hajó hasában, megüzenték Zénónnak, hogy a járművön véletlenül tűz támadt, gyorsan harapózkodott el, mintha éhes, sárga bőrű, füsttarajos sárkány falná az eléje vetett bőséges étket, és a kincsei odavesztek. Később Zénón váratlanul elhunyt, mintha örökösei lettek volna, Justinianus és Theodóra jutott hozzá a tűzvész után maradt ingóságokhoz és az ingatlanokhoz, birtokosaivá váltak nagy vagyonának. Előkerítették a végrendeletet, mely a suttogó szóbeszéd szerint nem az elhunytól származott, de nyílt szavakkal nem merték említeni az emberek.

Hasonlóképpen végeztek Tatianosz, Démoszthenész és Hilara örököseivel, akik egyebek mellett a szenátusnak is rangelső, a közvéleményt magatartásukkal befolyásoló tagjai lehettek. Tatianoszról, aki egy regényt írt a rókákról, benne összegyűjtötte az állatra vonatkozó valamennyi ismeretet, magát nem kímélve héber és szír, egyiptomi és más afrikai iratokat is beszerzett a rómaiak mellé, hogy pontos lehessen regénye tárgyának kifejtésében, azt állították, hogy Tatianosz egy hasonló nevű, évszázaddal korábban élt főpaptól orozta el a művet, ezért azt nem tarthatja magánál, így könyve tekercsét elkobozták. Theodóra a tekercsekről kivakartatott minden „róka”-szót, s helyére rózsát íratott, így teljesen összezavarta azok értelmét, majd, miután zagyaságnak minősítette tudósaival az írást, elégettette mint bomlott elme szüleményét.

Akadtak olyanok, akiknek a nevében nem végrendeletet, hanem levelet hamisítottak, ezáltal szerezték meg családjá és élete munkájának eredményét, vagyonát. Így tettek a Libanonban lakó Dionysiosnak és Basileios fiának, Jóánnésnak az örököseivel. Jóánnés a legelőkelőbbje az összes edessai polgárnak, és Belisarios kényszerítésére túszként átadták a perzsáknak, amint előző művemben elmondtam. Chosroés sohasem engedte szabadon, mert azzal vádolta a rómaiakat, hogy minden pontját megszegték annak az egyezménynek, amelynek biztosítékaul átadta őt neki Belisarios, egyébként is, mélyen megsértették a perzsa szokásokat azzal, hogy túsza szája örökösen büdös, és sem faszén, sem illatos növények rágcslása nem űzi ki belőle a bűzt. Csak hadifoglyokért, váltságdíjért adta volna vissza Jóánnést. Hajlott korú nagyanyja késznek mutatkozott unokáját ki-

váltani, és nem kevesebb, mint kétezer litra ezüstöt ajánlott fel érte váltásdíjúl. Amikor a váltásdíját a tevéken Darasba szállították, és a császár tudomást szerzett a dologról, nem engedte létrejönni az ügyletet, hogy a rómaiak pénze – úgymond – ne kerüljön az ázsiai barbárok kezébe. Jóánés hamarosan megbetegedett, a híresen nagy tudású perzsa orvosok sem tudták egészségét megmenteni, de az életét sem, és eltűnt az élők sorából. A város kormányzója pedig levelet hamisított, azt állította, hogy Jóánés írta neki a közelmúltban. Benne azt a kívánságát közölte vele, állítólagos barátjával és jótevőjével, hogy vagyona a császárra szálljon.

Amíg az úgynevezett Nika-felkelés Konstantinápolyban ki nem tört, amely Justinianust arra ösztökelte, hogy örök békét kössön a perzsákkal 532-ben, hogy leverhesse az ellene fenekedőket, megelégedtek azzal, hogy egyenként takarították be a gazdagok vagyonát. Miután azonban ez a szervezett fölkelés kirobbant, mondhatni, a szenátus valamennyi tagjának a birtokát egyszerre államosították; tetszésük szerint vették el az ingóságaikat és birtokaik közül a legszebbeket. Amelyeket azonban elviselhetetlenül súlyos adó terhelt, azokat különválasztották, és nagylelkűséget színelve visszaadták a korábbi tulajdonosnak. Így aztán a károsultak, a régi-új tulajdonosok az adószedőktől fojtogatva és az adósságaik el nem apadó kamataitól gyötörtén kedvetlenül, nyomorúságosabbnál nyomorúságosabb körülmények között, olajbogyón és szárított halon élve tengettek éltüket. Ezért nekem és sokunknak úgy tetszett, egyáltalán nem emberek ezek, hanem démonok, „két vérszopó” – ahogy a költők mondják, akik két szóért képesek meghalni –, ők pedig összefogtak, és azon törték a fejüket, hogyan tudnák a legeredményesebben és leggyorsabban elpusztítani az emberi nemzetséget és alkotásait. Emberi alakot öltöttek, fejük nőtt törzsükből, két kezük, két lábuk, és így, emberbőrbe bújt démonokként bajt hoztak az egész világra. Sereg más bizonyíték mellett erre következtethetünk tetteik hatásából is – amelyek betetőzéseként Bizáncban véget ért a római császárság –, hiszen a sötét erő felülmúlja, meghozzá számottevő mértékben, az emberit. Az idők folyamán természetesen számos ember keltett rettegést akár a véletlen által, akár természetes képességeivel; az egyik kőből rakott városokat pusztított el önmaga erejéből, a másik teljes vidékeket, vagy hasonlót művelt a hajóhaddal, a könyvtárakkal, bányákkal vagy a lelkekkel, ám eddig senki nem tudta az egész emberiséget szerencsétlenségbe dönteni és a teljes lakott világot tönkretenni, csak ők, Justinianus és Theodóra. A véletlen is az ő terveiket szolgálta, fürge mozdulatokkal segédkezet nyújtott nekik a polgárok elemésztésére: a földrengések, a járványok, a folyóvizek áradásai, a sáskajárás, a tűzeső hatalmas pusztítást végeztek ezekben az években, amint ezt rövidesen el fogom mondani. Megállapíthatom, félelmetes tetteiket nem emberi erővel, hanem valami másnak a segítségével vitték véghez.

Sokak szerint ez a rontó hatalom a Theodóra divatba hozta aranydíszítésű ruhák varrataiban, a tiara díszeiben és az addig ismeretlen papucs hímzésében találta meg a maga kényelmes helyét, úgy szaporodik, mint

a mese: akárhányszor elmondják, megosztva egymás között az emberek, sosem fogy el, de megsokszorozódik. Mások szerint a rontás abban az illetőben rejtőzik, amely Theodóra szájüregéből szivárog, mindenkit a feketebizli-illatra emlékeztet, bár hasonlatos vagy azonos a róka bűzével.

Azt mondják, anyja elárulta néhány rokonának, hogy Justinianus nem férjének, Sabbatiosznak, és nem is valaki másnak a fia. Abban az időben ugyanis, amikor vele megfogant, démon járt nála, akinek Theodóra szerint Prokopios a neve. Nem lehetett látni, de az asszony érezte, hogy ott van vele, közös székben ülnek, egyetlen kanállal esznek, egyazon szempárral tekintenek ugyanazokra a dolgokra és a személyzetre, és vele hál, ahogyan férfi szokott a nővel, aztán, mint az álomban, ahogy megtermékenyítette, eltűnt.

Azok közül, akik késő éjjel mellette tartózkodtak és tanácskoztak vele a palotában, néhányan, nyilván a tiszta lelkiismeretűek, különös démoni szellemet véltek látni a császár helyett. Hirtelen felugrott a császári trónról – mesélte az egyik –, és fel-alá kezdett járkálni (általában nem üldögélt hosszabban sehol); mindjárt utána eltűnt Justinianusnak a feje, úgy rémlett, a maradék teste rója a hosszú szakaszokat oda és vissza. Valami baj van a látásával, gondolta az egyik mesélő, és szorongató tanácsatlanságában hosszú ideig nem mert a helyén megmozdulni; később azonban a fej visszatért a testre, s ő úgy észlelte, rejtélyes módon ismét kiegészült az addig csonka, járkálásba belefeledkezett törzs. A másik elmondta, hogy amikor odalépett hozzá – Justinianus éppen ült –, a császár arca egyszerre elváltozott, s olyanná alakult, mint a felismerhetetlenné rágott húsdarab: sem a szemöldöke, sem a szeme nem ült a helyén, egyáltalán semmilyen emberi vonása nem volt megállapítható, amiről fel lehetett volna ismerni; idő elteltével azonban észrevette, hogy visszatér az arca formája. A harmadik szerint a császár a démoni hatalom miatt nem hagyja el sosem a várost, mert az nem engedélyezi, valószínűleg azért, mert a város falain kívül bizonyosan nem lenne képes uralkodni rajta. Az általános vélemény az, hogy e démon a ruhavarratokban, gyöngyökben és az olvashatatlan értelmű papucsdíszekben tudja csak elhagyni a birodalom székes városát.

Beszélnék egy Istennek igen kedves szerzetesről. Ő tudósította először a bizánciakat, hogy a római Tiberisen úszó vízimalmok működnek, hogy a gallok között pestisjárvány dúl, és északon a föld szántására kerekesebbeket használnak. Ő, aki Kínából selyemhernyókat csempészett, s Bizáncnak ajándékozta, mert a császár erre kényszerítette, és azóta csak a császár számára készítenek selymeket. Ő az, aki szüntelenül arról prédikált, hogy az egyháznak nem feladata a zsidók üldözése, de a megtérítésük igen. S ő, aki azt állította, hogy a démonoknak kedves szokás a mozaikok készítése, ezért azok a képirok cselekszenek helyesen, akik fára festett, tojásfehérjében oldott színes porral festett, hordozható képek előállításával szolgálják az Istent. Ez a szerzetes Monte Cassinóban egyiptomi és kis-ázsiai minta szerinti kolostort alapított. Amikor egykor a pusztában élt, a vele együtt lakók rávették, hogy utazzék Bizáncba, és járjon

közbe a szomszédos lakosság – a zsidóság – érdekében, akiket tűrhetetlen elnyomás és üldözés sújt. Meg is érkezett Bizáncba, hamarosan fogadta őt a császár. Amikor éppen eléje akart járulni, fél lábbal már átlépte az apró kövekkel kirakott általuk díszített küszöböt, hirtelen visszakapta a lábát, hátrahőkölt. Az ajtónálló eunuch és az ott levők hosszan unszolták, könnyörögve kérték, hogy menjen csak tovább, de ő, mintha villám csapott volna a testébe, azt dadogta, hogy írott betűkre nem lép, majd szót sem szólt, hanem elment onnan, vissza a szállására, a szobájába. Amikor kísérei faggatták, miért viselkedett így, állítólag kifejtette nekik, hogy elolvas-ta a küszöbön a kövekből rakott történetet, szemtől szemben a démonok fejedelmét látta a palotában a trónon ülni, azzal pedig nem hajlandó szóba állni, sem kérni tőle valamit. Hogyne lett volna ez az ember ártó démon, elvégre nem ivott, nem evett, nem aludt eleget, csak ímmel-ámmal ízlelgette az elébe tett vacsorát, éjnek évadján bolyongott a palotában – igaz viszont, a hosszúra nyújtott szerelmi élvezetekért szörnyen odavolt. Másrészt nem tűrte a légyottok kellékét, a fűvek füstjét, ahogyan a templomi füstölőktől szintén rosszullet fogta el, ezért az Hagia Sophiában sosem lehetett tömjént égetni.

Theodóra egy-két színésznőkorabeli szeretője is beszélt arról – míg-nem elragadta őket a halál –, hogy éjjel a szobában, ahol együtt háltak vele, zöldes démon jelent meg nekik, és vesszejükre fájdalmas és kibogozhatatlan görcsöt kötve kiűzte őket onnan. Élt aztán az antiochiai kékeknek egy nagy hatalomra szert tett táncosnője, Makedonia. Amikor még Justinianus uralkodott, neki írott leveleivel Makedonia könnyűszerrel el tudta érni, hogy a keleti területek előkelői közül kivégezzék mindazt, akit csak akart, a vagyonukat meg a kincstárral elkoboztassa. Amikor Egyiptomból és Afrikából odaérkezett Theodóra, azt mondják, Makedonia üdvözölte őt, s látván, hogy nagyon szomorú és elkeseredett amiatt, ahogy Hékobolosz elbánt vele, bátorította a vakszerencséiben való bizalomra ösztöklölte. Azt mondják, Theodóra akkor el is mesélte, hogy aznap éjjel megjelent neki egy diadalmas álmokép, és az arra biztatta, a pénz miatt ne fájjon a feje, majd ha Bizáncba ér, nászra lép a démonok fejedelmével és mindenképpen törvényes feleségévé válik.

13

Miként a rendszeresen friss vízzel locsolt gyökerű, ezüstlevelű rezgő nyárfá, a legtöbb embernek gyorsan fölnövekedett a véleménye a császári párról. Justinianus – ami jellemvonásait illeti – olyan, amilyennek leírtam: ugyan egyetlen az alakja, de mégis annyi, amennyi a foszlékony formájú démonnak csak lehet. Nemkülönb a feleségéé. A császár közvetlennek és szelídnek mutatkozott, akár a reggeli harmat a frissen nyíló bimbón, de tudható a régi görögöktől, ilyenkor termékenyül meg a virág, a császár is ilyenkor jegyezte el magát a gonoszsággal: mosolygó arca, nyu-

godt tekintete mögött vicsorgó fogsor és tébolyult tűz lapult. Nem fordult elő senkivel, hogy ne juthatott volna a színe elé, az audienciára sem kellett hosszan várakozni, főleg, ha ajándékokkal bőven fölszerelkezett, aki a lába elé hasmánt vetette magát. Még azokra sem haragudott meg soha, akik bejelentkezés nélkül, a közvetítők sorát megkerülve, tehát az illetet alaposan megsértve jelentek meg színe előtt, vagy fejüket fölemelve, rápillantva, emelt hangon szóltak hozzá. Ebből persze nem következik, ahogy a csillagos égből az augusztusi üstökös, hogy elszégyellte volna magát egyetlen, pusztulásra ítélt, falevélként rezgő áldozata előtt is; természetesenek találta, hogy néha leesik az örök mozgatóból egy-egy fényes égítést, s azt, hogy az némelykor nemcsak magát pusztítja el rettenetes sisterség közepette, hanem ráhull egy-egy békés halandóra, s beteljesíti annak sorsát. A nyilvánosság előtt azokkal szemben sem mutatott haragot vagy dühöt, akik akarva-akaratlan megsértették; mintha úgy vélte volna, valaki állandóan figyel és arcképet arckép után készít róla. Nyájas arccal, derűs tekintettel, nyugodt hangon sorolta elő parancsait ártatlan emberek tízezreinek megölésére, városok lerombolására, minden vagyon elkobzására, hiszen képtelen az emberek, a városok értékének a megítélésére, de nem úgy a kincsekére. E jellemzés alapján arra következtethetnénk, hogy loboncos fehér gyapja, bégető hangja, kos- és akolszaga, továbbá birkatürelme volt. De ha valaki megkísérelte őt megbékíteni, szóval, tettel és mozdulattal könyörögve közbenjárni azon védtelenek érdekében, akik megbántották, akkor szétrepedtek a cserépmécsesek, füstjükbe fulladtak a szurkos fáklyák, meghasadt a palota mennyezetének jól szőtt kárpitja, szemmel láthatólag, füllel hallhatóan dúlt-fúlt, vadul csikorgatva a fogát, kénes izzadtságszag terjengett a közelében, hogy vélt bizalmasai közül egy se reménykedjék tovább a jóindulat és kegyelem kieszközlésében. De az, hogy Justinianus egymaga döntött, miként a szél a viharról, a föld alatti mozgás a földrengésről, a vulkán a láva szertefröcsköléséről és előokádásáról, az kétséges.

Látszatra szilárdan hitt a kéttermészetű Krisztusban, hódolt neki, atyjának, a láthatatlanságból sosem kibúvónak nemkülönben, de ez is az alattvalók vesztére szolgált. Engedte, hogy a papok, akik mindenben tőle függtek, Krisztusra és az ő Atyjára hivatkozva szabadon elnyomják hívő embertársaikat, együtt örült velük, ha elragadták a szomszéd birtokosok trágyától zsíros, szorgalommal gondozott földjét, mert azt gondolta, ezzel kötelességszerűen szolgálja a magasságos Istent. Amikor az elorzott vagyonok feletti perben ítélezett, úgy tartotta igazságosnak, ha tekintetét a mindig kék mediterrán ég felé irányítja, akkor cselekszik jámborul, ha a keresztény vallásra hivatkozó, ájtatos fél megkaparinthatja azt, amihez egyébként semmi világi joga sincsen, és hitében, gazdagságában egyként győztesként távozhat a szemforgató bíróságról. Azt tartotta, az igazság abban áll, hogy a kereszt jegyét vállalók, a papok felülkerekednek a velük perben állókon. Ha maga bárki vagyonára, mint finom nyusztaszórméire rátette a kezét, élőre vagy elhunytára, akihez semmi köze nem volt, azt is hamarosan, mint papi palástot, az egyik templomnak ajándékozta jám-

borságot színelve, hogy soha ne kerülhessen vissza annak a birtokába, akitől erőszakkal elvette. De ugyanezért számtalan embert megöletett. Miközben arra törekedett, hogy mindenkit a Krisztusban való egységes hitre térítsen, a többi embert értelmetlenül pusztította, méghozzá éppen a közösséget ígérő vallás ürügyén. Nem tekintette emberölésnek a tettét, ha az áldozatok történetesen nem az ő hitét vallották. Így fő célja mindig az emberek kiirtása volt. Feleségével együtt folytonosan vádak koholásán törték a fejüket. Mert e két ember törekvései fácántojásként hasonlítottak egymásra, amelyeken ugyan máshol helyezkedtek el a pöttyök és foltok, de mégis megkülönböztethetetlenül azonosak, ha történetesen eltért valamiben a magatartásuk, ez is, az is gonosznak bizonyult, az ellentéteiket, miként a víz a benne tükröződő eget, csak alattvalóik vesztére hangszúlyozták: bármelyikbe feledkezett bele valaki, ugyanaz az örvény ragadta s fojtotta meg. Justinianus elhatározásai sivatagi porfelhőnél is állhatatlannabbak voltak, mindig hagyta, hogy bárki tetszése szerint rávegye bármi-re, a homokviharban mindenkor feredőzött egy-egy önfeledten verdeső indiai tyúk vagy hasonló foglalatosságot kedvelő magevő madár, ha az nem szolgálta az emberek javát vagy nem kívánt pénzáldozatot, s nagyon szívesen hallgatta a hízelgést, különösen, ha utóbb a saját porfellegében fürdőzött saját, kövér szárnyasának kitekerhette a nyakát, húsból eltelve lakomázhatott. Így a talpnyalók, későbbi áldozatai, könnyen elhitették vele, hogy a kék földi világ fölé emelkedik és a könnyű légben hajózik. Tribonianos, ez az egyébként említésre sem méltó figura, egy alkalommal, amikor mellette ült a bírói emelvényen (olyan formát vett föl, mintha Justinianus másolata lenne), azt mondta neki, nagyon fél, hogy a császár jámborságáért egyszer csak észrevétlenül fölszáll mellőle a káprázatos égbe. Az ilyen magasztalás – vagy gúnyolódás – csak növelte a bársonyba vont önhietségét. Természetesen sosem feledkezett meg a kettős értelmű kijelentésekről, hogy alkalomadtán ezt, máskor pedig azt tulajdonítson neki, ennek megfelelően más-más sorsa legyen a kijelentőnek. Ezért gyűlölte az anekdotát is, olyannyira, hogy művelését megtiltotta, mindazokat, akik valaha is művelték, de még életben maradtak, könyvtár és scriborium nélküli, távoli kolostorba száműzte, amely Monte Cassino hegyének csúcsán állt.

Ha úgy adódott, és fogcsikorgatva elismerte valakinek a kiválóságát, kis idő múlva szidalmakat szórt rá, mint valami megveszekedett, kétfogsorú gonosztevőre. Ha pedig ócsárolta valamelyek alattvalóját viselete, jelleme, tette vagy a családjá miatt, később előfordult, hogy minden ok nélkül megváltoztatta a véleményét, újból dicsérő szóval beszélt róla, olyannyira, hogy hihetné, irigye. A szándéka ugyanis ellentétes maradt azzal, amit mondott vagy mutatott. Hogy milyen a jelleme a barátság és ellenségeskedés tekintetében, azt valaha elmondtam, és bizonyítottam is olyan eseményekkel, amelyekben döntő szerep jutott neki. Ellenségnek megingathatatlan és engesztelhetetlen, a barátaival viszont megbízhatatlan. Valóban, számtalan hívét megölette, de többé senkit sem fogadott

vissza a barátságába azok közül, akiket egyszer meggyűlölt. Legbelső és legodaadóbb híveit is készségesen kiszolgáltatta feleségének vagy másnak, hogy egykettőre elpusztítsák őket, noha jól tudta, hogy csupán iránta tanúsított hűségükért fizetnek az életükkel. Szembeszökő volt a megbízhatatlansága mindenben, kivéve, ha embertelenségre vagy pénzszerezésre nyílt alkalm: ettől, amint a csapatba verődött madarakat sem a fárasztó, őszi vándorlástól, senki sem tudta eltántorítani. Ha nem sikerült valamire rávennie, a felesége is csak arra hivatkozott, hogy az ügy révén jelentős összegű pénz szerzésére nyílt kilátás; ezzel az érvel minden tette, amire csak akarta, rá tudta bírni a férjét, ha az vonakodott. Hitvány haszon kedvéért sohasem röstellt új törvényt hozni, majd pedig eltörölni.

De nem is a maga hozta törvények szerint ítélkezett, hanem aszerint, hogy hova vonta őt a nagyobb és fényesebb haszon reménye. A csóka oda száll, ahol megcsillan valami, hosszabb-rövidebb időre elhagyva a kéményt, ahol pedig a korom az otthona. Meg volt győződve róla, hogy nem szegény, ha apránként orozva elszedegeti alattvalói vagyont, feketén nem látszik a fekete, fehérén a fehér, ha éppen nem adódott ürügye arra, hogy egyszerre vegye el, akár váratlan hivatkozással valamilyen vád miatt, akár egy nem létező végrendelet örven. Amíg ő uralkodott a rómaiakon, csalókévá vált a hit és az Istenbe vetett remény, ingatag a törvény, kiszámíthatatlan a helyzet, érvénytelen minden szerződés: porból épült föl a világ, amelyet elsodort a könnyű, de kitartóan északról fúvó szél, elmosott az álmatag, tavaszi zápor, szétaposott az ugráló veréb. Amikor valamelyik bizalmasát kuvaszként rászabadította feladatára, és annak sikerült sok embert szertemarcangolnia azok közül, akik a mancsa közé kerültek, és nagy kincseket összerabolnia, az ilyet kiválónak tartotta és nevezte, minthogy az illető a császár szemöldökráncolásából kiolvasta és lelkiismeretesen teljesítette a parancsát. Ha azonban kíméllettel bánt a martaléknak szánt emberekkel, így tért vissza hozzá, rosszindulatúvá és ellenségessé vált iránta. Mint afféle begyepesedett fejű embernek, kétségbe vonta a képességeit, és többé nem vette igénybe a szolgálatait. Ezért a legtöbben igyekeztek megmutatni neki, milyen született gonoszak, még ha különben más életet folytattak volna is. Miután valamit többször megígért, és ígéretét esküvel vagy írásban megerősítette, egyszer csak szántszándékkal nem emlékezett rá; úgy vélte, ez tekintélyt szerez neki.

Mint a bűnösöket, többnyire elkerülte az álom, étellel-itallal sohasem élt a jóllakásig, hanem épp csak hozzáért az ujjá hegyével, és már állt föl a terített asztaltól. A testi szükségleteket mellékesnek tekintette, a természetől rá kiszabott robotnak, gyakran két napon és éjjelen át is étlen maradt, különösen, amikor elérkezett az úgynevezett húsvéti ünnep előtti időszak. Ilyenkor nem vett magához ételt, némi forrásvízen és néhány vadon termő növényen élt; hébe-hóba aludt néhány imányi időt, aztán állandó járkálással mérte a többi időt. Pedig ha ezt az időt, gondolva a túl-

világra, hajlandó lett volna jótettekre áldozni, kedvezőre fordultak volna a közállapotok. Örökös virrasztása, fáradozása és törődése egyetlen célt szolgált: szüntelenül, napról napra súlyosabb szerencsétlenségeket hozni alattvalóira.

14

A közéletben, ahogyan a kiáradt folyó után visszamaradt, halakat is foglyul ejtő, kiszáradó, sártól mocskos és bűzlő gödrökben, zűrzavar uralkodott, s nyoma sem maradt a hagyományos, oly sokat dicsért és magasztalt víztiszta rendnek. Említék erre néhány példát, a többi részletet azonban mind mellőzöm, hogy beszámolóm ne nyúljon a végtelenségig. Bizony, ha az életem végtelen lenne, kétségtelen, számba venném azokat az ábrázolásokat, amelyeket most mellőzök. Először is hiányzott Justinianusból a császári méltósághoz illő tartózkodó és férfias viselkedés, s nem igyekezett azt megőrizni, hanem rossz neveltetése miatt beszédében, megjelenésében, gondolkodásában származásához hű barbár maradt. Ha ki akart bocsátani egy iratot, nem adta át elintézésre a quaestori tisztség viselőjének, ahogyan szokásos, hanem maga akarta – szégyellnivalóan rossz kiejtésével – a nyilvánosság előtt fölolvasni. A tömeges hallgatóság magasztalta őt, úgyhogy azok, akiknek jogát a rendelkezés sértette, nem merték szidalmazni. A titkárok címéből nem következett, hogy ők szerkesztették volna a császár bizalmas iratait, pedig korábban a tisztség viselői ezt a feladatot látták el, így aztán nyelvtani és retorikai szabálytalanságok szeplőfoltjai csúfították azokat, nemegyszer az értelmezést megakadályozva. Justinianus maga fogalmazott úgyszólván mindent, még azt is, ha a városban az alsóbb bíróságoknak irányelveket kellett kiadni, milyen eljárást kövessenek az ítékezésnél. Nem hagyta ugyanis, hogy a római birodalomban bárki a saját mondatainak csapásán haladva döntsön, hanem önfejűen, ostoba magabiztossággal akarta előre szabályozni, a maga megszabta módon kívánta tartani a későbbi ítéleteket. Ha az egyik peres fél tudomására hozott valami mendemondát, lehetett abban szó főnixről, oroszlánfejű hangyákról vagy énekelő cserjékről, megkergült és kör alakú pályájáról letérő bolygóról, a liturgikus naptárban helyet nem kapott eseményről, anélkül, hogy ellenőrizte volna, a kiszabott ítéletet haladéktalanul hatálytalanította; nem a törvény vagy az igazság fogta kézen, hanem a kapzsiság tartotta a markában s vonszolta magával. Megvesztegethették, a császár nem érésbe lépő cseresznye, ezért nem pirult el, a telhetetlenség kiölte belőle a szégyenérzetet.

Miként az üres kagylóhéj, amit a partra sodor s végül a fövényen felejt a hab, gyakran az ellenkező oldalára fordult végül az olyan döntés is, mely már megmutatta gyöngyházás belsejét, s amelyet jóváhagyott a szenátus. De hát a soktagú szenátus csupán képletesen ülésezett, nem állt hatalmában sem határozni, sem a közjót előmozdítani; merő formaságból,

egy-egy régi törvény kedvéért gyűltek össze, mint a falevelek, ha összesöpri őket a szél, majd menten szét is sodorja, minthogy senki meg nem szólalhatott: a mécses leégett azelőtt, hogy annyi fénnel töltötte volna föl a termet, amennyi a láng kihunyta után elégnek bizonyulhat az iratok olvasásához. Vitákat a szenátusban – persze színleg – többnyire a császár és a felesége folytatott egymással, gomolygó füst és villámszórás közepette, aztán győzött az az álláspont, amelyikben előzőleg ők ketten, egyetlen lángra lobbantott fapálcika mellett, megegyeztek. Ha pedig egy törvényszegő úgy vélte, bizonytalan, hogy megnyeri-e a perét, még a fizetett a császárnak, és egykettőre kieszközölte magának a megoldást biztosító új törvényt, amely minden korábbival szöges ellentétben állt. De ha a másíknak éppen arra az eltörölt törvényre adódott szüksége, a császár készen mutatkozott azt újra elővenni és a másik helyett életbe léptetni: megrendíthetetlen érvénye semminek sem lehetett. Az igazság mérlegét a piac határozta meg, s a mérleg nyelve ide-oda billegett, aszerint, merre húzta nagyobb erővel a fölhalmozott érmék sokasága. Eladásra kínálták az ítéleteket s a törvényeket.

A referendariusok nem elégedtek meg csupán azzal, hogy előterjeszék a császárnak a kérelmezők aggályosan kiókumlált kívánságait, s a szokásos ügyrend szerint jelentsék a főhivatalnokoknak, hogy mit döntött a kérelmezőről, hanem miután a lakosságtól összegyűjtötték a hamis beszédet, ármánykodással és tetszetős érvekkel félrevezették Justinianust, aki az ilyesmiben gyakorlott emberek számára természeténél fogva könnyű prédává vált. Mihelyt elhagyták a palotát, elkülönítették a két peres felet azoktól, akiktől értesüléseiket szerezték, s mert így, korrekcióra kényszerítve a döntőnköket, senki sem léphetett közbe, a leplezés veszélye nélkül kicsikarhatták tőlük az általuk megszabott összeget. A palotaőrség katonái pedig a királyi csarnokban, az alsó fokú bíróságok előtt kezdeményeztek eljárásokat, annak hűvösében akarták a maguk számításait megtalálni. Úgyszólván mindenki otthagya a maga helyét, és tetszése szerint kószált tilalmas utakon, amelyekre korábban nem tehette volna a lábát; a közügyek meg teljes zűrzavarba merültek, még világos neve sem lehetett a dolgoknak. A többi részletet mellőzöm; elmondom azonban, ki vette rá először ezt a császárt arra, hogy bíraskodás közben megvesztegettessék.

A kilikiai ember, León, hihetetlen odaadással csüggött a pénzen. Ez a León mindenkit fölülmúlt a hízélgésben, s bele tudta plántálni a tudatlan emberek agyába a maga akarátát. Meggyőzőerővel bírt, amellyel – az emberek vesztére – meg tudta nyerni a zsarnok ostobaságát. Ő bírta rá Justinianust, hogy pénzért árulja az ítéleteket. És miután eldöntötte, hogy az említett módon lopni fog, többé nem hagyott föl vele; a bűn hógolyója haladt a maga útján, és lavínává nőtt. Akinek kedve támadt igazságtalanul pert indítani bárki becsületes ember ellen, egyenesen Leónhoz fordult, a zsarnoknak pedig neki ígérte a perelt érték bizonyos részét, s bár nem volt igaza, máris győztesként távozhattott a palotából. E mesterkedéssel

Leónnak sikerült vagyonossá válnia, kiterjedt földbirtokok tulajdonosa lett, ahol nyugodtan szemlélhette az őszibarackfák virágzását és a termés bolyhosodását, s ő volt a legfőbb oka annak, hogy a római állam rendje, miként a túlrejt és romlásnak indult gyümölcs, megrothadjon, s keménységét vesztetten szertefolyjék. Hiába kötött valaki szerződést, nem volt biztosítéka, sem törvény, sem eskü, sem okmány, sem felajánlott bánatpénz, sem bármi más, csak az, ha fizetett Leónnak és a császárnak. Sőt, még ez sem kötötte meg León szándékát, hiszen a másik félen is keresni tudott. Nem látott szegyet abban, hogy mindkét oldalt becsapva semmi-be vegye a benne bízókat, és ellenük forduljon.

15

Theodóra, mint akit sok-sok szőke fűszál kötegeből fontak egybe, megtörhetetlennek mutatkozott, kifakulhatatlan a kegyetlenkedésben, s Justinianust követve a végsőig ragaszkodott állandóan növekedő akaratahoz. Tudott vak szelet támasztani, és az orkánt végigkergette a városok utcáin, buborékokkal gazdag vizet fakasztani, úgy, hogy ezáltal a régi források elapadjanak, a forrásokhoz telepedett kertgazdaságokat aszály sújtsa, miközben máshol árvíz csapjon ki a folyómederből, s a pusztító tengerár megtizedelje a halásznépeket. Ha akarta, a Nap elé tolt egy ónszerpenyőt, s a félhomályban esküvésre biztatta a megrémült rómaiakat, de mégsem hatódott meg, ha a könyörgő tömeg a lába elé borult. Mert sem kérésre, sem kényszer hatása alatt soha nem tett semmit; amit viszont elhatározott, s azok száma elmondhatatlan, azt makacsul, minden erejét összpontosítva végrehajtotta; áldozatai érdekében a palota falán felkúszó lonc sem mert behajolni és illatozni az ablakán, hogy szót emeljen. Sem az idő közönyös múlása, sem a csömörig kiszabott büntetések, sem valamilyen ravaszul kieszelt könyörgés, sem a felfedett arcú halál, mely várhatóan az égből fog lesújtani a mértékét elvesztő emberiségre – mindez nem tudta rávenni őt arra, hogy valamit is engedjen a haragjából. Mértéktelen bosszúságból állt az a sok sápatag fűszál, amellyel, mint a bábu, lelke és teste ki lett tömve. Soha, senki sem látta, hogy a szájából rókabúzt lehelő Theodóra megbocsátott volna annak, akiről egyszer szőrszálat tépett és akire megharagudott, azután sem, hogy a megkopasztott ellenfele, szőrszál elégetése nyomán meghalt, mert az áldozat utóda is örökölte a császárné olthatatlan gyűlöletét, és mint a többi atyai jószágot, azt is birtokolta volna, ha a császári pár nem fosztja meg mindenétől. Emberpusztító, lángos indulat ugyanis igen könnyen támadt benne, lecsillapodni azonban képtelen volt. Mandragóra burjánzott a mellén, annak bozontos gyökere az asszonyi szívből táplálkozott.

Apró testét a szükségesnél odaadóbban, de az igényeinél fukarabban ápolta. A napóra mutatóját még nem érintette az óvatosan ébredező fény, amikor a fürdőszobába ment, és hosszasan dolgozott a fémpálca síkálá-

sával, amikor onnan kijött. Miután római módra megfürdött, reggelizni ment, reggeli után pedig visszavonult lepihenni. Ebédre és vacsorára az ételek és italok minden fajtáját föltálaltatta, mert sosem tudta előre megmondani, melyikből kíván fogyasztani, s azt sem akarta, hogy mások előre tudják, mert félt, megmérgezik. Egyedül a reggelije állt mindenkor ugyanazon étkekből, de azt egyetlen ember készítette elő és szolgálta fel. Herét evett, hol disznóét, hol kosét, hol bikáét, hol meg férfiemberét. Mindig hosszú ideig aludt, az álom lehetett a legpuhább takarója; nappali szendergése egészen a kora esti órákig tartott, az éjszakai napkeltéig. A Holddal ébredt tehát, testében attól indult meg a vér; nem csoda, hogy ilyenkor rögtön az ezüstszerű dolgok után nyúlt, óntálcához, csiszolt vaskéshez, ezüstserleghez. Bár a nap legnagyobb részében teljesen rendetlen életmódjának különböző teendőivel foglalatoskodott, az egész Római Birodalmat kormányozni akarta, állítása szerint a Bizáncban szokatlan napi-rendje arra utalt, hogy egyként tud akár syracusai, akár alexandriai, akár karthágói napfelkelték és napnyugták szerint élni. Ha a császár valakit az ő beleegyezése nélkül bízott meg feladattal, hiszen gyakran nem figyelt kellőképpen az események alakulására, annak a sorsa fordulópontra jutott: hamarosan otromba kíméletlenséggel megfosztotta a hivatalától, és a legrútabb halállal, a gyomrára új száját nyitva, hogy a vér nyelvén beszélje el tetteit, pusztult el.

Justinianusnál akármilyen ügyet gyorsan el lehetett intézni, nemcsak azért, mert befolyásolhatónak találtatott, s mindörökké fiatalabbnak igyekezett látszani, ezt a hiúságát a képábrázolatai tanúsítják, hanem mert, ahogy mondtam, mintha csak felesége ellopta volna tőle az álom idejét, alig aludt, és könnyen be lehetett jutni a tróntermébe. Mindenkinék, még a közönséges halandóknak és a jelentékteleneknek is, mindmegannyi lehetősége megvolt nemcsak arra, hogy a zsarnok elé járuljanak, hanem arra is, hogy szót váltsanak és bizalmas viszonyba kerüljenek vele. Elégnek mutatkozott egyetlen érdeklődését fölkeltő mozdulat, csinosan elrendezett köpeny, mély tűzű szempillantás, ékes és mégis szerény mondat ahhoz, hogy a császársban az elébe járuló iránt figyelem ébredjen. A császárnéhez azonban még a kiváltságos főhivatalnokok sem jutottak be, legfőlőbb virágfonnyasztó várakozás és többszöri kísérlet után. Ott előszobázott nála mindig mindegyik, akár a leselkedő rabszolga, a szűk és párás levegőjű váróhelyiségben, ahol érezhették a fojtogatást, amelyben egyszer részesek lesznek. Örökösen lábujjhegyen állva ágaskodtak, ki-ki igyekezett a fejét a mellette állók elé dugni, hogy észrevegyék a sárga tekintetű eunuchok, amikor kijönnek odabentről, remélve, hogy megjegyzi érdemtelen nevüket. Aztán nagy nehezen, több nap után szólították néhányukat; beléptek, épp csak leborultak előtte, és ajkukkal érintették jobb és bal lábfejét, s máris rettegve a lehető leggyorsabban kihátrálhattak, s még csak a hiányuk sem maradt utánuk a császárnői trónteremben. Theodóra engedélye nélkül ugyanis tilos volt megszólalniuk vagy bármit is kérniük.

A császári pár gondolkodása és életmódja szembetűnően különbözött, közösnek mutatkozott azonban bennük a kapzsiság, a vérszomj és az, hogy senkihez nem maradt őszinte szavuk. A színleléshez, a fali gyíkok tulajdonsága szerint, mind a kettő kiválóan értett. Ha valakiről azok közül, akiket Theodóra gyűölt, elterjedt a hír, hogy elkövetett valami lencsényi, apró hibát, a császárné azonnal vádat kezdett koholni. Ezeknek többnyire semmi alapjuk nem volt, mégis szörnyű büntetné fújta fel az ügyet. Légiónyi vád talált meghallgatásra, a császári bíróság pedig elősegítette a hatályban lévő törvények kijátszását: az összeesküvő bírák, akiket maga a császárnő választott ki, készek voltak egymással versenyre kelni abban, melyiküknek sikerül kegyetlen ítélkezésével a többenél jobban eltalálni a császárné kívánságát. Így Theodóra azonnal elkobozta áldozata vagyonát, őt magát pedig, még ha tán ősi patrícius családból származott is, megkínóztatta, és nem riadt vissza attól sem, hogy száműzetéssel vagy halálbüntetéssel sújtsa. Érthető, ha Theodóra örökösen időhiányra panaszkodott, az általa gerjesztett, felesleges ügyködések valóban befalazták. Ha azonban történetesen a kedvencei közül állítottak valakit a bíróság elé emberek megöléséért vagy egyéb súlyos bűnért, gúnyolta és nevetségessé tette a vádlók ügybuzgalmát, a vádlókat magukat is maskaraként festette le, s arra kényszerítette őket, hogy jobb meggyőződésük ellenére életük végéig hallgassanak a történekről.

Megtette azt, ha kedve kerekedett, hogy csúfot úzzön igen komoly dolgokból, mintha színházban lenne, a színpadon. Élt például egy öreg patrícius, aki hosszú ideig magas tisztségeket töltött be, tudom a nevét is, de semmiképpen nem említem meg, hogy ne örökítem meg az őt ért gyalázatot, hiszen őt magát megörökíteni nem tudom; Theodóra legkedvesebb szolgája hatalmas összeggel tartozott neki, és nem tudta behajtani az adósságot. Kihallgatást kért tehát a császárnétól s gondja volt arra, hogy ugyanolyan illatszerrel tegye magát kedvessé, mint amelyet a császárné használ, hogy az adóslevél alapján panaszt emeljen nála a szolga ellen, és megkérje, segítse hozzá jogos követeléséhez. Theodóra előre tudomást szerzett erről a tervéről, meghagyta az eunuchoknak, hogy vegyék körül mindnyájan a patríciust, amikor elébe járul, s figyeljék, mit mond ő, a szájukba rágta azt is, hogy mit kell refrénként rá felelniök. A patrícius, miután a szorongástól izgatottan, izzadság fátylával az arcán belépett a női lakosztályba, a szokásos módon leborult Theodóra előtt, s mint akit sírás fojtogat, a következőket mondta:

– Ürnöm, keserves egy patrícius számára, ha pénzzavarba kerül. Mert ami mások esetében megbocsátható, és részvétet kelt, az úri méltóságunk viselőinek gyalázatára válik. Mindenki más, ha tönkremegy, megteheti hogy megmondja ezt a hitelezőinek, s máris megszabadul az ebből rá háruló szegységtől. Ha viszont a patríciusnak nincs miből kifizetnie hitelezőinél az adósságait, nagyon szégyellné ezt megmondani, de ha megmondaná, soha el nem hinnék neki, hisz lehetetlenség, hogy a szegénység beköltözzék osztálya tagjához. Ha meg elhiszik neki, az a lehető legna-

gyobb szegyen es gyalazat a számára. Ó, úrnőm, akikkel üzleti kapcsolatban állok: egyesek kölcsönadták nekem a pénzüket, mások meg tőlem vettek fel kölcsönt. A hitelezőimet, akik szüntelenül a nyakamra járnak, méltóságomra való tekintettel nem utasíthatom el; az adósaim meg, akik nem patríciusok, képtelen kifogásokhoz folyamodnak. Hozzád fordulok tehát, és könyörögve kérlek, segítsél, hogy megkapjam azt, amire jogom van, és megszabaduljak jelen, szorult helyzetemből.

Ezeket mondta, a császárnő pedig énekelő hangon válaszolta:

– Kedves patríciusom.... Keserves a patrícius számára, ha pénzzavarba kerül. Mert ami mások esetében megbocsátható, és részvétet kelt, az úri méltóságunk viselőinek gyalázatára válik. Mindenki más megteheti, ha tönkremegy, hogy megmondja ezt a hitelezőinek, máris megszabadul az ebből rá háruló szegységtől. Ha viszont egy patríciusnak nincs miből kifizetnie hitelezőinél az adósságait, nagyon szegyélné ezt megmondani, de ha megmondaná, soha el nem hinnék neki, hisz lehetetlenség, hogy a szegénység beköltözzék osztályának egy tagjához. Ha pedig elhiszik neki, az a lehető legnagyobb szegyen és gyalázat a számára. Ó úr, akikkel üzleti kapcsolatban állsz: egyesek kölcsönadták neked a pénzüket, mások meg tőled vettek fel kölcsönt. A hitelezőidet, akik szüntelenül a nyakadra járnak, méltóságodra való tekintettel nem utasíthatod el; az adósaid meg, akik nem patríciusok, képtelen kifogásokhoz folyamodnak. Hozzád fordulok tehát, könyörögve kérlek, segítsél, hogy megkapjam azt, amire jogom van, és megszabaduljak jelen, szorult helyzetemből.

S az eunuchok kórusa közbevágva ráfelelt:

– ... mekkora púp van a hátadon!

Amikor újfent könyörögni kezdett, és a korábbihoz hasonlatosan beszélt, ismét úgy felelt neki a nő, és zengett rá a kórus válasza, míg aztán feladta a reményt a szerencsétlen, elvégezte a szokásos arcraborulást, és hazament.

Az év, amikor kicsit melege fordult, és száraz szél tette nehezzé Bizáncban a légzést, meghozta azt, hogy Theodóra tengerparti birtokára indult, ahol legtöbb idejét töltötte. E Hérionban szeretett lakni leginkább, mert méltónak találta a hely szépségét saját testi tökéletességéhez és társadalmi helyzetéhez is, no és azért, mert itt feltűnőbb volt a különbség közte és kísérői között, mint a fővárosban, ahol a többiek számára is lehetőség nyílt megfelelő ellátásra. Emiatt népes kísérete sok szenvedést állt ki: híján voltak a szükséges dolgoknak, tengeri veszélyekkel is szembe kellett nézniük, kivált, ha vihar kerekedett, vagy ha egy cethal portyázott arrafelé. Az ilyennek fekete az irhája, és a szeme fölött, amely olyan nagy, hogy egyik üregében akár tizenöt, sőt olykor húsz ember kényelmesen elfér, szemöldökszerű szarukinövések találhatók: attól függően, hogy a hal kisebb, vagy nagyobb, kevesebb vagy több, mint nyolc láb hosszúak lehetnek; ezek a szarukinövések nagy gabonavágó sarló alakjában helyezkednek el, s mindkét szem fölött kétszázötven található belőlük; a szélesebb oldal felől a bőrbe mélyednek, a keskenyebb felől meg elkülönülnek

tőle, de nem állnak ki annyira belőle, hogy kimerednének a testből: úgy húzódnak a szemgyöktől a halánték felé, hogy hatalmas, bödönszerű, széles szájat formáznak, a hal arra használja őket, hogy nagy viharban befödi velük a szemét. De a császári pár minderre ügyet sem vetett, csak ők élhessenek Istenhez illetlen fényűzésben, még a cetről is rémhíreket terjesztettek, hogy mennél jobban irtózzanak mások attól, még különlegesebbé tegyék hérióni pihenésüket.

A cet valóban minden reggel megjelent a part szirtjére épült palota alatt, mivel Theodóra jóféle ételekkel odaszoktatta. E cetnek jókora szája volt, s légzés közben nagy mennyiségű vizet okádott ki belőle – ez akár el is lephette és süllyeszthette a csónakokat. Az uszonyai igen nagyra nőttek, olyan alakúak, mint a delfinéi, kétágú farka pedig több mint huszonnégy láb széles, mire a hal elérte teljes nagyságát. Bordái pedig a hal vastagságának megfelelően hosszúak és görbék, s akkorák, mint a nagy ház tartógerendái.

16

Theodóra, mint ördög a szenteltvíztől, a kénkőtől a piheszárnyú angyal, a földet kötogető rózsaszínű giliszták a dolgok szövetét szétáztató özönvíztől, a kötés a mintázatot lefejtő gombolyagkészítőtől, úgy félt a hasonmásaitól. Bármiben felismerte lábkörmeinek színét, csontjainak erejét, éles hangjának pengéjét, s bárkiben meglátta kecses kézmozdulata duplumát, alakja formáját, ölelkezésének férfiúját, ilyenkor, mintha tükörbe nézett volna, fölismerte önmaga valódi lényét, megremegve fölsikoltott, s jaj volt mindannak az élettelennek és élőnek, amely és aki eléggé bátornak látszott ahhoz, hogy a legkisebb császárnői jegyek valamelyikét is magán viselje. Így most arról kell beszámolnom, a számos elpusztított közül miért romlott el a sorsa véglegesen némelynek.

Amikor Amalasuntha a töprengések és látomások eredményeként elhatározta, hogy nem maradhat tovább a ravennai gótok között és kifordítja élete köpenyét, nem is sejtve, hogy a csalánból szőtt ruha így is, úgy is ugyanazt az alakot burkolja be, a ruha mintázata így is és úgy is ugyanannak a történetnek az elmondója, amikor tehát Amalasuntha, változtatva az életén, Bizáncba készült menni, Theodóra, számításba véve saját származását – ökörhajcsár apa, aki korán elhalt; az árvaság, amely munkába fogta a lánygyermeket; a színházi élet, vándorlás a birodalom keleti területének nyilvánosházai között –, jól tudta, hogy bár a vendég külseje megnyerő, szándékai megvalósításában rendkívül elszánt. Veszedelmesnek ítélte Amalasuntha kivételes tulajdonságait, férfira valló jellemét, ugyanakkor tartott saját férje ingatagságától. Féltekenységét nem árulta el kicsinyes akadémuskodással, hanem elhatározta, hogy a halál szikláinak irányába téríti azt az ösvényt, amelyre a gót asszony lépett. Rövidesen rávette Justinianust, hogy a főméltóságot, kísérő nélkül, küldje Itáliába kö-

vetnek. Amikor ez útnak indult, utasításokat kapott a császártól – ezeket munkám megfelelő részében elmondtam, azt azonban nem árulhattam el a császárnétól való félelmem miatt, hogy valójában mi történt. Theodóra szintén adott a követnek utasítást, egyetlent, de az végzetesnek bizonyult: tétesse el láb alól minél előbb e veszélyt jelentő nőt. Azzal kecsegtette a követet, hogy illő jutalom jár a tettéért, ha teljesítette a feladatot. Ilyen az emberi természet: tétovázás nélkül tör jogtalan gyilkosságra, ha rang vagy kincsek reménye csalogatja. A követ, hogy megérkezett Itáliába, elővette azt a térképet, amelynek segítségével Amalasunthának el kellett jutnia Bizáncba. A térkép segítségével el is ért az asszony ahhoz a sziklához, amelynek krétafehér csúcsáról a halál mélységébe zuhant.

Justinianus mellett több írnok is tevékenykedett, mert más dolgozott akkor, amikor a császár a hóhullás kertjében diktált, s más, amikor jég kopogott, lyukakat ütve a nagy leveleken, és megint más, ha étkezett, sétált, más, ha utazott, s egyik a másik munkájáról sosem szerezhetett tudomást. A közéjük tartozó Colnokios nagyon alávaló ember hírében állt, kisázsiai származásának megfelelően igen felfuvalkodott volt. Jellemét tekintve éppen összeillett gazdájával, harcsaszáj a harcsabajusszal, akit szeretett is nagyon, és meg lehetett arról győződve, hogy hasonló érzelmekre talál nála. Így aztán Colnokios, főként a templomadományok fosztogatásával, igen rövid idő alatt jókora vagyónra tett szert. Theodóra azonban bepanaszolta őt a férjénél, hogy öntelten viselkedik és keresztezi az akaratát. Eleinte nem ért el semmit, de a napfénynek is idő kell, hogy felszárítsa a sáros utat, a por rátelepedjen a feketerigótestű szelek hátára; kis idő múlva, a tél derekán hajóra ültette, és az általa kijelölt helyre vitette Colnokioszt, tarrá nyíratta a fejét, és akarata ellenére arra kényszerítette, hogy szerzetes legyen, éppen abban a keleti templomban, amelyet egykor leginkább kifosztott. A császár pedig úgy tett, mintha sejtelve sem lenne az eseményekről, nem kereste, nem kutatta, a világnak melyik részén lehet Colnokios, sőt eszébe sem jutott többé, csak üldögélt némán, mintha letargiába esett volna. Ettől az időtől fogva hiányoznak a császári irattárból azok a feljegyzések, amelyek bizonyítják, hogy milyen gondolatok voltak Justinianusnak a Szent Apostolok-templom környékén végzett sétákon. Hírlett, hogy e kettesben eltöltött sétkirándulások alkalmából jegyezte fel Colnokios a császárnak felesége tetteiről alkotott véleményét, s annak változásait. Justinianus bánata azonban nem lehetett túlságosan mély, mivel Colnokios vagyont mind elvette, csak valami kis részt hagyott meg neki.

Theodóra valaha gyanúba került, hogy emésztő vágyat érez szolgája, név szerint Géc, a barbár származású, de jóképű és fiatal legény iránt, akit történetesen kincstárnoknak tett meg. Hiába, a kincsnek és az őrzőjének azonos a sorsa, s hogy a gyanút eloszlassa, azon nyomban kegyetlenül megkínóztatta e szolgáját, bár, mint mondják, örülden szerelmes volt bele, akárha önmagába. Hogy azután mi lett Géc sorsa, arról semmit sem tudunk, nem látta őt senki mind a mai napig, s hogy maradt-e belőle egy

betűnyi is, az kétséges, mint holmi vezetéknev végén a c, vagy a z, avagy az i. Mert ha Theodóra titokban akarta tartani valamilyen cselekedetét, ahogy ezt a vagyonával tette, arról senki nem tudott és senki nem beszélt, hiszen ha megszegte volna a szabályt, selyemszállal varrják össze alsó és felső ajkát. Hiába ismerte valaki a titkot, nem merte elárulni a saját rokonainak sem, hiába akarta valaki megtudni, nem mert kérdezősködni, bármennyire kíváncsi természetűnek teremtette az Isten. Mióta emberek éltek a földön, zsarnokoktól nem féltek ennyire, mivel senkinek a vétsége nem maradhatott észrevétlen. Besúgók sokasága jelentette Theodórának, mi hangzott el és mi történt a bűzös zöldségpiacon, mi történt az otthonokban. Ha mindenképpen meg akarta akadályozni, hogy köztudottá váljon a vétkesre kiszabott büntetés, a következőképpen járt el. Magához hívatta az illetőt, amennyiben az előkelők közé tartozott, tanúk nélkül átadta az egyik nyelvtelen s írástudatlan szolgálójának, megparancsolta, hogy szállítsa el a Római Birodalom határvidékére, többnyire a Kaukázusba, Pannoniába vagy Daciába, ott vágja ki a nyelvét, oltsa ki szeme világát, majd hagyja magára. Késő éjszaka a szolga hajóra rakta a megbilincselte és szennyes ruhákkal letakart, a jövője ismeretétől a rettegés verítékében feredő elítéltet, elvitte oda, ahová az asszony rendelte.

A zöldek egyik párthíve, Ja-no, jó családból, a perzsa vidék messzi határán túlról származó fiatalember; Theodóra iránta ugyancsak haragra gerjedt, mert a sárga bőrű, egészen keskeny szemrészű ifjú szidalmazta őt: azt állította, hogy haja puhább és finomabb a császárnénál, holott Theodóra ugyan elismerte és csodálta Ja-no párját ritkító hajkoronáját, de a magáéval összevetve nem vélte értékesebbnek. Ezért Ja-no, aki értesült a császárné haragjáról, az arkangyal templomába menekült. Theodóra azonnal fölhívta rá a városi praefectus figyelmét, de nem sértő szavai ellen kívánta a megbüntetését, hanem megvádolta pederasztíával. A hatóság Ja-nót elvitette a templomból, és megbüntette. Látván, hogy szabad ember, aki korábban jómódban élt, s ilyen balsorsra jutott, az egész nép megsajnálta a szenvedéseiért, és égis ható kiáltozással s jácintcsokrokkal kért kegyelmet az ifjúnak. Theodóra azonban a kiszabottnál súlyosabb büntetést mért ki rá: kiheréltette és bírósági tárgyalás nélkül kivégeztette, a vagyonát pedig elkoboztatta a kincstárral.

Gyűlölte Diogenészt, mivel a zöldek közé tartozott – kellemes embernek ismerték, mindenki szerette, még a császár is. Ennek ellenére Theodóra igyekezett ráfogni, hogy szereti a kőrisfa borítású padlózatot és homoszexuális. Megnyerte Diogenész két szolgáját, és vádlónak meg tanúnak állította őket gazdájuk ellen. A vizsgálat nem a szokásos módon, titokban, a nyilvánosság teljes kizárásával zajlott, hanem nyílt tárgyaláson, s tekintettel Diogenész kiemelkedő társadalmi helyzetére, sok tekintélyes személyt jelöltek ki bírának. Mivel a körütekintően eljáró bíróság a szolgák vallomását nem tartotta elegendő indoknak az ítélet kimondására – többek között rabszolga mivoltuk miatt sem –, Theodóra bezáratta Diogenész egyik közeli barátját, Theodosioszt az erre a célra használt zárkába. Itt meg-

környékezte sok jó szóval és gyötréssel. Mivel azonban nem jutott vele semmire, marhabőr szíjat tekertek a férfi feje köré, s csavarással elkezdték szorítani. Theodosios úgy érezte, kiugrik a szeme, s már nincs is a saját helyén, mégsem volt hajlandó olyasmit hazudni, ami nem történt meg. A bíróság pedig bizonyíték hiányában fölmentette Diogenészt, aki, az orgyilkosoktól tartva, kiszabadulásának napján elmenekült Bizáncból.

Be kell számolnom arról, akit Theodóra, mert a gyöngyfény is ott ragad a gyöngyön, különösen kitüntetett gyűlöletével. Ez a caesareiai történetíró Belisariosnak, a császár hadvezérének kíséző társa, aki a leírt események többségének a szemtanúja is. Előadása, ami a fő művét, a *Peri polemonót* illeti, nem kronológiai rendben halad, hanem hadszínterek szerint: a perzsa hadjáratokról szól az első hét könyv, a következő kettő az észak-afrikai vandál királyság leverésével foglalkozik, az azt követő könyv a gót háborút, az itáliai hadszíntér harcait mondja el, az utólag publikált nyolcadik könyv pedig mintegy függelékként valamennyi hadszíntér eseményeit követi. A munka áttekinthetőségét e tagolásnak köszönheti, s szerzőjét méltán tekintették a nagy történetírók egyikének. Másik irata, a *Peri ktiszmatón*, Justinianus építkezéseit, a császárt mint az építőmunka fejedelmét ünnepli. A szerző előadása szerint minden alkotás az ő nagyságát hirdeti: a díszes templomok mély vallásosságát tanúsítják, a fényes középületek, kórházak és szegényházak az alattvalóiról való gondoskodást.

Theodóra legnagyobb fájdalmát az okozta, hogy e két műben ő maga nem szerepel rangjának és befolyásosságának megfelelő, kitüntetett helyen, nem bizonyul Justinianus méltó párjának. Ezért maga is fogadott egy történetírót, akit, mert a mondatait nem találta olyan meggyőzőeknek, mint Belisarios emberéit, elcsapott. Több különböző históriással próbálkozott, sikertelenül – egyikük tollhegye sem siklott elég merészen a papirosok felületén, s véleményüket nem találta elég hűnek és hitelesnek.

Így tehát előbb Belisariost tette hiteltelenné a császár előtt, majd hogy ebben sikerrel járt, a foglalkoztatás nélkül maradt történetírót környékezte meg, pénzzel, fenyegetéssel, arra ösztökélve, hogy írjon új, harmadik művet, amelyben az előzőek hitelét lerombolja. Így kettős hasznót remélt a maga számára: részben visszavonathatja és az irdatlan kiterjedésű Birodalom minden területéről begyűjtetheti a Justinianust és Belisariost dicsőítő munkákat, hogy megsemmisítse őket, s egyetlen példány se maradjon az utókor számára, részben pedig az új, a kérésére született történettel bebizonyíthatja azt is a császárnak, hogy az íróját, kétarcúsága és kéttolúlúsága miatt, ki kell végeztetni. Végezetül a harmadik irat létrehozását is szorgalmazta, amelyben arról esik szó, miért hiteltelen a két történeti munka.

Mindez így is történt, csupáncsak azért, mert ő kívánta a Római Birodalom történetét végső szövegbe önteni.

17

Ez az eset – fonál végén a göb – így ért véget. Azt, amit a jeles Belisarios és Phótios ellen elkövetett, már elmondtam a munkám elején: csak éppen közben beláttam, egyiket sem tudom megmenteni. Magam sem leszek más, mint ami a grammatikába kapaszkodva átkerül a folyó másik partjára. De másképpen nem léteznék.

Két szélsőséges kék – amilyen az építkezések között gyorsan burjánzó, virágát csak délelőtt megmutató katáng, a sztyeppéken az egyetlen napot virágzó len, a tengerből kiemelt, a fénytől rögtön színét veszítő kékkagyló –, származásra kilikiai, nagy zűrzavart keltve megtámadta a tartomány kormányzóját, bűnös módon kezet emelt rá, s lovását, aki ott állt mellette, és megpróbálta gazdáját a feldühödtek ellen megvédeni, a kormányzó és az őt körülállók szeme láttára kegyetlen módon megölte. Kallinikos kormányzó kivégeztette a támadókat, akikre a bírósági tárgyaláson ezenkívül számos más, korábban földérintetlen gyilkosság is rábizonyult. Amikor erről Theodóra értesült, azzal tüntetve, hogy a kékeket támogatja, a még hivatalban lévő kormányzót lefogatta, egyenként lemetéltette az ujjait, s karóba húzatta a gyilkosok jeltelen sírja mellett, hogy az ő vére legyen a jelük. A császár színleg sírva gyászolta a megöltet, s katonai pompával temettette el, amelyen képviselője révén vett részt, ő maga pedig duzzogva félrevonult. Fenyegetőzött ugyan, hogy megbünteti e tett galád kitervelőjét és ostoba végrehajtóit, de a végrehajtók nyilvános megcsonkításán kívül nem jutott tovább; a halott vagyonát azonban nem átalotta elrabolni. Abból újjátta fel az Hagia Sophiát, fizette ki az építkezés két mechanikonját, s azt a töméntelen mennyiségű kék követ, amelyből a császárcapu fölötti lunetta mozaikja készült. Így állított ő emléket a maga halottjának.

Theodórának időközben arra is volt gondja, hogy büntetéseket találjon ki a testükkal vétő, az ő korábbi foglalkozását űző nők ellen. Összeszedett például több mint ötszáz utcanőt, többnyire a fuvalások közül, akik három obolosért folytatták mesterségüket a piac közepén, s inséges időkben a házasságkötést követő lakomákon testükkal szórakoztatták az ünnepeleket. Mindet csónakba rakatta és átküldte a szemközti tengerpartra, valamennyit a Bűnbánat nevű kolostorba záratta, hogy kénytelenek legyenek feslett életüket megváltoztatni, s ha zenélni akarnának, a kora hajnali énekes madarakkal tegyék. Többen közülük éjszaka, még a madárcsicsergés előtt, a sziklás mélybe vetették magukat, így szabadultak meg a rájuk erőszakolt változástól – nem bírták elviselni a tudatosított bűn terhét, de még nem voltak annyira bevezetve a szentséges kereszténységbe, hogy tudják, önkéntes halálukkal a korábbinál is nagyobb bűnbe zuhantak.

Elt Bizáncban két nővér, nemcsak az apjuk volt consul s három nemzedéken át az elődeik, hanem ősük révén is a legsűrűbb szenátori vérből származtak. Férjhez mentek, majd a házastársaik halála után lefüggönyözött szobájú, örökké félhomályos zugok özvegyorsára jutottak: Theodóra hamarosan kiválasztott nekik egy-egy közönséges és rossz lehele-

tű alakot, s a két önmagát tiszta életre szánó matrónát, arra hivatkozva, hogy erkölcstelenül élnek, össze akarta házasítani velük. Hogy ez be ne következzen, a nők a büszke Hagia Sophia szentélyébe menekültek, s a márványokkal felékesített keresztelőkápolnában teljes erejükkel belekapaszkodtak a medence peremébe. A császárné azonban akkora kényszerszt alkalmazott – lábukra kötelet kötve számmal vonszolta ki őket a szent épületből –, s annyi gyötrelmet okozott nekik azzal, hogy a kőlapokon és lépcsőkön megtörtek a tagjaik, hogy az elviselt szenvedéseket, csak szabadulhassanak tőlük, már szívesen fölcserélték a kanszagtól bűzhödő házassággal. Bizony, a császárné számára nem létezett olyan hely, amit be nem szennyezett, meg ne sértett volna, a szűzietlen életűeket szüességbe, a szűzi életüket élőket szüzetlenségbe kényszerítette, csupán azért, hogy viszonylagossá tegye a hagyományos értékeket, s mindenki életét a bizonytalanság égető fáklyalángja fölé tartsa. A két nő tehát akarata ellenére, messze rangon alul, nyomorult és tetves hajú koldusokkal kötött házasságot, holott arisztokrata kéréik is akadtak volna. Az anyjuk, maga is özvegyasszony, még csak sírni sem mert, vagy a gyalázat miatt panaszkodni, amikor a violavirágos esküvőn részt vett. Később Theodóra, bűnét jóváteendő, kárpótolta őket – a közéletet sújtó szerencsétlenséggel: mindkét férjet kinevezte birodalmi főtisztviselőnek, leborotváltatta a szőrzetüket és petróleumban mosdatta a testüket, s rongyaikat elégetve új ruhákba öltöztette őket. A nővérek számára ez sem bizonyult méltó vigasztalásnak, viszont a két férfi elviselhetetlen és jóvátehetetlen károkat okozott, műveltség és szakértelem híján, az alattvalóknak. De Theodóra nem törődött sem a kormány, sem az állam méltóságával, csak azzal, hogy akarátának bokra szüntelen viragozzon, s az illat beborítsa a birodalmát.

Még színésznő korában teherbe esett az egyik szeretőjétől: a juhbél, amit a férfi a hímtagjára húzott, nem volt eléggé rugalmas, vagy azt nem jól használta, ráadásul a balesetről, figyelmetlenségből, nem tájékoztatta az asszonyt. Theodóra túl későn vette észre, hogy a méhében zabszemnyi magzat fogant; mindent elkövetett, amit szokott, hogy elvetéljen, keserű füveket rágcsalt, forró vízű kádba merítkezett, naphosszat székekről ugrott le, de semmi úton-módon nem tudta előlni az alkalmatlan jövevényt, mivel kis híján emberformája volt. Így hát fölhagyott a próbálkozással, és kényszerből megszülte. Amikor az újszülött apja látta, mennyire nyugtalanítja és elkészeríti Theodórát, hogy anya lévén a továbbiakban nem kereshet olyan jól a testével, s tejes melle változását sem találta kedvezőnek, s azt is jól sejtette, hogy meg akarja ölni a csecsemőt, magához ragadta, s mivel fiú volt, a Jóannés nevet adta neki. Aztán szülőföldjére, Arábiába utazott. Jóannés már majdnem fiatal férfi volt, amikor apja érezte, mert homályossá vált a szeme, hogy közeledik a halála, és elmondott neki mindent, amit tudott az anyjáról. Miután a vénség kiszenvedett, s a bánkódó fiú mindenben megadta neki a végtisztességet, kis idő elteltével Bizáncba utazott, és elmondta a dolgot azoknak, akik naponta anyja elé járultak. Ezek abban a hiszemben, hogy a nő úgy fog gondolkodni, ahogyan az em-

beri természetnek megfelel, jelentették neki, hogy eljött szép szál legény fia. A nő azonban megijedt, hogy a csinos hír tudomására jut a férjének, és maga elé rendelte egyszülött gyermekét. S annak jólneveltsége, jellemessége, apjára emlékeztető alakja és az anyja föléltén érzett öröme elkápráztatta ugyan, amikor a szeme elé került, mégis átadta az egyik szolgájának, akire az ilyen feladatokat szokta bízni. Hogy miképpen tüntették el a szerencsétlent, azt rögvést elmondom. Bárki tapasztalhatta, hogy a császárcapu közepén trónoló Krisztus s a jobbán látható Mária szeméből álló hónapig könny pergett, s ez az aláhulló sós könny a padlózatban tenyérnyi tavacskákat alakított ki, amelyekből azóta sem párologott el a folyadék.

Theodóra magához hívatta Rosát, azt állította, hogy Rosa az éjjel nála járt, s mert könnyebb rosszullet fogta el, magánál tartotta. Aztán kiderült a betegség oka, mert hajnalban fia született Rosának, s nyilván azért volt annyira nyavalyás, mert nem napos csecsemőnek, hanem már pelyhedző állú ifjúnak adott életet. Születési ajándékokat adott át a megrökönyödött asszonynak, s fiát egy kísérő gondjaira bízva, visszaküldte Rosát otthonába. Így született meg Rosa fia, így vált apává Belisarios.

Ebben az időben szinte minden asszony feslett életet élt. Bibliai történetre hivatkozva korlátlan szabadsággal vétkeztek a férjük ellen, emiatt semmiféle veszedelem vagy baj nem érte őket, hiszen azokat sem büntették meg, akiket rajtakaptak a házasságtörésen, mert azt állították, hogy a kígyó szavára hallgattak, s azt a fenevadat is Isten teremtette. Az ilyen asszony rögtön a császárnéhoz futott, s a szerepek fölcserélődtek: az asszony emelt teljesen alaptalanul vádat és állította bíróság elé a vérgőzös férjet, mondván, hogy házastársi kötelességét elmulasztja. A férjekre – ha nem is bizonyult rájuk semmi – az várt, hogy kétszeresen vissza kellett fizetniük a hozományt, megkorbácsolták s gyakran börtönbe hurcolták őket, azután pedig megint nézhették, hogyan cicomázza magát házasságtörő nejük, s hogyan ölelgeti a szeretője. Sokuk partnere elismerést szerzett magának ezzel a tevékenységével, s az asszonyok nemcsak a kiszolgált, de a nagy teljesítményű uracsokat is cserélgetni kezdték egymás között. Éppen ezért a legtöbb férj, bár felesége szörnyűségeket követett el ellene, csöndben maradt, és örült, hogy elkerüli a korbácsolást; szabadjára engedte élete párját, és meghagyta abban a hitben, hogy bujaságáról semmit sem tud.

Theodórának volt egy bőrhibája a homlokán, s ezért azt a területet mindig eltakarta a hajával. Ez persze nem zavarta közéleti működését. Mindent a maga feje szerint irányított az állami életben. Ő nevezte ki, többnyire véletlenül támadt gondolatai nyomán, a főtisztviselőket és a főpapokat, kizárólag arra ügyelt árgus szemmel a jelöltek elbírálásánál, hogy a méltóságra kijelölt személy ne legyen jóra való és becsületes, vagy olyasvalaki, aki nem fogja vakon végrehajtani az utasításait. A házasságok kötését valami isteni mindenhatósággal irányította: a menyasszonyi koszorúba belekötött mindenféle vadnövényt, bürköt, martilaput és sást, és csöppet sem törődött vele, hogy a sárga viola, illetve az illatos levelű kerti növények is

díszeljenek abban. Saját ízlését mindenki számára kötelezővé tette. Nem önkéntes házasságszerződést az emberek korábban sohasem kötöttek, amint nem mentek az ökrök jószántukból a vágóhídra sem. A férfiúnak egyszerre csak felesége lett, mint eső után a gomba a fanyarszagú tölgyfák alatt, de nem azért, mert megtetszett neki, ahogyan ez még a gyökérvágó barbároknál is szokásos, hanem mert Theodóra elhatározta, és megmáshíthatatlan vehemenciával megvalósította. Viszont ugyanígy jártak az eladó lányok is; hiába tiltakoztak, s vonultak kolostorba, kénytelenek voltak férjhez menni. Gyakran a nászszobából vitette el a vetkezni szándékozó menyasszonyt, a vőlegénynek semmi magyarázatot nem adott, csak annyit vetett oda mérgesen, hogy ki nem állhatja a lányt, s tekintse a megkötött esküt felbontottnak. A legtöbb zöld fiának így lett mennyasszonya. Indarónak egyik unokahúga, Chrysomalló volt az arája, a jól nevelt és bájos, az arcát szüntelen kendővel eltakaró, illedelmes hajadon, akit még a lány apjának halála előtt jegyzett el. Készen állt a nászszobájuk, amikor Theodóra őrizetbe vette a vőlegényt. Egy másik nászszobába vitték, s a fiatalember sírás és panaszkodás közben az ott lévő lányt vette feleségül. Ez a másik „Chrysomalló” korábban ismert táncosnőként dolgozott, továbbá kedvelt prostituált, ebben az időben pedig egy harmadik Chrysomallóval és egy másik Indaróval együtt a császári palotában élt; itt phallos és színház helyett államügyekkel foglalkoztak. Mármost Indaró, a házasságba kényszerített férfi a nászéjszakán rájött, hogy a lány rég elvesztette a szüzességét. Egyik barátjának elárulta, hogy használt állapotban vette meg. Amikor ez a megjegyzés Theodóra fölébe jutott, intézkedett, hogy kapják fel a földről Indarót, akár az iskolás gyereket, s öntelt finnyasságáért, amihez nincs joga, jól verjék el a hátát, majd ruháját lehúzza heréljék ki. Utóbb a heréket Theodóra három példányban aranyból kiöntette, s azóta a három Chrysomalló fülbevalóként hordja azokat.

Hogy hogyan intézte el a kappadókiai Jóannést, azt korábbi munkámban elmondtam. Ezt azért tette, mert mint avar a parázst, gyűlölte azokat, akik a Jóannés nevet viselték, őt nem az állam ellen elkövetett vétkeiért üldözte – ezt bizonyítja, hogy azok közül, akik később még kifentebb teteket követtek el az alattvalók ellen, senkivel nem bánt így –, hanem azért, mert sok kérdésben szembe mert szállni ezzel a minden fonalvéget összekötöző nővel, sőt be is vádolta a császárnál a császárné Jóannést, hogy ujját megszurta Jóannés tűje, úgyhogy kis híján ellene fordult a férje. De hát, amint említettem, itt kell elmondanom az eseményeknek, ha nem is az igazi okait, mert azt korábban leírtam, hanem az ürügyeit. Midőn tehát Jóannést Egyiptomban setét fogságban tartotta, s ő elszenvedte mindazt, amit korábban elmondtam vele kapcsolatban, Theodóra ekkor sem tudott betelni a szerencsétlenre kiszabott büntetésekkel, hanem fáradhatatlanul kereste ellene a hamis tanúkat. Négy év múlva sikerült rábukkannia a kyzikosi zöldek bandájának két tagjára, akik állítólag részt vettek a püspök elleni támadásban. A császárné megdolgozta őket: hízelt, érvelt, fenyegetett, könyörgött, átkozódott, kiabált és suttogott, s az egyik rémű-

letében és az ígéretek csábítására a gyilkosság vérbűnét Jóannés nyakába varrta. A másik azonban sehogyan nem akart szembefordulni az igazsággal. A kínvallatás annyira meggyötörte, hogy szemlátomást bármelyik pillanatban meghalhatott. Ezzel az ürüggyel tehát semmilyen úton-módon nem sikerült Jóannést megöletnie, azonban mindkét fiatalembernek levágatta a jobb kezét: az egyiknek azért, mert nem volt hajlandó hamisan tanúskodni, a másiknak pedig azért, mert az hajlandó lett volna, hogy ne derüljön teljes világosság a cselvetésre. Bár ezek az események a széles nyilvánosság előtt folytak, Justinianus úgy tett, mintha egyáltalán nem tudna az egésztől, csak kitartóan bámulta a színét váltogató tengert.

18

Hogy nem ember volt, hanem – mint mondják – valamiféle emberbőrbe bútt démon, gondolhatjuk, ha fölmérjük, mekkora szenvedéseket okozott az emberiségnek. Utóbb biztosan akad író, sejtésem szerint Pelsum tavának aranszakálóktól lakott környékén születik, aki e szörnyetegeket valamiféle rendbe sorolja, s megírja a démonológiát, de annak nagyon messze van ide még az ideje. Az okozó hatalma ugyanis az okozat mindent felülmúló méretében nyilvánul meg. Pontosan, azt hiszem, senki sem tudja megállapítani az általa elpusztítottak számát, legföljebb maga Isten. Hamarabb megszámlálná valaki, gondolom, a mezőn az alakor sárga és kemény szemeit, a homokszemeket a zavaros tócsában, mint a császár áldozatait. Nagyjából számba véve azokat a területeket, amelyek elnéptelenedtek, csekélységemnek az a véleménye, hogy milliárdnyian pusztultak el.

Az óriás kiterjedésű Afrika például annyira lakatlanná vált, hogy ritka és említésre méltó eseménynek számított, ha hosszú utazás során valaki szembetalálkozott egy emberrel. S az ember és a dolgozni kész kezek hiányában nemcsak az ültetvények pusztultak el, de az ápolásra szoruló erdők, a kaszálók, a mezők, a hasznos növénytövek körül elhordta a földet a szél, sivatag foglalta el mindannak a helyét, ahol korábban zölden viruló termény élt. Pedig itt nemrég nyolcvanezer vandál fegyveres forgolódott, asszonyaikkal, gyermekeikkel. Szolgáiknak számát ki tudná fölbecsülni? S hogy hány fekete afrikai lakott ezelőtt e városokban, hány végzett földművesmunkát, hány élt a tarajos homlokú tengerből – aminek magam is szemtanúja lehettem –, ugyan ki tudná megállapítani valamennyiük létszámát? Mórok a vandáloknál is többen éltek itt, s ezek családjukkal és szolgálkikkal együtt szintén elpusztultak. Ám sok római katonának is, és azoknak, akik nyomukba Bizáncból idejöttek, föld borítja tetemét. Ezért, ha valaki azt állítja, hogy Afrikában ötmillió ember szenvedett ki, szerintem meg sem közelíti a valóságot. A nagy pusztulás oka az, hogy Justinianus a vandálok legyőzése után nem törődött a tartomány fölötti uralmának megszilárdításával, s nem gondoskodott arról, hogy a jólét biztosítása az alattvalók szilárd hűségén alapuljon, hanem késlekedés nélkül azon-

nal visszarendelte Belisariost, akit teljesen alaptalanul lázadással gyanúsított, csak azért, hogy ezután tetszése szerint rendelkezze Afrikával, s az egészet zsákmányul ejtse és kirabolja. Természetesen nyomban földmérőket küldött, és igen súlyos, korábban ismeretlen adókat vetett ki: a forrásvízért, a reggeli harmattól hús levegőért, a családi ház küszöbének átlépéséért, a lóért s az általa húzott fogatért, nem beszélve a lovas szekér úthasználatáért. A földbirtokok közül a legígéretesebb olajfásokat, szőlőligeteket, gabonát termőket kisajátította, az arianusokat pedig eltiltotta a náluk szokásos szentségektől. Hátralékban maradt a katonák zsoldjával, s egyéb módon is sanyargatta őket. Ezért lázadások támadtak, melyek hatalmas katasztrófába torkolltak.

A Római Birodalom, melynek területe legalább háromszorosa Afrikáénak, elnéptelenedett. Így elég pontosan meg lehet állapítani az itt elpusztultak magas számát. Justinianus itt is elkövette azt a hibát, amit Afrikában. Ráadásul ideküldte a számvevőket is, s az ő kezüket fogva és irányítva hamarosan mindent feldúlt és tönkretett. A háború előtt a gótok hatalma a gallok földjétől egészen Dacia határáig terjedt, ahol Simion városa áll. Miután a római sereg megérkezett Itáliába, a gall tartományokat és a venetusok földjének nagy részét a germánok foglalták el, Simion és környéke pedig a gepidák kezére került. Ám az egész terület teljesen lakatlanná vált; a lakosokat részben a háború pusztította el, részben a dögvész, meg a dögvész lábnyomában óvatosan előre haladó éhínség.

Az illíreket és az egész Thrákiát, vagyis az Adriai-tengertől egészen Bizánc elővárosáig terjedő területet, amelyhez Hellasz és a gallipoliak földje is tartozik, Justinianus uralomra lépése óta szinte minden évben lerohanták a hunok, a szlávok és az antok, s jóvátehetetlen károkat okoztak az ottani békés lakosoknak. Gondolom, több mint kétszázezerre tehető azoknak a rómaiaknak a száma, akiket e vidéken egy-egy betörés alkalmával megöltek vagy rabságba hajtottak, úgyhogy szerte a vidék valóban szkíta és huzatos, lélektelen pusztasággá vált. S mint tűznek a hamu, ez volt a háború következménye Afrikában és Európában.

A keleten lakó rómaiakat Egyiptomtól Perzsia határáig ez alatt az egész idő alatt a szaracénok támadták, s olyan súlyos pusztításokat okoztak, hogy az egész arra eső vidék teljesen elnéptelenedett. Azt hiszem, nincsen olyan ember, aki kutatásaival ki tudná deríteni az így elpusztultak számát. A Birodalom más részén négyszer törtek be a perzsák. A városokat, mint a homokhalmokat szokás, lerombolták, és aki a kezükbe került az elfoglalt városokban és a vidéken, azt megölték, és a homok mélyére temették, vagy a temetés munkáját a hírmondónak maradottakkal végeztették el, akiket azután magukkal hurcoltak. Ahol lecsaptak, ott a föld, a hangyákat és a hangyalesőket kivéve, lakosok nélkül maradt. Mióta pedig Kolchisba betették a lábukat, ott a lázokon kívül a rómaiak is egyre hullottak.

Persze a perzsák, a szaracénok, a hunok, a szlávok népe vagy a többi barbár sem vonult el veszteség nélkül a határát vesztő birodalom területéről. Betöréseik során, de inkább az ostromokban és a csatákban, gyakran

bajba kerültek, s ugyanúgy enyésztek el maguk is, mint a rómaiak. Mert nemcsak ezekre, hanem szinte az összes barbár népre veszélyt jelentett Justinianus vérszomja. Chosroés ugyan maga csalárd ember volt, de milyen is lehetne egy sivatag fölött dögöket kereső, csupasz nyakú keselyű, ám a háborúra mindig Justinianus adott neki okot. Justinianus ugyanis nem tudta tetteit az adott helyzethez igazítani. Mindent rosszkor cselekedett: béke és fegyvernugvás idején álnokul újabb és újabb okokat keresett a háborúra a szomszédos népek és országuk ellen; háború esetén pedig érthetetlen lagymatagsággal, sőt zsugorisága folytán felettébb vonakodva látott hozzá a katonai előkészületekhez. Ahelyett, hogy ezzel törődött volna, a földöntúli dolgok vizsgálatába merült, az Isten természete foglalkoztatta. Nem hagyott fel a háborúval sem, mert vérszomjas gyilkos volt, de ellenségein nem tudott fölülkerekedni, mert fukarságában nem teremtette elő a győzelemhez szükséges feltételeket. Uralkodása idején ezért az egész földet bőségesen elborította az emberi vér.

Ha pedig számba vesszük a vérfoltokat számolgotó Bizáncban és minden egyes városban vívott belharcok következményeit, azt hiszem, a mérsárlás nem lehetett kisebb, mint a háborúban. Jog és büntetésekre kiszabott igazságos büntetés nem létezett; a császár a két párt közül az egyiket támogatta, de a másik sem maradt nyugton. Ezek hátrányos helyzetük miatt, azok meg elbizakodottságukban, elkeseredett, illetve vakmerő tetteket forgattak egyre a fejükben. Hol tömegesen csaptak össze, hol kisebb csapatokban ütköztek meg, vagy ha úgy adódott, egyes emberek kárára követtek el merényletet. Harminckét éven át nem mulasztottak el egyetlen alkalmat sem, hogy ne követtek volna el egymás ellen szörnyű tetteket, és a városi praefektus is gyakran szabott ki halálos ítéleteket. A büntettek megtorlása azonban többnyire a zöldeket sújtotta. Ezenkívül a szamaritanusokra és az úgynevezett eretnekekre kirótt büntetések is vérrel árasztották el a Római Birodalmat, s ez a bőven folyó testnedv mindenkin bíborra festette a ruhát.

S most hadd mondjam el azokat a bajokat, melyeket titkos hatalmával, démoni természetének segítségével hozott az emberekre. Mert az ő kormányzása alatt sok egyéb szenvedés is sújtotta az államot. Némelyek szerint ezeket a gonosz jelenléte és működése okozta, mások szerint az Isten megharagudott e császári tettek miatt a Birodalomra, és elfordulva tőle szabad utat adott az öldöklő démonoknak sok ártalmas tettük végrehajtására. Edessát elöntötte a némaságot fogadott Skirtos folyó, s magával sodorta valamennyi jajgató lakosát. A Nílus pedig nem tért idejében vissza a medrébe, miután a szokásos módon kiáradt, s a lakosság nem kezdhette el a termőföld gondozását, kizárólag a krokodiltojásokat gyűjtögethették. A Kydros folyó, mely szinte egész Tarsost megkerüli, több napig keringett a város körül, s mint a kígyó a testét a faágra, a városra többszörösen feltekeredett, elárasztotta a vizével, s nem húzódott vissza a medrébe. Földrengés pusztította el Kelet fővárosát, Antiochiát és a vele szomszédos települést, valamint több híres kilikiai várost. Ki tudná összeszámolni az

ujjain, hányan pusztultak el ezeken a lakhelyeken? Valamennyit ebben az időben rázta meg s rontotta szét a földrengés, s velük együtt pusztult összes lakosuk. Azután majd a patkányszagú dögvész ütötte fel szőrös fejét, s az életben maradtaknak legalább a felét elvitte. Így hullottak az emberek.

19

Most el fogom mondani, hogy dicsőséges császáruk hogyan harácsolt össze minden kincset, de előtte elbeszélek, ha halkan is, egy álmot, amelyet Justinos uralkodása idején látott az egyik előkelő. *„Álmomban – mesélte – Bizáncban, valahol a Chalkédónnal szemben fekvő parton álltam és láttam, hogy Justinianus ott téblábol bíbor ruhájában a tengerszoros közepén. Először a tengerszoros vizét az utolsó cseppig kiitta, s úgy rémlett, lába már a szárazon áll, mivel a háborgó tengervíz nem ért odáig. Azután másféle víz jelent meg, mert kétfelől, a csatornákból bugyborékolott elő, tele mindenféle szennyel és hulladékkal, amit a főváros lakosai képesek voltak eldobálni. És ezt egyhuzamra kiitta, s a szoros medrét kiürítette. Nem maradt ott nemhogy hal, de kagyló, tengeri sün, sőt még féreg sem.”*

Sokak szerint amikor nagybátyja, Justinos az uralmat átvette, közpénzekben bővelkedő, szilárd gazdaságú állam került a kezébe. Anasztasziosz ugyanis, aki a legelőrelátóbbnak és legtakarékosabbnak bizonyult valamennyi császár közül, mielőtt életét befejezte volna, bőségesen feltöltötte arannyal az összes tárházat. Attól tartott ugyanis, hogy az utána következő császár netán az alattvalókat fosztja ki, ha pénzsűkébe kerül – ami a korábbi császárok esetében oly gyakran előfordult. S ami bekövetkezett. A vagyont, amelyet a világ legnagyobb birodalmának legnagyobb embere halmozott fel, s amely úgy fénylett, hogy éjszakánként derengő burát képzett Bizánc fölött, Justinianus a legrövidebb idő alatt eltékozolta, részben értelmetlen tengerparti építkezésekre, részben a sóvár barbárok számára adott bőkezű ajándékaira. Pedig azt hihette volna az ember, hogy száz évig is elég lesz még a nagyon könnyelmű és hedonista császárnak is. A kincstárak, pénztárak és minden más császári pénz felügyelői szerint ugyanis Anasztasziosz több mint huszonzét – vagyis a kozmosz szféráinak megfelelő – évi uralkodása után háromezer kétszáz kenténarion aranyat hagyott a kincstárak, azaz annyit, hogy ha aranyfóliát készítettek volna belőle, a birodalom teljes területét le lehetett volna teríteni vele. Justinos idején, aki a kilenc elemi szféra hatalma alatt kilenc évet uralkodott, négyezer kenténarion arany folyt be az államkasszába, amelyből bőven ki lehetett volna bélelni a birodalmat alulról is. Mindebből egyetlen garas sem maradt meg, mert még Justinos életében elherdálta ez az ember. S hogy Justinianus uralkodása egész idejében mennyi pénzt sikerült jogtalanul megkaparintania és elkótyavetyélnie, arról képtelenség számot adni, hiteles kimutatást vagy összegezést készíteni. Soha el nem apadó folyam módjára napról napra pusztította és ragadta el alattvalói vagyonát,

egyetlen óriási sáskaként felfalta a teljes füvet az univerzum kaszálójáról, s amit nem tudott megemészteni, és kiokádta, azonnal a barbárokra öklendezte.

Miután gyorsan a nyakára hágott az állam vagyonának, alattvalóira vetette tekintetét. Minden igaz ok nélkül rabolva és önkényeskedve sokukat megfosztott vagyonuktól, akiket gazdagnak vélt, vagy mások annak tartottak Bizáncban és az egyes városokban, miután soha el nem követte bűnök miatt a bíróság elé állította őket. Volt, akit sokistenhittel vádolt meg, volt, akit eretnekséggel, volt, akit pederasztiával, másokat Istennek szentelt asszonyokkal folytatott szerelmeskedéssel, vagy másféle bűnös közösülésekkel, ismét másokat belviszály szításával vagy a kékek pártolásával, ellene elkövetett sértéssel, varázslással, kövekkel végzett mágiával vagy más egyébbel. Vagy csak egyszerűen az örököse lett az elhunynak, adott esetekben akár az élőknek, mintha gyermekükként örökbe fogadták volna. Ezek voltak a legdicsebb tettei. Azt korábban elmondtam, miképpen irányította az ellene kitört Nikának nevezett felkelést úgy, hogy egy csapásra az összes szenátor vagyonának az örököse legyen, s azt is, hogy a felkelés előtt sokukat egyenként fosztott meg minden ingóságától is ingatlanától.

Arra azonban egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy minden barbárt hatalmas kincsekkel ajándékozzon meg, keletieket és nyugatiakat, Északon és Délen élőket, egészen Britannia lakosaiig és a világ bármely eldugott részén lakó zsírevő törzsekig, kiknek korábban még a hírét sem hallottuk, s akik előbb kerültek a szemünk elé, csak azután tudtuk meg népük nevét. Ezek persze tudomást szereztek aranytól súlyos mozdulatiról, és a föld minden részéről hozzá sereglettek Bizáncba, hogy parolázzanak vele. Ő pedig minden áldott nap gazdag ajándékokkal bocsátotta útjára barbár alattvalóit; sohasem vonakodott, hogy bűdös száj lehelete csapjon fel az orrába, sőt nagyon örült ennek, s pompás ötletnek tartotta, hogy a rómaiak gazdagságát kiszivattyúzza és a barbárok közé vagy a tenger hullámaiba öntse. Így vált a barbár nép a római birodalom gazdagságának birtokosává: vagy a császártól kapta a kincseket, vagy végigzsákmányolta a birodalmat, vagy a foglyaikat adta vissza a pénzükért, vagy fegyverszünetért szabott vételárat. Világosan látó ember számára ebben valósult meg az az álomkép, amelyről az imént beszéltem.

Sikerült egyéb módszereket is kieszelnie alattvalóinak fosztogatására: ezeket – amennyire lehetséges – mindjárt elmondom, ha az eddigi kéziratköteget laponként föltekerve nádszálakba dugom, s a náddal körberítem a házam udvarának vizes medencéjét.

20

Bizánc kődarabkáktól fényes, a vadánizs asszonyszagától illatos városában az éjszakai léptek hangjától is rettegő lakosság fölé legfőbb hatóságnak megtette a praefectust, aki azután az évi adó fejében fölhatalmazta az egyébként is szűk pupillájú kereskedőket, hogy áruikat, származásnak azok bárhonnan, bárkitől, tetszésük szerinti, de az ő számára kedvező áron árusítsák. Ez oda vezetett, hogy az itteni lakosok háromszoros árat fizettek, ha megvették a kívánt árucikkeket, csupán azért, mert a birodalom fővárosában éltek, de senki sem akadt, aki lába elé a panasz bársonyszámolyát odahelyezhette volna. Ebből hatalmas kár keletkezett. Mivel az így szerzett jövedelem jelentős része az adóra sóvár államot illette, ahogy a platán is maga köré gyűjti az árnyékát, s ezért növeli oly hatalmasra a lombját, ebből akart meggazdagodni az illetékes méltóságviselő. Így aztán a hivatal beosztottai, akik rászánták magukat erre az alávaló pénzszerzésre, meg a kereskedők, akik nem voltak restek kihasználni a visszaélés lehetőségét, kíméletlenül megkárosították a vevőket, miként a mák ki szokta szipolyozni a talajból az éltető anyagot – nemcsak azzal, hogy többszörös árat számítottak fel a maroknyi terményért, hanem azzal is, hogy elmondhatatlan csalásokat követtek el az árucikkekkel: összekeverték vadkaporral, estikemaggal, római kömény termésével, mindazzal, ami a mákra, első pillantásra, hasonlít.

Fölállított továbbá számos úgynevezett monopóliumot: áruba bocsátotta alattvalói jólétét azoknak, akik készek voltak ennek az átkozott intézménynek a kiaknázására. Átvette az érte járó vételárat, aztán hagyta, hogy kényükre-kedvükre folytassák a malacként hízásnak indult üzletet azok, akik megegyeztek vele. Ugyanez a bűnös eljárás folyt leplezetlenül a többi méltósággal. Mert ha a császár megkapta a zsákmány töredékét, a méltóságviselők meg az egyes ügyosztályok vezetői teljes lelki nyugalommal fosztogathatták a kezük közé kerülő, vinnyogó áldozatokat. Mintha e célra nem elégedett volna meg a régóta fennálló hivatalokkal, az állam kárára további kettőt talált ki, holott korábban a városi praefectus foglalkozott valamennyi keresettel. De hogy több legyen a besúgó, s hogy a mit sem vétő embereket minél gyorsabban sújthassa súlyos testi büntetésekkel, elhatározta e két új hivatal megszervezését. Az egyiknek elvben a tolvajokkal kellett foglalkoznia, s a nép praetora nevet kapta; a másik feladata az, hogy szünet nélkül üldözze a pederasztákat és a törvénytelenül közösülőket, továbbá azt, aki nem ortodox módon tiszteli az Istent; aki-nek, hiába használták azt korábban más méltóság nevéül, a questor nevet adta. Mármost a praetor, ha a lopott holmik között nagyobb értékre bukkant, kötelességszerűen a császárhoz vitte, minthogy – úgymond – nem lehetett tudni, ki a jog szerinti tulajdonosa. Így a legdrágább kincsek egyre-másra a császár markába kerültek. A questor meg, ha elítélte a bűnöst, a vagyonából kiválasztott valamit és a császárnak adta, de azért maga is növelte a melegét a más vagyonának tűzéből. E két méltóságtevő kiválasz-

tása Theodóra feladatává vált, aki ügyelt arra, hogy a praetor pederasztá, a questor pedig titkos üzletelő legyen, így a két főméltóság, hogy bűnük ellepleződjön, állandóan zsarolhatta egyik a másikat, ettől sosem tekintettek el; majd, hogy jól kiszipolyozták egymást, s a vagyonuk tetemesre növekedett, a császár, Theodóra figyelmeztetése nyomán, mindkettőjüket lefogatta és kivégeztette. S kezdődött ismét a rókafogta csuka-játszma.

E két méltóságviselő hivatalnokai nem kerestek panasztevőket, nem állítottak tanúkat a történetekről, mindvégig vádemelés és bizonyítás nélkül, titokban végeztették ki és fosztották meg vagyonuktól azokat, akik a kezük közé kerültek.

Később aztán ez a szörnyeteg úgy intézkedett, hogy a két méltóságviselő és a városi praefectus válogatás nélkül minden peres ügygel foglalkozzék. Felszólította őket, versengjenek, melyikük tud rövidebb idő alatt több embert elpusztítani. Azt mondják, egyikük nyíltan megkérdezte tőle, kire tartozik az ügy kivizsgálása, ha valakit mind a három hatóságnál bevádolnak.

– Arra – felelte rögtön Justinianus –, aki előbb intézkedik, mint a többi, s kevesebb haszontól fosztja meg az államot.

Az összes korábbi uralkodó megkülönböztetett figyelmet szentelt annak, hogy a questori tisztség betöltői, régebben a praefectus emberei széles műveltségűek, a jogtudományban kiváltképpen jártasak legyenek, hogy a bölcsességük bárkinek nyilvánvaló legyen, tehát soha meg nem kopaszodó férfiak legyenek, s a megvesztegethetőség gyanúja se férközzék hozzájuk, minthogy az egész közösség számára veszélyt jelent, ha a tisztségviselők tudatlanok valamiben, vagy akár kapzsiak. Justinianus először Tribóniánost nevezte ki questornak: az ő viselt dolgairól bőven esett szó korábban. Miután Tribóniános eltávozott az élők sorából, vagyonának jelentős részét elvette, bár fia és nagyszámú unokája túlélte őt. Miután tehát elérkezett Tribóniános életének utolsó napja, az afrikai Junilost nevezte ki erre a méltóságra – s még el sem szállt Tribóniános ajkáról az utolsó sóhaj, amikor vagyonát lefoglalta. Junilos a jognak még csak a hírét sem hallotta, mivelhogy nem tartozott a rétorok közé. Tudott ugyan latinul olvasni, görögül azonban sosem tanult meg az iskolában, és nem tudott jól görögül beszélni: mindezt elleplezendő, a korábban görögösen írt neveket is latinossá formáztatta át, s ettől a pillanattól sok ember nem írhatta le régi szokása szerint a nevét. Beosztottai gyakran elnevezték magukat, amikor nagy bátran görögre fordította a beszédét. A nemtelen vagyonszerzést hihetetlen buzgalommal űzte: férfiszeretői által egyáltalán nem röstellte a császári rendeleteket a piacon árusítani, s habozás nélkül nyújtogatta kezét a szembejövők orra alá az arany sztátérért. Nem kevesebb, mint hét esztendeig nevetett rajta a polgárság. Miután pedig Junilos élete véget ért, a császár Rosa és Belisarios fiát, Jóannést nevezte ki a méltóság betöltésére, aki értett ugyan a törvényekhez, de nagyon fiatal lévén nem szerzett tapasztalatokat a törvénytörő küzdelmekben, annál többet a Theodóra hálószerájában lezajló csatározásokban. Viszont nem volt nála enyvesebb

kezű, nagyobb pofájú ember a világon – és ezzel a kézzel ellopta Theodóra vénülő testéről a rárakódott sárga haját, és ezzel a szájjal addig falatozgatott a császárnő aszott, ámde élvezeteg testéből, amíg az leánykarcsúvá fogyott vissza. Justinianus nagyon ragaszkodott hozzá, és a hívei között a legjobban szerette, mert nem röstellt ennek az embernek a segítségével kincseket rabolni és ítéleteket osztani. Így hát Jóannés rövid idő alatt jelentős vagyon birtokosává vált, óriási pénzcörgéssel vette magát körül, a fellegek között járt és minden némaságba burkolózó emberfiát lenézett. Attól a pillanattól pedig még inkább, hogy gyöngyökben fürdette magát s nőnek öltözötten besurrant Justinianus lakába, s a disznólkodó császár örömeire odaadta neki magát. Még ha nagy összeget akart is neki lefizetni valaki, valamelyik bizalmasának kellett átadnia, s így intézhette el, amit akart. Személyesen azonban senki nem találkozhatott és nem tárgyalhatott vele, legfeljebb ha futva a császárhoz vagy a császárnőhöz igyekezett, vagy éppen távozott tőle, szintén nem lépésben, hanem sebbel-lobbal, nagy sietve, hogy a hajnali fényben ne lehessen megnézni az arcát, s meg ne számolják a ráncait.

21

Így intézte ezeket az ügyeket a császár. A praefectus praetorio évente több mint háromszáz kenténariont szedett be a közadókön felül. Aerikonnak – levegőadónak – hívta ezt az adónemet, ezzel akarta, gondolom, kifejezni, hogy nem rendes és szokásos adófajta, hanem a szerencse ajándéka képpen mintegy a levegőből hullik állandóan az ölébe, pedig inkább gonoszsága függvényének kellett volna neveznie. E hivatal vezetői egyre szabadabban folytatták az alattvalók fosztogatását. Hangoztatták ugyan, hogy a pénzt átadják a császárnak, mégis ők maguk tettek szert uralkodói gazdagságra, s közben a kisujjukat sem mozdították. Justinianusnak eszébe sem jutott megtorolni üzelveiket, csak az alkalmat leste, mikor garmadányi kincset szereztek, hogy valamilyen megcáfolhatatlan váddal az egész vagyonukat elvehesse. Így tett kappadókiai Jóannésszal is. Mindenki, aki ebben az időben betöltötte a méltóságot, rövid idő alatt mérhetetlenül meggazdagodott. Csupán két kivétel volt: Phókas, kiről korábban megemlékeztem mint az igazán lelkiismeretes tisztviselőről – ez az ember ugyanis hivatalviselése során mindenfajta haszonszerzéstől tiszta maradt –, és Bassos, aki később kapta meg e tisztséget. Persze egyiküknek sem sikerült hivatalát csak évig is megtartania: mint tehetetlen és az alkalom megragadására képtelen személyek, néhány hónap után kicsöppentek a méltóságból. Nehogy munkám a végtelenségbe nyúljon azaz, hogy mindent külön-külön elbeszélék: a többi bizánci főhivatalban is ugyanez volt a helyzet.

Justinianus az egész Római Birodalom területén kiválasztotta az emberek leghitványabbjait, s magas összegért eladta nekik a hivatalokat. Tisz-

tességes embernek, vagy akibe csak egy makulányi értelem szorult, eszébe sem jutott saját pénzét odaadni azért, hogy ártatlanokat kifoszthasson. A pénz fejében a császár olyan pompás hatalomra juttatta ügyfeleit, hogy azok bármit megtehettek az alattvalókkal. Így aztán módjukban állt az egyes vidékeket s velük együtt a lakóit is tönkretenni, ők maguk pedig hamarosan meggazdagodtak. A városok vételárát bankoktól vették kölcsön magas kamatra, ebből fizettek az eladónak; amikor aztán megérkeztek a városaikba, az alattvalók sanyargatásának minden módszerét kipróbálták. Semmi más nem érdekelte őket, csak az, hogy törlesszék adósságukat a hitelezőknek, s hogy egyhamar a leggazdagabbak közé számítsanak. Foglalkozásuk nem járt veszéllyel, sőt inkább dicsőséget hozott rájuk, ha azok közül, akik a kezük közé kerültek, minél több embert sikerült minden ok nélkül megölniük és kifosztaniuk. A gyilkos és a rabló szó az ő használatukban a tettekészséget jelentette. Amelyik tisztségviselőről aztán Justinianus megtudta, hogy dúsgazdaggá hízott, azt különböző ürügyekkel madárhálójába ejtette, és rövidesen minden tollát elkobozta s kitekerlte a nyakát.

Később törvényekben írta elő, hogy a hivatalba lépő tisztségviselők esküdjenek meg: tartózkodni fognak mindenfajta tisztességtelen haszonszerzéstől, s a hivatalért nem fognak sem pénzt adni, sem elfogadni. Az esküt a régi íróknál található mindenféle átokkal toldotta meg arra az esetre, ha valaki áthágná az előírást. De év sem telt el a törvény beiktatása után, s ő maga vette semmibe az előírásokat és átkokat, de még a tettetéstől rá hármló szégyent is, s nem titkon, hanem a széles nyilvánosság előtt megint fesztelenül beszédte a hivatalok vételárát – többnyire immár Theodóra segédletével. S a hivatalt vásárlók esküjüket megszegve még inkább raboltak mindent, mint azelőtt.

Később más, hirtelen intézkedést is kieszelt. Elhatározta, többé nem bocsátja áruba úgy, mint azelőtt, azokat a méltóságokat, amelyek véleménye szerint a legtöbbet érnek Bizáncban és a többi városban, hanem fizetett tisztségviselőket keresett és nevezett ki azzal a meghagyással, hogy a mindenkori fizetésért szolgáltatassák be neki a prédájukat. Ezek megkapták a bérüket, de elvették mindenkinek a nyugalomát. Fizetett közhatalom garázdálkodott, s a kormányzás révén kifosztotta az alattvalókat. Vagyis uralkodása ideje alatt a császár éppen azokat állította az ügyek élére, akik a szó igazi értelmében birodalmi gazembereknek bizonyultak. E gonosz célját mindig sikerült elérnie. Amikor a gonosztevőket az állam élére állította, s a hatalom adta lehetőség napfényre hozta aljas jellemüket, rücskös homlokukat és villás nyelvüket, csak csodálkoztunk, hogy az ember miféle sárkányfogvetemény. De mikor aztán idő teltével mások váltották fel bűzhödő hivatalukban az elsőket, ezek nagy fölénnnyel túl tudtak tenni rajtuk. Az emberek, mint a tengerparti moszat, egymáshoz hajoltak, és zavartan kérdezték, miként lehetséges, hogy azok, akik az elébb a legalávalóbbnak látszottak, érthetetlen módon mintha derék és becsületes alattvalók lettek volna tetteikben, miután ennyire elmaradtak az utó-

daik mögött. A harmadik ezután a másodikat szárnyalta túl, denevérszárnyakon repült a komisszába, utána pedig a még újabbak biztosították elődeiknek a derék elnevezést a vádiratok terén bevezetett újításaikkal. Ahogy egyre tovább tartott ez a szomorú helyzet, mindenki megtanulta: ha hasznosítja elődei tapasztalatait, és látja, hogy bárkinek elharaphatja a torkát, s a vérét kiszívhatja nyaki ütőeréből, a gazság olyan fokát éri el, melyet áldozatai el sem tudnak képzelni.

Amikor ellenséges hun sereg fosztogatta a birodalom északi határait, és elhajtotta onnan a lakosságot, a thrákiai és illíriai csapatok parancsnokai pedig a visszavonuló ellenség megtámadására készültek, gyakran le kellett mondani a tervről, s a szákokba csupán a lópaták nyomába ragadt faleveleket gyűjthették össze, mert Justinianus rendelkezéseiben azt olvasták, hogy tilos megtámadni az ellenséget, akik nélkülözhetetlen szövetségesei a hatalomnak. Például a gótokat vagy a germánokat vagy más ellenséget. Ezért hát ezek a barbárok küzdőfélhez illő módon kirabolták és rabságba hurcolták a vidék római lakosságát, viszont a zsákmánnyal és a rabszolgákkal, mint a rómaiak barátai és fegyvertársai vonultak haza. Az itteni parasztok, rabul ejtett feleségük és gyermekeik után vágyódva, többször összeverődtek és megtámadták a visszavonulva hujjogató ellenséget, sokat meg is öltek közülük, és sikerült tőlük elvenniük több lovat, meg az egész zsákmányt. Csakhogy emiatt a bizánci kiküldöttek készek voltak őket szemrebbenés nélkül bántalmazni, megcsonkítani és pénzbüntetéssel sújtani.

22

Amikor az érdekeikkel, mint lián a kacsával, összefonódott császár és Theodóra megbuktatta a kappadókiai Jóannést, összedugták össze nem illő, mégis egymáshoz illeszthető fejüket, s mást kívántak a helyére állítani. Közös fáradozásuk arra irányult, hogy sokszorta műveltebb gonosztevőt találjanak, aki az aranycsinálás egyiptomi formulájában is járatos. Körülnéztek a zsarnokuralom alkalmas eszköze után, kifürkészték a jelöltek valamennyi nyílt és rejtett gondolatát, hogy eredményesebben pusztíthassák az alattvalókat, s hogy majd őt is, ideje múltán, eltüntethessék. Jóannés utódául átmenetileg Theodotost nevezték ki a hivatal élére, aki nem vált ugyan tisztességes emberre, de mégsem nyerte meg eléggé a tetszésüket. Később aztán mindenütt folytatták a kutatást, a medvebarlangokat és a murénák víz alatti üregeit is átvizsgálták, de pusztá véletlenül bukkantak rá egy Petros nevű szír pénzváltóra. Ez egykor a pénzváltóasztal mellett ülve húzott szennyos hasznos foglalkozásából, remekül értett ahhoz, miként kell eltüntetni az érméket, s ujjának fürgeségével elkábította az ügyfeleket. Játék volt megkárosítania minden útjába akadót, ügyesen esküdöznie, ha rajtakapták, s pimasz nyelvvel feledtetni ujjainak galád mesterkedéseit. Miután fölveték a hivatalnokok közé, féktelensége olyan

mértéket öltött, hogy megnyerte Theodóra tetszését, s a császárné alattomos terveinek szolgálatában könnyűszerrel teljesíthette a leghetlelenebb teendőket is. Ezért Theodotost, akit a kappadókiai után neveztek ki, rövidesen fölmentették hivatalából, s helyébe a széles tenyerű Petrost ültették; ő bármely kívánságukat teljesítette, a titkosakat is. Sohasem látszott rajta a szégyenkezés padlizsánlilája vagy a félelem krétafehér színe, noha hatalmas mancsával minden járandóságuktól megfosztotta a katonákat. Sőt áruba bocsátotta a hivatalokat nagyobb mértékben, mint azelőtt: leszállított áron adta annak, aki nem röstellte a méltatlan pénzkeresetet, s közben szó szerint arra biztatta a hivatalok vásárlóit, hogy rendelkezzenek kedvük szerint az alattvalóik életével és vagyonával.

23

Immár elmondom, mielőtt felkel a gyilkosság napja, miként tették tönkre mindenhol az egykor zöldellő földbirtokokat. Mert az előjárók elsőnek a birtokok tulajdonosait sanyargatták és fosztották ki. Majd a többi gyötrelműkről szólok, ha lesz még erőm és időm.

Először. Minden egyes római uralkodó nemcsak egyszer, hanem gyakran elengedte alattvalóinak az állami adósság hátralékát, részint, hogy ne éljenek örökös szorongattatásban azok a nincstelenek, akik nem tudják sehonnan sem előteremteni a hátralékukat, részint, hogy ne adjon lovat az adószedők alá, akik készek megzsarolni az adófizetőket, még ha nincs is semmi tartozásuk. Noha ez a szokás igen régi keletű, ez a császár harminckét év alatt egyszer sem hozott ilyen intézkedést alattvalói javára. Ezért a nincstelenek kénytelenek voltak elmenekülni, és soha többé nem térhettek vissza az otthonukba: így kétszeres kárt okoztak. Nem fizették be adójukat, s a vagyonuk elkobzásával úgy róttak terhet az államra, hogy az abból befolyó összeg, mire a kincstárba érkezett, tetemesen elapadt.

A zsaroló adószedők azzal a fenyegetéssel szipolyozták ki a tekintélyesebbeket, hogy feljelentik őket, mert hosszú időn át a területre eső adónál kevesebbet szolgáltattak be. A szerencsétlenek az új adó befizetésétől rettegtek, hát még attól, hogy annyi év nem létező adótartozásait is a nyakukba varrják. Sokan egyszerűen átadták vagyonukat a zsarolónak vagy a kincstárnak, és elkészönve a házfalaktól, a kapu előtti fűzfától, a tavaszi föld szagától, elhagyták lakóhelyüket.

Továbbá, mikor a médek és a szaracénok Ázsia nagyobb részét, a hunok, a szlávok és az antok széles Európát végigrabolták, az emberek lakhelyét földig rombolták vagy az utolsó búzaszemig kifosztották, a lakosságot minden holmijával együtt rabságba hajtották, s mindennapos betöréseik következtében minden vidék elnéptelenedett, a császár egyetlen teremtet léleknek sem engedte el az adóját, csak az ellenség kezére került városokét egy évre. Pedig az sem lett volna elegendő a károk enyhítésére, ha az ellenség kezére került városokat, mint nem egy előde példája mutatja, hét

évig mentesíti az adótól. Chosroés elvonulásakor mindent felgyújtott és a földig rombolt, és elődjénél sokkal nagyobb vészt hozott azokra, akik az útjába akadtak. Justinianust a nevetséges adókedvezményben részesített polgár kezdettől fogva súlyosabb csapásnak érezte valamennyi barbárnál, noha az alattomban támadó perzsákat gyakran viszontlátták, a hujjogató hunok és a villogó kardú szaracénok folytonosan fosztogatták a keleti területeket, amiképpen az európai, húszabáló, erdőlakó barbárok is napról napra ugyanezt művelték az e területen lakó rómaiak között. Mert ha az ellenség elvonult, a beszolgáltatással szinte mindjárt sanyargatni kezdte a földbirtokosokat.

A földbirtokosok kötelesek élelemmel ellátni a római haderőt, ki-ki a rá eső adó arányában. Ennek árát azonban nem kapták meg az igénybevétele időpontjában, csak amikor lehetett, s nem az értékének megfelelő összegben, hanem előre megszabott áron. Azt sem vették figyelembe, vajon megterem-e azon a vidéken a kívánt termék. Ezért sok szerencsétlennek idegenből kellett hozatni a katonák és a lovak ellátásához szükséges terményeket, tehát minden sokkal drágább volt, s gyakran távoli vidékről szállították a sereg mindenkor táborhelyére, ahol katonai számvetők mérték le, de nem úgy, ahogyan ezt mindenütt szokták, hanem saját kényük-kedvük szerint. Ez az, amit beszolgáltatásnak hívnak, s ami minden földbirtokost kizsigerelt. Erre évi adójuk tízszeresét költötték, legalábbis azok, akiknek nemcsak a hadseregről kellett gondoskodniuk, ahogyan elmondtam, hanem gyakran Bizáncba is kötelesek voltak gabonát szállítani.

24

De nem szabad kő alá temetve elhallgatni azt sem, amit a katonákkal tett. Az emberiség söpredékét rendelte a tisztességesek fölé, azzal a meghagyással, hogy a lehető legtöbb pénzt szedjék össze a hadseregtől. Ezek persze tudták, hogy az összeg tizenketted része az övék lesz. A címük „számvevő” volt. A következő terv szerint jártak el minden áldott évben. A zsoldot nem szokás egyforma összegben folyósítani mindenkinek: az újoncok s a nemrég besorozott katonák járandósága alacsony; a harcban edzettek s a lista közepe táján járók szenvedésükkkel és képzésükkkel arányosan többet kaptak. Az öreg katonák s a sereg jövőbe öksitosainak zsoldját pedig még tetemesebb összegben állapították meg, hogy később a civil életben kényelmesen gazdálkodhassanak, s ha az életük vége elkövetkezik, vigaszul hagyhassanak valamit vagyonukból házuk boldogtalan népére. Voltaképpen az idő múlása lépteti elő folyamatosan az alacsonyabb besorolású katonákat a meghaltak vagy a hadseregből elbocsátottak rangfokozatára, vagyis a szolgálati évek szerint az idő szabja meg kinek-kinek a kincstártól járó zsoldját. Ám az úgynevezett számvevők nem engedték törölni a zsoldlistákról az elhalálozottak nevét, még ha különböző okokból, különösen a gyakori csatákban egyszerre igen sokan

estek is el. De nem is töltötték fel az egységeket hosszú időn át. Ennek az lett a következménye, hogy az államnak kevesebb volt a katonája, s a réggen meghaltak kiszorították az élőket, akik érdemeik ellenére alacsonyabb rangban maradtak, és kisebb zsoldban részesültek, mint amilyen fizetési osztály megillette volna őket; a számvevők pedig az egész korszakon át megosztottak Justinianusszal a katonák fizetésén.

Még sokféle módon rövidítették meg és gyötörték a harciakat, mintegy versenyre kelve a háborús veszedelmekkel. Némelyeknél görög származásukat kifogásolták, mintha képtelenség lenne, hogy hellaszi születésű bátor legyen; másoknál azt, hogy nem a császár által kijelölt szolgálatot végzik; s noha bemutatták az erre vonatkozó császári parancsot, ennek érvényét a számvevőszék habozás nélkül kétségbe merte vonni. Ismét másoknál az volt az ürügy, hogy néhány napra eltávoztak bajtársaiktól. Később aztán bizottságot küldtek ki a palotaőrségből, amely hivatalosan a katonáskodásra alkalmatlan személyeket kutatta fel a csapatoknál a hatalmas Római Birodalom területén. Valójában alkalmatlanság vagy öregség címén önkényesen kutasztottak a hadseregből némely katonákat, akik aztán a piaci tömegben koldultak élelmet a könyörületes szívűektől, s minden arra járótól könnyekre fakasztottak. A többi harcostól pedig, akik attól féltek, hogy maguk is így járnak, nagy összegeket préselt ki a bizottság. Így, miután mindenféle úton-módon tönkretették őket, a katonák koldusszegények lettek, és semmi kedvük sem volt a harchoz. Ezért omlott össze Itáliában a római hatalom. Ide Alexandros számvevőt küldték, aki nem átalotta ugyanezeket a kifogásokat emelni a katonákkal szemben, az itáliaiaktól pedig hatalmas összegeket hajtott be, állítása szerint Theoderichos és a gótok iránti magatartásuk büntetéseképpen. De nemcsak a közkatonák szenvedtek a szegénységtől és nélkülözésektől a számvevők alatt, hanem éhezett és rettenetesen nyomorgott a hadvezérek környezete – korábban fényes hírnévnek örvendő számos férfiúk és kíséretük –, mert nem volt miből fedezniük a rangjukhoz illő szükségleteiket.

A scholariói egységek törzslétszámához tartozó fényes arcú katonák ellen a következőket eszelte ki. Valahányszor híre járt, hogy sereget indítanak Afrikába, Itáliába vagy a perzsák ellen, elrendelte, hogy készüljenek föl, mert részt fognak venni a hadjáratban, noha jól tudta, hogy teljesen alkalmatlanok a frontszolgálatra, s a félelemtől kiül rajtuk a veríték. Rémületükben, hogy ez be ne következzen, s hogy az izzadság ne csípje sebesre a bőrüket, bizonyos időre lemondtak a zsoldjukról. Így jártak többször is. Leírhatatlan zsarolásokkal napról napra szakadatlanul sanyargatta őket Petros is az egész idő alatt, amíg az úgynevezett magisteri méltóságot viselte. Nyájaskodott, mintha a légynek sem tudna ártani, ám ő volt a legnagyobb tolvaj a világon, s undok kapzsiság töltötte el.

25

Így tette tönkre a katonáit ez a zsarnok. Immár arról fogok szólni, mit követett el a kereskedők, a hajósok, a kézművesek és a piaci nép, s rajtuk keresztül mindenki más ellen. A büszke Bizánc mellett kétfelől egy-egy tengersizoros húzódik, az egyikben a kelő Nap, a másikban a nyugvó fürdési sugarait, az egyik a Helléspontoszon, Széoszt és Abydosz közelében, a másik az úgynevezett Fekete-tenger bejáratánál, ahol a Hieron nevű település fekszik. A helléspontosi szorosnál állami vámot egyáltalán nem szedtek; Abydosban működött a császártól kinevezett tisztviselő, aki ellenőrizte, nem halad-e Bizánc felé fegyveres hajó császári engedély nélkül, vagy nem hagyja-e el valaki gyors hajón Bizáncot, akinek nincsen viaszpecsétetes igazolása az ezzel megbízott hivatalnokoktól (mert nem szabad senkinek sem elutaznia Bizáncból, míg a magister hivatalának a tisztviselői nem engedélyezik). A tisztség viselője, mintegy munkabér gyanánt, busás díjat szedett a citromba harapott hajótulajdonosoktól, ez azonban meg sem kottyant senkinek. A másik szoroshoz kinevezett tisztviselő viszont mindig fizetést kapott a császártól. Neki ugyanazt kellett lelkiismeretesen ellenőriznie, amiről az imént beszéltem, s hogy nem szállítanak-e a Fekete-tenger mellékén lakó barbárokhoz olyasmit, amit a Birodalomból nem szabad az ellenséghez kivinni. Ő tehát semmit sem követelhetett az arra elhaladó hajósoktól. Mióta azonban Justinianus vette át az uralmat, állami vám működik mindkét szorosban, s a császár rendszeresen egy-egy fizetett tisztviselőt küld oda. Megadja nekik a megszabott fizetést, de kiköti: legyenek minden erejükkel azon, hogy a hivatalukból eredő lehető legmagasabb jövedelmet szolgáltatassák be neki. Ez a két tisztviselő, akinek másra sincs gondja, mint odaadását bizonyítani, végül a szállítmányok egész értékét elragadta a hajósoktól.

A két tengersizoroslól ezt az intézkedést hozta; Bizáncot illetően pedig a következő ötlete támadt. Kinevezte egyik bizalmasát, az Addaios nevű szírt, és megbízta azzal, hogy ígérjen számára valamiféle bevételt az ott horgonyt vető hajóktól. Ez nem engedett továbbmenni egyetlen hajót sem, amely Bizáncban kikötött, hanem vagy a hajó értékével fölrő pénzbüntetést rótt a tulajdonosokra, vagy kényszerítette őket, hogy rögvést forduljanak vissza Afrika, illetve Itália felé. Néhányan közülük nem akartak sem újra berakodni, sem folytatni a hajóséletet, hanem felgyújtották saját hajójukat, s örültek, hogy megszabadultak annak gondjától. Akik viszont rákényszerültek, hogy ebből a foglalkozással keressék meg a kenyerüket, ezentúl a fuvarért háromszoros költséget számoltak föl a kereskedőknek; az már a kereskedők dolga volt, hogy ezt a veszteséget az áruk vásárlóin behozzák. Így történt, hogy a rómaiakat mindenfelől az éhség szorongatta, s a szemük akkor is kopogott, amikor az étkezésük végére értek.

De azt hiszem, nem szabad elhallgatnom azt sem, amit a császári pár a váltópénzzel tett. Míg korábban a pénzváltók kétszáz tíz obolost (amit phollesznak hívnak) szoktak följánlani ügyfeleiknek egy aranystatérért, a saját hasznán mesterkedő uralkodópár elrendelte, hogy csak száznolc-

van obolost adjanak egyért. Így egy-egy aranypénz hetedrészét minden ember kárára lecsípték.

Azzal, hogy a császári pár a legtöbb árucikket az úgynevezett monopóliumok közé sorolta, a vevőket folytonosan, mindennap megkárosította. Amikor a ruhaüzletek maradtak hátra, ezekkel kapcsolatban is kitaláltak valamit. A selyemruhákat ősidők óta a föníciai Bérytosban és Tyrosban állították elő; régtől fogva itt laktak az ezzel foglalkozó kereskedők, mesterek és kézművesek, s innen szállították a világ minden részébe ezt az árucikket. Justinianus uralkodásának idején drágábban adták e ruhákat a Bizáncban és más városokban működő selyemkereskedők, arra hivatkozva, hogy az adott időpontban a korábbinál magasabb árat fizetnek érte a perzsáknak, mert újabban a római területen több helyütt szednek tizedvámot. A császár azt a látszatot keltette a nyilvánosság előtt, mintha felháborodott volna emiatt, s törvényben tiltotta, hogy e kelme litrája nyolc aranynál több legyen. A törvény megszegőire büntetésként vagyonelkobzás várt. Az emberek úgy vélték, ez teljességgel lehetetlen és megvalósíthatatlan. De képtelenség is volt, hogy a kereskedők olcsóbban adják a boltosoknak árujukat, ha drágábban vették meg. Nem is folytatták már a vele való kereskedelmet, maradék készletüket titkon apránként eladták, persze néhány előkelőnek, akik szívesen költik a pénzüket fényűzésre, vagy mert ez számukra bizonyos fokig kényszerűség. A vásár az emberek suttogásából fülébe jutott a császárnénak, aki anélkül, hogy ellenőrizte volna a mendemondát, azonnal elkobozta a suhogó árut, és kenténarion aranyat kitevő büntetéssel sújtotta az eladókat. Később viszont maga a császári pár nem átalított selyemszövetet készíttetni, és éppen Bizáncban. Ez az ipar a rómaiaknál a császári kincstárnoknak lett alárendelve. Miuután Petros Barsymést kinevezték erre a tisztségre, hamarosan gyalázatos dolog végrehajtását engedélyezték neki. Míg ugyanis Petros mindenki mással szigorúan betartatta a törvényt, s a szakma mesterei csak ő neki dolgozhattak, legkevesebb hat aranyért árusította a közönséges festésű anyag unciáját, a császári festésűét pedig, melyet holobéronnak hívnak, több mint huszonnégy aranyért; s már nem is titokban, hanem a piac nyilvánossága előtt. Ebből jelentős összegeket szolgáltatott be a császárnak, még többet azonban titokban elsikkasztott. Ez az általa bevezetett rendszer változatlan maradt: mind a mai napig egyetlen személy tartja kézben a selyem beszerzését és árusítását. Azok a kereskedők pedig, akik azelőtt Bizáncban és egy-egy városban, a tengeren és a szárazföldön ebből éltek, elszenvedték a foglalkozásukból eredő hátrányokat, az említett városok népe pedig szinte kivétel nélkül koldusbotra jutott. Ahogyan várható volt, a kézműveseknek és az iparosoknak az éhhalál ellen kellett küzdeniük; emiatt sokan elhagyták a hazájukat és menekülésszerűen perzsa földre távoztak. Az általános szerencsétlenségből egyedül a mindenkori kincstárnok, az iparág irányítója gazdagodott meg, aki jövedelme egy részét – mint mondtam – beadta a császárnak, nagyobb részét azonban megtartotta magának. A selyem sorsa tehát így alakult.

26

Elmondom, hogyan sikerült a császárnak tönkretennie a városi élet minden szépségét és csillogását Bizáncban és az egyes városokban. Elsőnek a mindenkor makulátlan rétorok tekintélyét szerette volna aláásni. Rövid úton megfosztotta őket minden pályadíjtól, amiből korábban ügyvédi tevékenység nélkül is fényesen megéltek és dicsőséget élveztek, egyben elrendelte, hogy esküt téve álljanak a pereskedők rendelkezésére; e méltatlan bánásmód következtében a rétorok csüggesztő helyzetbe jutottak. Mivel pedig – ahogy elmondtam – teljes vagyonuktól megfosztotta a szenatori rend tagjait és akit csak Bizáncban és a teljes Római Birodalomban tehetősnek ítélt, ezentúl tétlenség várt az ügyvédekre, hiszen nem volt az embereknek valamit is érő vagyonuk, amiért pereskedhettek volna. A sok rétorból így aztán hamarosan kevés lett; a világszerte híresek teljes ismeretlenségbe sülyedtek, szegyetlenjes nyomorban éltek, munkájuk pedig végül csupán a megvetésből részesedett.

Am az építészeket, az orvosokat és a szabad művészetek tanárait is megfosztotta az alapvető életfeltételektől. Elvette tőlük a javadalmakat, melyeket a korábbi császárok a kincstárból e foglalkozások számára kiutaltattak, sőt gátlástalanul átcsoportosítva az állami jövedelembe olvasztotta be azokat az adókat is, amelyeket a városok lakossága saját hatáskörében a közösség kiadásaira vagy nyilvános ünnepek rendezésére szedett. Ezután nem törődtek sem az orvosokkal, sem a tanárokkal, senki sem volt olyan helyzetben, hogy gondoskodhatott volna a középületekről, a városokban megszűnt a közvilágítás, és nem maradt semmi öröme sem a lakosságnak. A színiesemények, a lóversenyek meg az állatviadatok általában mind szüneteltek, noha a császár felesége ezek között született, nőtt fel és nevelkedett. Később Bizáncban is beszüntette ezeket a látványosságokat, hogy a kincstárnak ne kelljen a szokott fizetést folyósítania annak a seregnyi, szinte megszámlálhatatlanul sok embernek, akik ebből éltek. Gyász és szomorúság töltötte be mind a magán-, mind a közéletet, mintha valami rendkívüli csapás szakadt volna rájuk az égből; az emberek életéből hiányzott a nevetés. Akár otthon voltak, akár a piacon, de ha a szentszertartáson vettek is részt, semmi másról nem volt szó közöttük, mint a csapásokról, a szenvedésekről, az új meg új nyavalyák tömegéről. Ez a helyzet a városokban.

Erdemes azt elmondani, ami eddig hiányzik a beszámolómból. A rómaiak két consula lépett minden évben hivatalba, az egyik Rómában, a másik Bizáncban. Akit erre a méltóságra meghívtak, annak több mint húsz kenténarion aranyat kellett a közre költenie, kis részét a saját vagyonából, nagyobb részét a császártól kapott pénzből. Ez az összeg egyebek között – akiket már említettem – főképp a régóta szűkölködőknek jutott, elsősorban a színházak személyzetének, s mindig könnyített a városok nehéz helyzetén. Miután azonban Justinianus vette át az uralmat, többé nem került sor erre a megfelelő alkalmakkor; kezdetben ugyan állított egy

consult a rómaiak élére, végül azonban álmukban sem láttak ilyesmit. Ennek következtében szüntelenül szegénység fojtogatta a civilizációt, mivel a császár nem ajándékozta meg alattvalóit a szokásos pénzzel, meglévő vagyonukat viszont minden úton-módon elszedte.

Azt hiszem, eleget beszéltem arról, hogy ez a vérszopó, miután a kincstár egész vagyonát felemésztette, miképpen fosztotta meg összes birtokától a senatori rend tagjait, mindegyiket külön-külön és közösen valamennyit. Bőven szoltam, gondolom, arról is, hogyan sikerült körmönfont zsarolással kiforgatnia vagyonából a többi gazdagnak ítélt polgárt, a katonákat, az összes főtisztviselő beosztottjait, az udvari szolgálattevőket, a parasztokat, a földek birtokosait és tulajdonosait, az ékesszólás képviselőit, sőt a nagykereskedőket, a hajótulajdonosokat, a tengerészeket, az iparosokat, a kézműveseket és a piaci népet, meg azokat, akik színházi foglalatosságból éltek, és másokat is, úgyszólván mindenkit, akit elért a belőle terjedő ártás.

Most pedig arról beszélek, hogy mit tett a kéregetőkkel és a köznépkel, a szegényekkel és a különféle testi fogyatékosokkal. Először is, amint mondtam, minden üzletre rátette a kezét. A legfontosabb árukat úgynevezett monopóliummá nyilvánította, s így több mint háromszoros ár fizetésére kényszerítette a lakosságot. Nem kívánom az árucikkeket véget nem érő listán felsorolni, minthogy a számuk végtelennek látszik; a kenyérvásárlókat azonban még soha senki sem sarcolta meg ilyenén kegyetlenül, márpedig sem a kézművesek, sem a szegények, sem a testi fogyatékosok nem tehetik meg, hogy ne vásároljanak kenyeret. Hogy évi három kenténarion arany haszna legyen belőle, elrendelte, legyen a kenyér drágább és tele fa- és szalmahamuval. Ez a császár a pénzszerzésnek ettől a bűnös módjától sem riadt vissza. Az illetékes hivatalnokok vele takarózva saját hasznukat hajszolták, s egykönnyen nagy vagyont harácsoltak össze, a szegényeknek pedig paradox módon a bő termésű években is mindig éhínséget okoztak, minthogy máshonnan gabonát is szigorúan tilos volt behozni; mindenkinek ezeket a kenyereket kellett megvennie és fogyasztania.

Bár látták, hogy a város hajdan jól megépített, de újabban gondozatlan vízvezetéke tönkrement, s a víznek csak kis részét juttatta el a városba, nem törődtek vele, s nem is akartak rákölteni semmit, noha a vízvevő helyek körül egymást taposta a tömeg, és a fürdők mind bezártak. Pedig tengervízbe épített villákra és esztelen építkezésekre minden megfontolás nélkül hatalmas összegeket fecséreáltak el, a város környékén mindenütt építkeztek, mintha nem fértek volna el azokban a császári palotákban, amelyekben az összes korábbi uralkodó mindig szívesen lakott. Így hát nem takarékosaságból hanyagolta el a vízvezeték helyreállítását, hanem mert pusztítani akarta a népet, hiszen soha senkiben nem volt nagyobb hajlam arra, hogy bűnös úton minden embertől pénzt harácsoljon össze s ezt még bűnösebben mindjárt el is pocsékolja, mint éppen Justinianusban. És noha a legszegényebbeknek és a koldusoknak étel és ital terén csak két

lehetőségük maradt: a víz és a kenyér, a császár – ahogyan elmondtam – e két legfontosabbal ugyancsak megrövidítette őket: az előbbi hozzáférhetetlenné, az utóbbit méregdrágává tette.

De térjünk rá az alexandriai szegényekre. Midőn az alexandriaiak kormányzását az egyik ottani rétor, Héphaistos vette át, a nép pártharcainak véget vetett ugyan, mivel félelmet keltett a pártoskodókban, viszont a legnagyobb gonosztetteket követte el az ottani lakosság ellen. Rövidesen a város valamennyi üzletét úgynevezett monopóliumba szervezte. Nem engedte egyetlen nagykereskedőnek sem, hogy foglalkozását gyakorolja, ő vált minden áru egyetlen szatócsává, és mindent ő árusított, persze úgy, hogy az árat kormányzói hatalmával szabta meg. Alexandria városát, ahol korábban a legszegényebb is elég könnyen hozzájuthatott mindenhez, a legszükségesebb áruk hiánya fojtogatta. Elsősorban a kenyérellátással szípolozta ki őket. A gabonát ugyanis egyedül ő vásárolta az egyiptomiaktól, másnak medimnosnyit sem engedett venni; így tetszése szerint rendelkezett a kenyér és a kenyér ára felett. Rövid idő alatt hihetetlen vagyont szedett össze, s a császár ilyen irányú étvágát is kielégítette.

27

Justinianus alattomos tetteinek se szeri, se száma, elmondásukhoz a kerek, két pólusra épített univerzum örökkévalósága is kevés. Elegendő azonban, ha néhányat kiválasztok és elmondok közülük, ebből a későbbi korok beavatatlan gyermekei számára világosan kitűnik jelleme: hogy képmutató volt, nem érdekelt sem az Isten, sem a papok, sem a szabályok, törvények, és még a nép sem, amelyet színeváltozásai alapján hol sokaságnak, hol tömegnek, hol nemzetségnek, hol törzsnek nevezett, s melynek sorsát színlag annyira a szívéen viselte. Nem érdekelt, mit akarna, kérne, követelne a legelemibb tisztesség, mi lenne az állam érdeke, mi szolgálná, mégha hiányosan is, a köz javát, mi módon tudna legalább valami indokot találni a tetteire. Nem izgatta semmi más, csak az, hogy kiszimatolja rejtekhelyeit s elrabolja a földkerekség minden eldugott és ismert kincsét.

A gabonaszállítással, hajózással és cserekereskedelemmel foglalkozó alexandriai nép élére, mert megunta a zsidók fölényét ebben a városban, maga állított egy észre és termetre egyaránt kiemelkedő, Paulos nevű főpapot. Történetesen a föníciai születésű személy, Rodón volt akkoriban Alexandria kormányzója, akinek legfőbb gondja a korai római városfal megerősítése és meghosszabbítása volt. Az építkezést sanda szemmel figyelő császár meghagyta neki, hogy teljes odaadással, mindenben támogassa Paulost, úgy, hogy annak kivétel nélkül minden kívánsága teljesüljön. Azt hitte, ilyen módon sikerül majd neki az alexandriai zsidókat és az ariánus, a nesztoriánus és egyéb, fertelmes eretnekeket a chalcedoni zsinat tanításához csatlakoztatnia, s a továbbiakban e tanítást, miszerint

Jézus Krisztusban az igaz istenség és a teljes emberiség elválaszthatatlanul egyesül egy személyben, de nem keveredik össze, nem vonják kétségbe. Szerepelt az ügyben az Arsenios nevű, naponta egy alkalommal megfénylő szemű palesztinai is, aki Theodóra császárné legszűkebb köréhez tartozott, s volt idő, amikor hajnalonként együtt imádkozott a legszentebb földi asszonnyal a legszentebb égi asszonyhoz, s ezzel és az imádságot követő testi szolgálatával hatalomra és regimentnyi pénzre tett szert. Bár a legnagyobb gazember, aki nem átallott nemi szerve méretével kérkedni, a szenátori méltóságig vitte. Simon mágust követő szamarita ugyan, de hogy hatalmát el ne veszítse, fölvette a kereszténységet. Titokban azonban máshová húzott a szíve. A kontakionok kedvelőjeként maga köré gyűjtötte a kontakionszerzőket, s arra biztatta őket, hogy az általa megadott – rendszerint epikus – témákban szerezzenek műveket. Apja és fitestvére, akiket fölbátorított Arsenios megingathatatlan befolyása, őseik buzgó démontisztelő hitét követte, és Arsenios biztatására kegyetlenül és nyíltan elbántak minden kereszténnyel. Abban reménykedtek, hogy a megnyomorítottak oly szegények, hogy szószólójuk s közbenjárójuk nem akadhat. A város lakói, együtt érezve a szegény keresztényekkel, föllázadtak és kegyetlenkedve megölték mindkettőt; mondatszeny maradt pusztulásuk nyomán a város könyvében, emiatt azután sok szenvedés szakadt az egyébként is gyötrelmes sorsú palesztinaiakra. Akkor még sem Justinianus, sem a császárné nem büntette meg Arsenioszt, bár ő volt minden baj legfőbb oka, de kitiltották a bizánci udvarból, sőt, még a városban se járhatott napvilágnál: a keresztények ugyanis szüntelenül zaklatták. Nem sok idő múlva, abban a hiszemben, hogy kedvére tesz a császárnak, Arsenios a császárság második legnagyobb városába, az oly gyakorta zsidószagúnak állított Alexandriába utazott a főpap Paulossal, hogy mindenben segítségére legyen, s főképp, hogy vele együttműködve térítse jobb belátásra az alexandriaiakat. Csakugyan fennen hangoztatta, hogy amíg az udvarból ki volt zárva, elmélyülten tanulmányozta a keresztények valamennyi dogmáját, s jobban ismeri azt bárkinél. Köpenye külsejére csipkebokor volt hímezve, de aki valaha látta ennek a hímzésnek a fonákát, az tudja, a köpeny belsején tövises kínszerszám látható. Fennen hirdetett teológiai ismereteivel Theodóráat bosszantotta föl, mert ő a vallás kérdésében a császárral színleg ellentétes úton járt, amint fentebb elmondtam. Miután tehát utazásukat bevégezték, és megérkeztek az alexandriaiakhoz, Paulos egy fiatal diakónust átadott Rodónnak azzal, hogy ölesse meg; azt állította, hogy egyedül ő áll az útjában, miatta nem teljesítheti a császár akaratát. A kormányzó engedelmeskedett a császár sűrűn érkező és sürgető hangú, feltekert leveleinek, és elrendelte a szerencsétlen megkínzását; ám alighogy kőpadra vonták, a diakónus, Istenhez elrebegett hálával az ajkán, kiszenvedett. Amikor ennek terebélyes híre eljutott a császárhoz, és a császárné heves szemrehányásokat tett, Justinianus azonnal minden felelősséget Paulosra, Rodónra és Arseniosra hárított, mint-ha bizony megfélekedezett volna a nekik adott, ellentmondást nem tűrő

parancsairól. Az ügy kivizsgálására Alexandriába küldte Liberios római patríciust, akit kinevezett Alexandria kormányzójának, és Alexandriába menesztett néhány magas rangú papot. Miután a gyilkosság bebizonyosodott, Paulost haladéktalanul megfosztották egyházi méltóságától, Rodónt pedig, aki Bizáncba menekült, a császár nyilvánosan lefejeztette és vagyonát szemérmesen elkobozta. Pedig a szerencsétlen fölmutatta a császárnak hozzá írt tizenhárom levelét, melyekben felszólította és igen nyomatékosan utasította, tegyen mindenben eleget Paulos utasításainak és semmiben se szegüljön szembe vele, hogy az a hit javára véghezvihesse a császár akaratát. Arsenioszt Theodóra kívánságára karóba húzatta; az ő vagyonát ugyancsak elkobozta, ámbár semmi egyéb vádat nem tudott felhozni ellene, mint hogy együtt lakott Paulossal.

Hogy helyes és követendő volt-e a tette vagy sem, nem tudom eldönteni, de mindjárt rátérek, miért mondtam el ezt a mindennapos történetet. Paulos, megforgatva fejében minden lehetőséget, kiválasztotta a célszerűt, hogy kézen fogja, s egy idő múlva – kéz a kézben – Bizáncba utaztak. Hét kenténarion aranyat fizetett a császárnak, és kérte egyházi méltóságának visszaadását, amelytől – úgymond – törvénytelenül fosztották meg. Justinianus kegyesen elfogadta a pénzt, nagy megbecsülést tanúsított Paulos iránt, és megígérte neki, barna szemében ott ragyogott az őszinte biztatás, hogy hamarosan ki fogja nevezni az alexandriaiak főpapjának, bár a méltóságot éppen más viselte. Mintha nem tudta volna, hogy ő maga volt az, aki Paulos társait és „*elvetemült cinkosait*” kivégeztette és vagyonuktól megfosztotta. A fenséges úr tehát nagy igyekezettel szorgalmazta az ügyet, Paulosról meg egészen biztosra vették, hogy így vagy úgy vissza fogja kapni egyházi méltóságát. Csakhogy Bigilios, aki ez időben Bizáncban tartózkodott, semmiképp nem akarta teljesíteni a császárnak eme a kívánságát. Nem teheti meg, hogy érvénytelenítse saját döntését, mondta. Ennyire nem érdekelte ezt a császárt soha semmi más, csak a pénzszerzés.

28

Jellemzéséhez, amely alakváltoztató képességét mutatja be, a démoni alakok hozzátartoznak. Démonformát vett fel némelykor, s így térítette el mások életének irányát. Megjelenéseinek teljessége azonban ismeretlen maradt a rómaiak számára, hiszen legtöbbjüknek, akik nem kerültek el a sorsukat, és démonként találkoztak vele, a végzetet jelentette, így nem tudósíthattak arról, ami halálukat okozta. Mert úgy ébredt, mint a viharos, bögve őrjöngő szél, először nyoma sem volt, s mire nyoma lett, már nem volt sehol. Hogy mégis tudunk arról, hogyan vett fel női alakot – némelyek azt a feltételezést is megengedték maguknak, hogy Theodóra sem más, mint Justinianus kiáramlásának egyik formája –, s miként lesz egyszerre bab és babevő, történetet író görög vagy éppen keletet és nyugatot hódító,

a perzsákkal, a médekkel, az antokkal és a gótokkal egyidejűleg viaskodó szörnyűséges ellenfél, holott császári személyében sosem hagyta el a fővárost, az a szerzetesi feljegyzéseknek köszönhető. Ezek a magányos hívők lehettek csupán annyira fölvertezték a szentséggel, hogy elviseljék illékony és mégis átható démoni tekintetét, s megőrizték életüket. Ugyanakkor a szerzetesek sérthetetlensége kihívást is jelentett Justinianus számára. Azok a mozaikok, amelyeket a császár rendeletére készítettek, s a bazilikákban és a martyriumokban a falakra tapasztottak, időtállóan bizonyítják ezt. E mozaikok, túl azon, hogy voltak olyanok, amelyeket olvasni lehetett, részben a buzgó és jámbor szerzetesek megregulázójaként funkcionáltak. Annyit töprenghettek ugyanis az értelmük fölött, miközben a jelentés megfejtéséig nem juthattak el, hogy eltompult az agyuk, tiszta gondolatok és következtetések nem születhettek bennük. Justinianus minden alkalmat megtalált rá, hogy kihívja mások ellen a sorsot, s akkor és úgy jelen legyen, amikor és ahogy arra számítani s ellene védekezni nem lehetett.

A démon kifejezetten az emberek ellensége, nem csoda, ha Justinianus kártékony. Olykor azonban nem azért támad az élőlényekre, mert ártani akar nekik, hanem azért, mert életadó nedvükre vágyakozik. Mivel ugyanis igen mélyen fekvő, rendkívül hideg, de teljesen száraz helyen él, nagy mennyiségű nedvességmentes hideggel telik el, és minthogy ettől a hidegtől gyötrődik és összezsugorodik, nedves és életadó melegre vágyakozik. Azért ront hát rá az élőlényekre, és azért gyűlik a fürdők és a vermek, a folyók és a tengervizek közelében, hogy ezt a meleget megszerezze. A tűz és a nap hevét, mivel túl égetőnek találja, kerüli. Az élőlények hevét viszont, amely enyhébb és édes nedvekkel kevert, kedveli, különösen az emberét – lévén az mérsékeltebb, mint a többi. Évégre az emberekbe férkőzik, és igencsak megzavarja őket, mivel testjáraikat, amelyekben az életadó szellem lakozik, betölti és eltömíti, miközben ezt az életadó szellemet demonteste sűrűségével összetömríti és felkavarja, aminek eredményeképp a test reszketni és rázkódni kezd, a szervezet erői alkalmatlanná válnak a cselekvésre, és az ember idétlen és önkéntelen mozdulatokra kényszerül.

Az egyik szerzetes a következő történetet hallotta aeilabéli Zalánosz atyától. Az olajfák hegyén élt egy remete, aki nagyon jól tűrte a megpróbáltatásokat azóta, hogy itáliai földjét elhagyta, s a világi gazdálkodásról, igaz, azért, mert menekülnie kellett, lemondott. Ezt a gerónt, nevezhető így, hiszen bölcs volt, a bujálkodás démona gyötörte. Egy napon, amikor a heréit a démon erősen szorongatta, a szerzetesnek elfogyott mennybéli türelme, és így szólt a démonhoz:

– Meddig kerülgetsz engem? Tán csak nem akarsz velem együtt megvénülni?

A démon megjelent neki, csupa bársony- és illatpalástban, az arca olyan volt, mintha császári érempénzről vált volna le, és ekként szólt:

– Esküdj meg, hogy soha senkinek nem említed, amit most mondok neked, és akkor nem gyötörlek tovább.

A szerzetes megesküdütt, holott éppen akkor emelkedett magasra az a kék csillag, melyet a régiek Venusnak ismertek, s számunkra már neve sincs:

– Esküszöm arra, aki az eget lakja, hogy senkinek nem említem, bármit mondasz nekem.

– Ne hódolj ennek az asszonyt mutató ikonnak – szólt a démon –, akkor nem gyötörlek tovább.

Az ikon a mi úrnőnk, az Istenszülő Máriát ábrázolta, amint a mi urunkat, Jézus Krisztust tartja karjában. A remete rettegett, de imígyen motyogott, mivel egyre szorította a kéz az alsó testét:

– Hadd gondoljam át a dolgot.

Másnap aztán értesítette az aeilabéli Zalánosz atyát – tőle hallottam ezt a történetet –, aki akkor a Paran kolostorban élt. Az atya elment a remetéhez, a remete pedig elmondott neki mindent, miként emberszavakkal elmondható, ami nem emberi.

– Téged ugyan, atyám, jól becsaptak, amikor esküt tettél. Azt viszont jól tetted, hogy bevallottad nekem mindezt. Bizony jobb volna, ha vidékünkön nem állna egy bordély, ahová el-el látogatsz. Így nem tagadnád meg a mi Urunk és az ő anyjának a hódolatát.

Miután hosszan beszélve lelket öntött a remetébe és megerősítette őt, a szerzetes hazament sziklára épült otthonába, ahol közel érezhette magához a ragyogó eget. A démon pedig újra megjelent, és pörlekedett.

– Mít műveltél, gazember? Hát nem tettél esküt, hogy nem szólsz senkinek sem? Hogyan mondhattál el mindent annak, aki eljött hozzád? Azt mondom neked, vén gazember, hogy az ítéletnapján esküszegőként állsz majd az ítélőszék előtt.

– Hogy esküt tettem – dünnögte a remete –, és hogy megszegtem, azal tisztában vagyok. Viszont az én uramra és teremtőmre tett eskümet szegtem meg, neked nem tartozom felelősséggel.

Így kísértette még az ájtatosabb embereket is Justinianus. A sok története közül az egyikben, amelynek utalása számomra is homályos, holott velem esett meg, s most ezt írom le, ennél félelmetesebbnek hat, hiszen fölrémlik, arról is tud, amiről nem szabadna tudnia. Két iratot említ a császár, amelyeket *Délnek* nevez, s amelyek között összefüggés lehet, ámbar abból a dolgozósobából, ahol írok, nem tudható, miben áll e titkos kapcsolat, számomra ismeretlen az a szöveg, bármennyire is kutatok volumeim és kódexeim lelkében, emlékezetem bugyraiban.

Egy napon – más művemben ezt *Harmadnapként* említettem – a tiszteletre méltó Sophronios és jómagam, Romanosz, Stephanos szofista házába mentünk, hogy közös áhítatot tartsunk. Dél volt, s bekopogtunk az Eulogios pátriárka építette templom mellett álló házba, ahol a filozófus lakott, de nem találtunk otthon senkit. Átmentünk a Tetrapülonba, és ott várakoztunk. Ez a hely nagy becsben állt az alexandriaiak között, azt mondják ugyanis, a város alapítója Euphemia relikviáit Bizáncból elhozva itt temette el. Amint ide megérkeztünk, senkit sem találtunk, csak három va-

kot: hiszen dél volt. Nyugodtan és csöndben a vakok közelébe mentünk, könyveinkkel a kezünkben leültünk, és hallgattuk, mit beszélnek maguk között a látástól megfosztottak. Arról folyt a társalgás, hogy ki miképpen vakult meg, s ketten már elmondhatták a maguk történetét, mert éppen a harmadik sorolta elő a maga szörnyűséges baját:

– Amikor fiatal voltam, gyűlöltem a munkát, menthetetlenül züllött lettem. Mivel sehogy sem tudtam élelmet biztosítani magamnak, loptam. Amikor már nagyszámú rosszat cselekedtem, az egyik napon, a piacon ácsorogva szépen felöltöztetett halottat szemléltem, amint éppen temetni vitték. Követtem a menetet, s eljutottunk a templom mögé, ahová a sírboltba helyezték a holtat és eltávoztak. Én pedig bementem a sírboltba és mindent levettem a viaszos holttestről, amit csak viselt, csupán a fehérneműt hagytam rajta, s nem nyúltam a mellette lévő két irattekercsekhez sem. Az egyik pecsétjén az állt: *Anekdota*. A másikon: *Dél*. Amint jelentős zsákmánnyal kifelé indultam a sírboltból, és azon gondolkodtam, hol láttam ehhez az öltözethez hasonlót, rossz szokásom ezt mondta nekem: vedd el az iratokat, vedd el a fehérneműt, és visszafordultam. És miközben a fehérneműt húztam le, s a tekercseket raktam a szákba, a halott felült előttem. Két kezét kinyújtva felém, ujjaival a képembe karmolt és kikaparta a két szememet. Sok gyötrelmem és veszély közepette elmene-kültem, magam mögött hagyva minden lopott holmit – de már tudtam, hogy a tetem arca és alakja a mi császárunk mása volt, a ruhája, köpenye és fejéke szinte megegyezett az övével, azzal, akit a ravennai templom oldalmozaijának főalakjaként láthattam, amikor Belisarios katonájaként visszafoglaltuk a várost a barbároktól. És azóta nem látok, nem tudom a világot egységében látni: vagy csupán napom főjelenetét tudom értelmem hálójába fogni, vagy csupán, mint mozaikképben a kövecset, a részleteket tapogatom.

Miután kihallgattuk a vakokat, okulásként a sorsukból, elköszöntem a társamtól, a démon emlékeitől hajtva siettem otthonomba, s az írópálcám-ba kapaszkodtam, hogy mondatot mondat után róva ellenálljak Justinianus hatalmának.

29

Hogy a birodalmában sehol sem járt, de mindenhol jelenlévő nagyhatalmú császár álnok és képmutató volt, mindjárt bebizonyítom. Amikor az említett Liberioszt fölmentette tisztségéből, kinevezte a helyébe az egyiptomi Jóannést, kinek mellékneve Laxarión volt. Jóannésról két módon is eshetne szó, miként beszélhetünk a napokról – hiszen a birodalomban sok-sok mindenkit Jóannésnek neveztek, emlékeztetőül arra, hogy a mozaikban a szürke kódarab mutatja a mintát –, miként beszélhetünk a nap hét nevének egyikéről is, amely az ő esetében Laxariónnak bizonyult.

Jóannés kinevezése pillanatában Laxariónként vált fontossá a császárnak. Amint erről tudomást szerzett Liberiosnak igen hozzáillő barátja, Pelagios, megkérdezte a császárt, vajon igaz-e a Laxariónról szóló, a boldogság kék színét pávatollként viselő hír. A császár nem hezitált, rögtön nemet mondott, és bizonygatta, hogy semmit sem tett; s átadott neki egy Liberioshoz címzett, ugyancsak hosszú és csillogó farktollal büszkélkedő levelet is, melyben felszólította, hogy rendületlenül tartson ki hivatalában. Semmiképpen se adja ki, miként teremtő a kozmoszt, a kezéből; neki – írta – jelenleg nincsen szándékában fölmenteni őt. Jóánnésnak élt azonban az angyalok lakta Bizáncban egy nagybátyja, a madártenyésztő Eudaimón, ki eljutott a consuli méltóságig, és aki tudta, mikor kell görögül s mikor latinul megszólalnia, és a madarakból jókora vagyonra tett szert. Egy ideig a császár magánvagyonának a kezelőjeként tevékenykedett, de híressé vált tolmácsolási képességéről is: az ametisztben meglátta a zafírt, a tűzhívők hallgatásának tornyában a fecsegést, s a császárné hajszínében a szavanna vadállatának szőrzetét. Értesülvén az elmondottakról, Eudaimón maga is tudakolódott a császártól, aki az idő tájt a világ egyetlen mozaikkészítő-nője számára teknőchéjből készült fésűt keresetett, vajon biztos-e unokaöccsének a kinevezése. A császár letagadta, amit Liberiosnak írt, és levelet küldött Jóánnésnak, hogy mindenképpen foglalja el a hivatalt, mert ő, a császár, nem változtatta meg erre vonatkozó döntését. A császár boldogan fésülte éjszakánként a teknőchéjből faragott fésűvel a mesterasszony haját, amely olyan szőke volt, mint a délelőtti napfény, s úgy sercegett, mint a gabona szára a tűzben. A biztatás hatására Jóannés felszólította Liberioszt, hogy távozzék a kormányzói palotából, megszégyenülve, miként az első emberpár az édenből, mivel a tisztségből fölmentették. Liberios viszont – nyilván maga is a császári levélnek engedelmeskedve – kijelentette, hogy semmiképpen sem hajtja végre Jóánnés luciferi utasítását. Erre Jóánnés fölfegyverezte kíséreit, és amikor a Saturnus fölkelt, megtámadta Liberioszt, aki viszont embereivel az oldalán, saját fényük oltalmazó sugarai alatt, ellenállni készült. Kitört a fáklyákkal megvilágított éjszakában a csata, az árnyékok és a fénypázmák úgy kavargtak, mint a polip olajos bőrén a sötét és világos foltok, sokan elesetek, köztük Jóánnés is, a kinevezett kormányzó, s többé nem nevezte volna senki hétfőnek, keddnek, szerdának, csütörtöknek, pénteknek, szombatnak vagy vasárnapnak. Laxariónná vált, és bekerült a könyvekbe, s ragyoghatott egy-két mondatban halott igeként, miként a rikoltó hangú páva a kiszáradt kertben.

Eudaimón határozott sürgetésére Bizáncba rendelték a győztes Liberioszt, a senatus kivizsgálta a történeteket és fölmentette őt, mert a véres összecsapásban mint védekező s nem mint támadó vett részt. A császár azonban nem nyugodott, amíg titkon pénzbüntetést nem hajtott be tőle: annyit, amiből a ravennai San Vitale valamennyi mozaikjához megvásárolhatta az alapanyagként szolgáló féldrágaköveket. Ilyen volt Justinianus igazmondása és őszintesége.

Azt hiszem, érdemes elmondanom még valamit, ami összefügg ezzel a történettel. Nemsokára meghalt Eudaimón, elégették a szótárait is; sok nyelv nélküli rokont hagyott hátra, de végrendeletet nem készített és szóban sem tett semmiféle nyilatkozatot: a szótárak nem arra valók, hogy kerek mondatokat tartalmazzanak, s ilyennek bizonyult az ő élete is. Ugyanebben az időben távozott el az életből az udvari eunuchok főnöke, bizonyos Euphratas – aki egyébként egy ugyancsak eunuch élettársa, egyébiránt pedig Theodóra mozaikkészítőinek vezetője. Maradt utána egy unokaöcs, résnyire nyitott szeme szürke jég, de igen tekintélyes vagyónáról ő sem végrendelkezett. A császár elvette mindkettőjük tetemes vagyonát; magát tette meg jajveszékítő örökösüknek, s a törvényes, de némán tűrő utódoknak egy árva garast sem adott. De elkészültek és szállításukra vártak azok a mozaikok, amelyekre a távoli itáliai város tartott igényt Bizáncból, a szőke hajú mesternő pedig tovább keféltette a haját teknőcfésűjével Justinianus sokfüggönyös, a félhomály oszlopai tartotta baldachinos ágyában. Így tisztelte ez a császár a törvényeket és híveinek rokonait.

De hogy munkám csömört ne keltsen, elég is erről ennyi, ember lévén ügyis képtelenség mindent elmondani. Azt azonban bemutatom, hogy még a kékekre sem volt tekintettel, ha pénz került szóba, bár látszatra kedvelte őket. Annak a Leónnak, aki – mint korábban elmondtam – a referendarius tisztét látta el, a kilikiai Malthanés volt a veje; őt bízta meg a császár, hogy vessen véget az erőszakos cselekményeknek a kilikiaiak között, s tömje be a fülüket szavakkal. Megbízását ürügyül használva Malthanés kegyetlenül bántalmazott sok kilikiait, olyan szavakat gyűrt a szájukba, amelyek, miként a vadgesztenye burka, tövisesek voltak, s kínkeserves fulladást okoztak. S kifosztván őket, kincseik egy részét a hajfésüléssel foglalkozó zsarnoknak juttatta, a másik részből meg ő maga kívánt meggazdagodni. A többi kilikiai – tóparti kövek garmadája a víz mormolását – némán tűrte a sorsát, Tarsos városának a kékjeit azonban fölbátorította a császártól élvezett kiváltságos helyzetük, és távollétében nyilvánosan szidalmazták Malthanést, különösen azt, hogy a császár részére naponta küldött egy-egy szép jelenettel díszített teknőcfésűt. Amint Malthanés erről értesült, éjjel nagyszámú katonaság élén azonnal bevonult Tarsosba, és szétküldte bőrbe öltöztetett katonáit azzal a paranccsal, hogy hajnal előtt szállásolják be magukat a házakba. A kékek azt hitték, ellenség tört be a városba, és védekeztek, ahogy tudtak. A sötétben sok szörnyűség történt, többek között elesett az egyik tanácsos, akit kéthegyű nyílvevő talált el. Ő az ottani kékek vezetője volt. Amikor Bizáncba eljutott ennek a híre, a fölháborodott kékek városszerte viharos tüntetéseket rendeztek, s kitarótan zaklatták az ügy miatt a dühögő császárt. Az uralkodó úgy tett, mintha fölháborodna. Haladéktalanul kiadott egy rendeletet, vizsgálják ki alattvalója intézkedéseit, és indítsanak ellene gyorsított bűnvádi eljárást. León azonban nagy mennyiségű aranypénz lefizetésével gyorsan lecsillapította a császárnak a haragját, és bizonyosságát adta a kékek iránti szeretetének is.

Az ügy kivizsgálása elmaradt, és amikor Malthanés Bizáncba utazott, a császár barátságosan fogadta és megbecsülésben részesítette. De amikor távozott a császártól, Theodóra bérencei meglesték a palotában és összeverték; meg is ölték volna, ha néhányan közülük, akiket León korábban lefizetett, nem lépnek közbe. Ki állíthatja, hogy nem a legnyomorúságosabb rendszer az olyan, amelyben az uralkodó megvesztegetés ellenében kivizsgálatlanul hagyja a vádakát, egy párt verőemberei pedig habozás nélkül meg mernek támadni egy hivatalnokot, és jogtalanul kezdet mernek emelni rá?

Ítélje meg ezekből, aki akarja, Justinianus császár jellemét.

30

Hogy pedig törődött-e cseppet is az állam érdekeivel, arra a postával és a felderítőkkal kapcsolatos intézkedései vetnek fényt. A korábbi idők római császárai gondoskodtak arról, hogy mihamarább és bármiféle késedelem nélkül tudomásukra jusson minden: az ellenségnek az egyes tartományokban okozott pusztításai, pártvillongások vagy más váratlan katasztrófa következtében a városokat ért bajok, a helytartóknak és az összes többi tisztviselőnek szerte a római birodalomban hozott intézkedései. A kémeknek s a kémek jelentéseit rejtetten szállító postásoknak az ellenségre és a tartományok hivatalnokaira szegeződő tekintetét korábban mindenki féltette: mert a feladatukat, hogy meglássák a fekete posztón a fekete foltot, mindenkor híven teljesítették. E célból, továbbá, hogy az évi adót szállító hivatalnokok időveszteség nélkül biztonságban utazhassanak, mindenfelé állami gyorspostát állítottak föl a következő módon. Rablóktól és a helyi katonaságtól egyaránt védett helyeken megerősített postaállomásokat létesítettek – a könnyű felszerelésű utas egy napi útjának megfelelő távolságon helyenként nyolcat, másutt kevesebbet, de általában ötöt. Mindegyik állomáson mintegy negyven lovat tartottak. A lovak számával arányosan lovászokat alkalmaztak az állomásokon. A szolgálat emberei a lovakat sűrűn váltogatva, egyébként a legjobbakat használták, megszakítás nélkül úton voltak, olykor egyetlen nap alatt, mások sebességével összehasonlítva tíznapi utat is megtettek, s így teljesítették mindazt, amiről fentebb beszéltem. Ezenfölül nagyon jól jártak a gyorspostával mindenfelé a földbirtokosok is, különösen azok, akiknek birtokai a belterületeken feküdtek: fölös termékeiket minden évben eladták a kincstárnak a lovak és a lovászok ellátására, s ezzel jövedelemhez jutottak. Következésképp a kincstár rendszeresen megkapta az egyes földbirtokosokra kirótt adót, s az gyorsan visszakérült az adófizetőkhez; amellet a fontos állami szolgálat is működött.

Így volt azelőtt. Ez a császár azonban először megszüntette a Chalkédón–Dakiviza vonalat. Így arra kényszerített minden futárt, hogy Bizáncból egészen Helenopolisig akarata ellenére hajón tegye meg az utat. Az

utazni kényszerültek olyan tömpe orrú csónakokon utaztak, melyeket itt átkelésre szoktak használni, s ha történetesen vihar támadt, súlyos veszélybe kerültek. Mégsem várhattak a kedvező alkalomra és a jó idő beálltára, mivel szolgálatuk lényege a gyorsaság. Később aztán, bár a Perzsia felé vezető úton meghagyta a korábbi rendszer szerinti postát, a keleti terület többi részén, egészen Egyiptomig járónaponként egyetlen állomást tartott fenn, de azt sem lovakkal, csupán néhány számmal. Ezért nem csoda, hogy az egyes tartományokban bekövetkezett bajokra, melyekről túl későn, az események után is alig érkezett hír, nincsen segítség. A földbirtokosoknak meg nincsen soha semmi hasznuk, a szamár csak kórót fal, terményeik pedig szanaszét heverve rohadnak.

A hírszerzőkkel viszont a következő a helyzet. Régen számosan kaptak a kincstártól fizetést, olyan emberek, akik akár kereskedés ürügyén, akár tanítóként, akár másképp, elutaztak az ellenségeinkhez, és a perzsa birodalomban pontosan megfigyeltek mindent; a római földre visszatérve az ellenség minden titkát, mozdulatát jelenteni tudták a kormányzatnak. Az értesülések birtokában a kormányzat megtette a szükséges óvintézkedéseket, és semmiféle kellemetlen meglepetés nem érhetette. Régtől fogva megvolt ez a szolgálat a médeknel is; Chosroés, azt mondják, fölemelte a hírszerzők fizetését, s előrelátó intézkedésének meg is lett a haszna, mert mindenről értesült, ami a Római Birodalomban történt. Justinianus viszont nem vesztegetett erre egy árva garast sem, még a hírszerzők nevét is megszüntette a saját földjén. Sok más kudarc mellett emiatt került az ellenség kezére Lazika, mivel a rómaiaknak semmi módon nem sikerült megtudniuk, hol tartózkodik a perzsa király a seregével.

31

Ha Justinianus császárságát vizsgáljuk, akkor feltűnik, mily sok pénzt, időt és munkát fordított egyetlen tevékenységre, amely ugyan feldíszítette a templomok falait, és a hívők számára közvetítette azt a pompát, amely az udvart jellemezte, de mindazok, akik úgy vélnék, vallási buzgalma volt ennek az oka, tévednek.

Most elmondom, ami a mozaikokról tudható. A padló- és falmozaik hagyománya a görögökhöz s a korai rómaiakig nyúlik vissza, akik állítólag az egyiptomiaktól tanulták meg ezt a nehéz mesterséget; elődeink se tudtak lemondani az apró márványkockákból, sokszínű, égetett agyagdarabokból összerakott képekről s azok tündökletes varázsáról. Az opus sectile, az opus alexandrinum pogány jelenetekkel – s körjük font geometriai vagy növényi mintázatokkal – emlékeztette a nézőit az övéknél békésebb, harmonikusabb és példásabb világra. Justinianus is vágyott ilyesmire, hogy mindenkit önmagára emlékeztessen.

Justinianus és Theodóra oly magas szintre emelte a mozaikkészítést, hogy azt sem szégyellték, ha köztudottá válik, e művészet nem tőlük ered,

hanem a régmúlt éled fel benne. Egyébként pedig az a haszna megvan ezeknek az ábrázolatoknak, hogy a világ sok élőképe közül egyetlenegy kiválasztott jelenet alapján elkészített képet ajánlanak fel a jövőnek, s ezzel kényszerítik a jövendő: amikor a múltra emlékeznek, azt úgy képzelje el, ahogy a kép lehetővé teszi. Történetírás ez, csak éppen nem a történet-írók, hanem a történet főszereplői által. Justinianus hevesen vágyott arra, hogy maga mondhassa meg, miről szabad gondolkodni, s mire nincs mód.

Miután a rómaiak fölvtették a kereszténységet, a birodalmi építkezések száma megnőtt, sok mauzóleum és martyrium készült, s ezek csupasz belső és külső falai díszes borításokra vártak. Olyanokra, amelyek a Szentírást világosabb értelemmel látják el azoknak, akik ezt, szellemi restségük vagy csupán gyönyörködésre képesek voltak miatt, igénylik. Az első keresztény mozaikok Rómában készültek, a Santa Pudenziana-templomban, a Santa Maria Maggiore-bazilikában és a Santa Costanza-mauzóleumban. Példájuk nyomán, mivel kiderült, mily népszerűek, s a hívek számát ez Isten dicsőségét szolgáló emberi munkák milyen nagymértékben növelik, a mozaikkészítés technikája és ábrázolt világa kitágult. A bizánciak a továbbiakban változatosabb anyagokat használtak: hol apró, színezett üvegdarabokkal, hol túlnyomóan aranyozott, égetett agyagkockákkal tették változatosabbá a márványkövek közét. E darabkák enyhén szabálytalan falfelületre is alkalmazhatók, s egyeseket a síkból ki lehet emelni a többiekhez képest. E sajátosság a kupolák és félkupolák borítását is lehetővé teszi: s ezekkel a különféle felületekkel alkotott terek azok, ahová összegyűlik az a sok fény, ami a mennyei világ lakóit olyannyira jellemzi.

A justinianusi udvar mértékadásához hozzájárult az Hagioi Apostoloi és az Hagia Sophia templomok, valamint a Nagypalota példája, s a ravennai, szaloniki és a Sínaiban elkészült képeké. A császár és a császárné szorgalmazta s buzgón támogatta az építkezéseket s az építmények példát kínáló mozaikjainak készítését. Nem voltak restek műhelyeket létrehozni az angyalok építette főváros falai között, ahová a birodalom valamennyi színes követ egybehordatták, hogy se annak pompájáról, se a templomjáró hívőknek a császári család fényűzéséről alkotott elképzeléséről, s ennek hasznáról ne kelljen lemondaniuk. A kékek és a zöldek pártja saját műhelyek létrehozásába fogott, mintegy ezzel csapolva meg a császári kincstárat, ennek következtében az egyiket Justinianus, a másikat Theodóra támogatta, s hogy egymást sosem tudták a piacról kiszorítani, azt eredményezte, hogy idővel nem épült olyan templom, amelynek díszítményeit ne közösen készítették volna. A két műhely képei aztán, hogy egyik sem mutatkozott a másiknál értékesebbnek és népszerűbbnek, közös térbe kerültek, s ott azt a két, ellentétes olvasási módot vetették fel, ahogyan Theodóra, illetve Justinianus silabizálta saját történetét.

Így került be minden templomba a démon képe.

Most pedig elmondom, a ravennai mozaikegyüttesek példáján, hogy miként látta ugyanazon szöveget, s olvasta eltérően a császári udvar két alakja. Bár mindketten ugyanazoknak a köveknek a hangjára figyeltek, de más-más hangokat hallottak.

Az adriai flottát befogadó Ravenna városa fontosságát senkinek nem kell bizonyítani, oly nyilvánvaló, hogy onnan a belső tenger valamennyi partvidéke elérhető. E városban már Belisarios hadvezér hódítása előtt készültek mozaikos épületek, az ókeresztények és a keleti gótok a maguk módján építettek ilyesmiket. De egyik sem fogható ahhoz, amelyet Maximianus püspök akkor szentelt fel, amikor a bizánciak fennhatósága alá került a város. A San Vitale-templom mozaikjai azzal a pontossággal készültek, amely a császári pár műhelyeinek a sajátja, s oly tökéletesen mutatják be a szellemi, a csillag- és az elemi világ hierarchiáját, ahogy azt se Arisztotelész, se Platón, se az egyház atyjai nem tudták volna előtte elgondolni.

A San Vitale-templom belseje az egyetlen emberi célul megjelölhető, feladatként föltáruló kozmosz képét mutatta, ahol az Atyaisten trónol, jelen van a Fiúisten, s jelen a császár mint az Isten emberek közötti képviselője. A például szolgáló mozaik az apszisban látható. A kozmokrátor alakja pontosan Justinianus és felesége, valamint kíséretüknek az alsó szintet betöltő ábrázolása fölött emelkedik. Justinianus az északi oldalon áll, balján az egyházat képviselő Maximianus püspök, jobbján a hadsereget képviselő Belisarios és katonái. A déli oldalon az ékszerektől csillogó Theodóra császárné udvarhölgyei között az oltár felé fordul, egy aranykelyhet ajánlva fel adományképpen, amelyet a napkeleti bölcsek ajándékoztak.

A császár elképzelését követve úgy kell olvasni a szemnek ezt a mozaikegyüttest, hogy annak az Istenkirály legyen az állítmánya. Az alakok és a tárgyak mind-mind egy-egy szó, amelyek, mint gyöngyök a fonálon, egyetlen mondat füzérében olvashatók, mígnem kimondható Justinianus önmagáról szóló hosszú kijelentő mondata. A mozaikkészítők híven követték a császári akaratot, semmi díszítmény, mellékes figura, figyelmet elterelő részlet nem került a képre, csupán olyanok, amelyek nem tagolják részekre a főmondatot. A császár csakis a liturgikusan követendő tevékenységét hajlandó megmutatni, annak mögöttes jelentéséről szót sem ejt. Ennyiben a császári szó egyértelmű, megmásíthatatlan és kiegészíthetetlen a képnézegető olvasó saját értelmezésével.

Nem ilyenek a császárnő instrukciója nyomán elkészült képek. Csupa-csupa mellékjelenetből, érdekes motívumból, sejtelmes, továbbgondolásra érdemes részletből áll a mozaik. Theodóra elképzelése az, hogy a mozaikkövek megfeleltethetők a mássalhangzóknak, amelyek közé a képnéző feladata elhelyezni a magánhangzókat. Csupán e szemlélődést követő elmélyedt figyelem nyomán silabizálható ki az a szöveg, amelyet a kép kínál. Theodóra a buzgón tevékenykedő olvasót a kép egyik alkotójává emeli, s mert ez a kép a császárné méltóságát hangsúlyozza, mintegy

e méltóság darabjai közé illeszti a szemlélőt. Theodóra elbújik a részletek között, s az egészről nincs mondandója.

Aki az örökkévalóságot vágyja, mozaikot készít – hirdette fennen Justinianus, s tudta, hogy az maga teremti önmagának az időtlenséget. Theodóra jelleme megengedte, hogy ebbe az örökkévalóságba a képnéző által odaillesztett mozaikkövek is bekerüljenek; igaz, maga helyezte valamenynyit a néző keze ügyébe. Theodóra kihívta maga ellen a sorsot. Magam azonban azt feltételezem, hogy Theodóra olyan kőrengeteget teremtett, amelynek barlangjaiban, ormai és mélyedései vadonjában nemcsak megbújnak, de el is tévednek az odamerészkedők, s ebben a homályos rengetegben él egy démon. Feltételezem azt, hogy éppen e démon kedvéért teremtette ezt a világot, hogy saját életében otthont adjon neki. Éppen ezért csak kontakion áhítatos éneklése mellett nézhetőek meg büntetlenül a rossz világot teremtett Isten házában a mozaikok.

Historia arcana

32/a

Most pedig elmondom, miként lehet a bizánci császárságban esett dolgokat Justinianus és Theodóra közös uralkodása idejéből röviden felsorolni, hiszen, ahogy előrehalad a világ ideje, úgy egyre fogy az, ami a múltból felidézhető. Ha elmondtam, amit Justinianus kegyenc, majd kegyvesztett historiográfusa, a megmérgezett, s munkáival együtt dicstelenül szétporladt Prokopios formázott könyvvé, semmit nem beszélek. Elbeszélhető-e az, amiről beszélni tilos?

Képzeljük el úgy Prokopioszt, mintha egy sok-sok idő múltán íródo, a bizánci császárságban eső dolgokat elregélő történet szereplője lenne!

A kézirat írója azt állítja, hogy az *Anekdotá* szerzője Oriens praefecturában született, Palesztina székhelyén, a lágy éghajlatú Kaisereiában. Amikor világra jött, a rómaiak hajdani napkelte és napszállta között elterülő birodalma már csak reggeltől kora délutánig tartott: a nyugati tartományokat germánok uralták, Ravennában az osztrogót Theodorik székelt s Róma fölött ugyancsak hatalmaskodott, a római szenátus az új, Konstantinápoly nevet kapott Bizáncból irányítja azt, amire Justinianus császár és felesége, Theodóra mellett egyáltalán lehetősége nyílt, az alig felére olvadt területet. A keresztény vallású birodalom így is mérhetetlen: része Egyiptom, Palesztína, Szíria, Mezopotámia, Kisázsia, a Balkán-félsziget s a Fekete-tenger partvidéke.

Ahol azonban a munkálkodó iratszerző tartózkodik, a tizennégy tempomú Konstantinápoly. S a városlakók, Prokopios megvetett társai, kétgondúak: hol arról vitáznak, hogy a vallásuk miként maradhat olyan ártatlan és tiszta, hogy arra biztosan épüljön a káprázatosnak és hithűnek tételezett birodalom, hol pedig a cirkusz váltakozó eredményeiről.

A császári palota mellett elterülő hippodromosz kocsiversenyein a városi lakosság mindig jelen volt: ez a szórakozás a poros köpenyű élet leghímesebb eseménye, annál is fontosabb, mint az ingyen kenyér osztásának gyakori alkalmá.

Amíg a vallás versenyzői a szerzetesek, a különböző nézetek képviselésére szegődő egyházi méltóságok s az egyház fejeként gondolkodó császár, a sportpályán négy, a kék, a zöld, a piros és a fehér egylet szereplői viaskodnak. Üzleti vállalkozás ez is, az is, személyzettel, felszereléssel, intézményekkel. S amíg a klerikusok szócsatákat vívnak, a kocsiversenyzők fizikailag akarják egymást legyőzni, s szurkolóik megnyerésére minden egyéb szórakozási formát, táncelőadást, színházi műsort, állatmutogatást, madárröptetést, akrobaták, szörnyeknek maszkírozott emberek produkcióit kínálják. A felszínen az egyletek körül hangoskodó cirkuszi pártok vetélkednek, s a pályán felizzó szenvedélyek az utcákon, a hivatalokban vagy a palotákban folytatódnak. De csak két színnek, a kéknek és a zöldnek jelentős a tábora, ezeket, alkalmanként, a császár és felesége maga mellé, illetve mások ellenébe állítja. 532-ben azonban a két párt összefog, a cirkuszi tüntetésből zavargás, a ricsajból felkelés kerekedik. A tüntetők jelszavából Nika-felkelésnek nevezett esemény Justinianus trónját megrengeti, ha nem siet segítségére Theodóra és a magánhadsereggel rendelkező Belisarios. Harmincháromszor ezer ember halálát okozza ez a felkelés – illetve a császárnő és hadvezére.

Justinianus 527-ben emelkedett császárrá, de korábban, a parasztlegényből koronáig eljutó Justinus mellett is a kormányzat irányítója. Az újperzsa birodalomnak és a hunoknak pénzügyi segélyeket ad, hogy elkerülje velük a viszályt, s a keleti területekről a katonákat Belisarios irányításával a nyugati vidék fölszabadítására vezényelje. Belisariost elkíséri bizalmasa, Prokopios, aki a vállalkozás eseményeit, miként gyöngyöket szokás, az írás finoman cizellált nemesfémébe rögzíti. Észak-Afrika, a Sziciliától Ravennáig tartó Itália ismét római kézre kerül. Belisarios azonban a perzsa frontra kényszerül: az örök békét megszegi Chosroés. Antiochia környékének fölszabadítására azonban nem kerülhet sor, többek között azért, mert az új vezér házassága megromlik, s felmentik megbízatásából. Néhányan azt híresztelik, hogy az érzelmi válságba került hadvezér felesége, Rosa, azonos Theodórával, tán azért, mert a hús-vér nőknek azonos démon adja a lelkét, s ezért a két férfi, Justinianus és Belisarios azonos lelkű asszonyokon osztozik. S a nő, hangzik a szóbeszéd, aki egykor Belisarios nappali, éjjel pedig a császár hitvese, sokáig nem képes dönteni, társául mely férfit válassza: végül a harmadikat, saját természetét fogadja ágyába, más-más szeretők alakjában. Így érthetővé válik, hogy a három emberszerű lény: a császári pár és a hadvezér miért nem találkozhatott sosem hármásban. Feltételezhető, hogy a két férfi nem tudott arról, hogy mindketten csak a későbbi szeretők ágyát melegítik elő.

544-ben Belisarios bocsánatot nyer, s az itáliai gótok ellen vezeti hadseregét. Négy év múlva, anélkül, hogy megszámolhatta volna ideje szavait,

győztes csata nélkül tér vissza Konstantinápolyba. Málhájában száraz főneveket, porladó mondatokat és töppedt igéket vitt házába, de nem volt asztala, amelyen elteríthette, hálófülkéjében láda, amelybe azokat helyezhette volna. Az üres égbolt őréül szegődik hamarosan, s olyan számításokon töri a fejét, amelyekkel a napokat a szokásosnál több időegységre oszthatja. Abban reménykedik, hogy megtalálja azokat a legkisebb idődarabokat, a hagyomány szerint az egész harmincharmadnyi részleteit, amelyekben már nem lel rá elvesztett felesége emlékére.

Justinianus, bár 529-ben bezáratta a pogány filozófiai iskolákat, Belisarios és Prokopios csak tizenöt évvel később fejt fel ennek az értelmét: az egyetlen magyarázat elvét. Időzavarba kerültek, számukra a dél nem akkor létezik, amikor az árnyék hossza a rövidülésből növekvővé válik, s a Húsvét időpontja is eltér mások Húsvétjától.

Prokopios befejezi azóta már megsemmisült, a rómaiak dicsőséges csatáit ismertető *Justinianus háborúi* című munkáját, amelyre az *Anekdota*ban többször utal. Nyilván eltérő szemléletű a két mű, ha oly sokszor kerülnek elő más megvilágításban új és még újabb részletek. Ámbár az *Anekdota*t talán sosem fejezi be szerzője, erre utal az utolsó, folytatását váró mondat: „Éppen ezért kontakion éneklése mellett nézhetőek meg büntetlenül ezek a mozaikok.” Valójában utal-e valamire, s ha igen, mire e sor?

Arra biztos, következik ez a „kontakion” szóból, hogy a rómaiak története a továbbiakban nem latinul, hanem görögül olvasandó. Állami nyelven más jelentése van a dolgoknak, mint a műveltség nyelvén. Justinianus harcait s a harcokhoz fűzött kommentárokat eltérő nyelven, a hazugságén és az igazságén is lehet olvasni. Ez indokol szolgál arra, miért tiltotta be a császár a nagyhírű platóni akadémiát Athénban, Alexandriában. És arra, amire hatalma minden eszközével törekedett, hogy a lehetségesek közül, még ha több példányban is, csupán egyetlen történet maradjon, s éppen az, amelyet egyes-egyedül latinul lehet olvasni, s az is általa ellenőrzött és jóváhagyott legyen. Az utókor azonban nem lehet biztos abban, hogy melyik történet maradt meg. S melyik az, mely megsemmisült.

Prokopios számára problémát jelent tehát a hitelesség. Amellyel más-különbön is gondjai lehettek. A kortársak szerint történetírói módszerét jellemzi, hogy csakis azokról az eseményekről szól, amelyeknek élő tanúja, legtöbbször pedig szemtanúja. Nem búvárlotta a mások által készített kéziratokat, saját korán kívül más nem foglalkoztatta. Próbatétele ebből következik: ami az írónak esetleg javára válik, a saját szemszög, a történetírónak nem: az eseményeket irányító központ, ahol a valódi döntések születtek, Konstantinápoly, a császári udvar, többnyire kimarad a szövegből, s ezzel együtt az, ahogy Justinianus valóban látni akarja a dolgokat. De Prokopios mégsem lehet a *Justinianus háború*iban annyira szabad, hogy nyilvánosságra hozza személyes véleményét a dolgok okairól, ha arra kényszerül, hogy azt másik művében korrigálja.

Tudható, a császár megbízza a háborúról szóló történeti munka szerzőjét, hogy készítsen összeállítást az építkezéseiről. A birodalom gyarapítójának, a nagy hódítónak a babérai mellől hiányzik a békés építőmunka dicsősége. Fényes templomok létrehozója, mint az igaz hit bajnoka jelenjen meg, a nagyszerű középületekkel alattvalóiról gondoskodik bőkezűen: a kórházak és jótékonyági intézmények tanúsítják szerte a birodalomban, mennyire szívén viseli minden ember jólétét. Ezen a téren attól sem kellett tartania, hogy dicsőségének fényét egy alsóbb végrehajtó alakja megfakítja, mint Belisarios a történeti munkában. Az ilyen megbízást csak teljesíteni lehet: Prokopios kétséget kizáróan megírja *Justinianus építkezései* című magasztaló-iratát. Ez is, miként a többi prokopiosi munka, hamarosan megsemmisült.

A további eseményekről, mint a viharban sodort falevél alakja alapján a szélről, csupán feltételezni lehet ezt-azt: mindennek az oka, hogy a „ki nem adott írás”, az *Anekdota*, mivel nem fejeződött be az utolsó mondatnál, évezredekken át folytatódik. S amíg az első rész körbehatárolt, a második, amelyet nevezzünk a *Tiltott Ábrázolások Könyvének*, foszlékony. Szerkezetbe foglalt, ami előbb áll, s képlékeny massa, ami a következő. Itt látjuk, mily világos vonalakkal kontúrozott az írás, az első részek Belisariossal és Rosával foglalkoznak, a második a császári párral, előbb ifjúkorukkal, majd uralkodásuk idejével, végül az elnyomás természetrajzával. S látjuk, amiként a körvonal elmosódik.

Mi történik, ha Prokopios Belisariosról, Rosáról, Justinianusról és Theodóráról mondott története befejezett, s nyilvánossá válhat, ki a történetük írója, s ki fogta az íráskor a történetíró kezét? Bárki is élt négyőjük, illetve hármójuk közül, de különösen Theodóra, a szerző nem maradhatott az élők sorában. A szerző halálát műve elolvasása jelenti, az utolsó mondat kisilabizálásának ideje lelke elröppenésének végső pillanata. S ha mégsem így volt: a szerzők többnyire meghalnak. Ami örök életű, az csupán a gazemberség. Vagy másként mondva: ha halhatatlan, akkor nem lehet más, csakis bűn, legyen bár sokféle szóval elmondható a neve.

Ha azonban az egyetlen mű az olvasói harag eredményeként elpusztul, miként hosszú törrel elvágták a nyakát a szerzőjének, belátható, hogy az iratban megírt alakok, már ami belőlük a mondatokkal materializálódott, úgyszintén megsemmisültek. Prokopios munkája megkezdése előtt tudhatta: ha elvégzi feladatát, maradjon, vagy pusztuljon akár a történelem-könyve, halálát jelzi a hőseinek is. A mű halála a főhősöké.

Igen, ennyi feltételezhető Prokopiosról.

Miként az is, hogy ő maga lehetett, aki elpusztította *Anekdotáját*, mégpedig úgy, hogy azt, mivel Isten-ellenes, rajta kívül soha senki emberfia nem olvasta el. Tettével, ha már föltárta a démoni sorsokat, felfedte a jövőt is: amely elől, mint gyorsan forgó kerekű szekér elől, nem tért ki maga sem. Mert, ha kész az igazságot feltáró irat, akkor az abban megírtak vér-

bosszúért kiáltanak, s ki más lehet a kivérző, hiszen rajta kívül más olvasója nincs, ha nem a szerző.

Prokopios csupán úgy pusztíthatja el azt a démont, amelyet hol Theodórának, hol Justinianusnak neveznek, ha művével együtt megsemmisíti önmagát is.

32/b

Ha tudjuk, miként született meg a nem sokszorosított történet, ki a szerzője s kik a hősei, s ha azt is, a szerző és a hősök miként emésztették el egymást, és sejtjük, hogy mindenk mögött egy folt körvonalazódik, amely, míg világ a világ, nem fogja utolsó alakját elnyerni, mert szenvedélyként körbejárja a dolgok és élőlények valamennyiét, beköltözik a képeslapba, a naplementébe, a rózsakvarcba, a hattyúdalba, a rémtörténetbe, a hovába, az árnyékba, Rovinjba, Rómába, s mindenben, ami szöveg, feltartva kezét, jelentkezik, akkor mást is sejthetünk. S tudjuk azt, hogy minderre idejekorán figyelmeztettem az olvasót.

Mondták, amikor Justinianus anyja elárulta néhány rokonának, hogy Justinianus nem férjének, Sabbatiosnak, és nem valaki másnak a fia, Theodóra, aki hallomást szerzett erről a kijelentésről, öntudatlanul kibökött egy nevet.

Abban az időben ugyanis, amikor Justinianus megfogant, különös démon járt az anyjánál, amelynek Theodóra szerint Prokopios volt a neve. Nem lehetett látni, de az asszony érezte, hogy ott van vele, egy széken ülnek, egy kanállal esznek, egy szempárral tekintenek ugyanazokra a dolgokra és személyekre, és vele hál, ahogyan férfi szokott a nővel, aztán, mint az álomban, hogy megtermékenyítette, eltűnt. Theodóra szerint férjének apja démon, s ez a démon az oka, hogy mind a császár, mind ő, a császárnő, túl azon, hogy sérthetetlen, örök életű lesz. Igaz, nem a testük elpusztíthatatlan, hanem az a képességük, mely lehetővé teszi, hogy haláluk időpontjában testet váltsanak. Ámbár Justinianus mindig csak férfialakot ölt, s van, hogy, ha netán oly közelállókról van szó, mint a testvérek, egyidejűleg három testben tud jelen lenni, de őneki időnként oktan állat formáját kell felvennie, s abban várni, hogy vörös haja kifényesedjen, s akkor ismét nővé alakul, olyan pompázatossá és illatoszá, amilyen csak a rózsza lehet. S azt is elmondta, éppen a Prokopios nevű démonnak, hogy változatos alakjuk nyomára egyedül azok a mozaikrakók tudnak jutni, s megfogni, mint csapdával a rőt vadat, akik, mintha egyetlen történetet, a kódarabokat úgy rakják össze, hogy oly tabló kerekedjék ki azokból, amely a teljes, a huszonzét szférájú teremtett kozmoszt ábrázolja. Ha ilyen létrejönne, azon láthatók lesznek azok a romlékony testek, amelyekben a kép elkészülte pillanatában ő és a férje éppen léteznek, mert az az ellentmondásos szerelem, amely összefűzi őket, örök marad a világ végeztéig.

Aki az örökkévalóságot vágyja, mozaikot készít – hirdette fennen Justinianus, és tudható, miért lehetett oly nagy a mozaikkészítésben a buzgalma. Hiszen biztosítani akarta, hogy legyen hely ötven, ötszáz és ötezer év múlva is, ahol donátorként, fecskeszárnyat érintő gyermekként, osztrigaárusként a tenger melléki piacon, vagy bármi kövekből kirakott jelenetben biztosan föltűnjön az alakja. Mindig legyen múlt, amely, mint köpeny a didergőt, vadon a vadat, mondat a szót, illat burka a vadánizst, befogadja.

32/c

Amikor az *Anekdota* megírását követve, ezerötyszáz év múlva, Veszprém városából származó család testvérgyermekei fölleltek egy kézirattekercset, amelynek *Anekdota* a címe, számos kérdés vetődhet fel a mű mibenlétét illetően. Ez a mű azonos-e amazzal? S ha nem, miért viselik első oldaluk fehér homlokán ugyanazt a címet?

Mi, ügyes olvasók, tudjuk már, a két munka, az elsőtől az utolsó mondatáig, azonos egymással. Elpusztult-e tehát a prokopiosi emlékirat, vagy sem? Erre egyetlen lehetséges választ a veszprémi család három fiújának későbbi életrajzírója, egyébként az *Anekdota* harmadszori felfedezője ad. Feltételezése szerint nem Prokopios írja a történetet, hanem az ő nevét fölhasználva egy kontakion-szerző, akit Romanosz Melodosznak neveznek. Egyedül ő, a mozaikkészítő mesterek patrónusa, aki érdekelt volt a konstantinápolyi udvarban, hogy megszülessen, elpusztuljon, s mégis megmaradjon a történet. A Romanosszal kapcsolatos ismereteit e regényes családhistóriát kutató megírta, piros és zöld betűk találhatók kötegeborítóján.

Romanosz, aki tud önmaga halhatatlanságáról, hiszen a történet, amely fennmarad róla, biztosítja számára, kényszerűen választ olyan szerzőt maga helyett, aki halandó. Prokopioszt, neves kortársát találja alkalmasnak – hát helyette megírta a művet. Amely aztán, hogy elolvasta Prokopios, önmaga halálát, s vele együtt a mű hőseinek pusztulását okozza, hogy aztán nyomukban új szerzők szülessenek meg s kezdetét vegye az új hősök néha szálakra eső, egységben alig látható története is.

Romanosz az tehát, aki megérte az időt, amikor Justinianus eltávozott az életből, vagy csak elhagyta az élők világát (mint a démonok fejedelme). Ő az, aki tudja az igazságot akkor, amikor anekdotájához kezdve elsőként a könyvtárban lakó démonról írta szavait. Emlékét és emlékeit őrizze a járdaszegély bazaltkövei közül kivillogó boglyas, apró, sárgán virító pongolapitypang és hallgatag, etruszk kispasztikaként egyetlenegy szám:

www.gondolatkialdo.hu
A kiadásért felel Bácskai István
Szöveggondozó Szentandrási Erzsébet
A borítót Ambrus Zsolt művének felhasználásával
Pintér László készítette
Tördelő Lipót Éva
Nyomta és kötötte Akaprint Nyomda
Felelős vezető Freier László

ISBN 978 963 693 158 2

A szerző művei 20% kedvezménnyel
megvásárolhatók, illetve megrendelhetők
a Gondolat Kiadó mintaboltjában:

Gondolat Könyvesház
1053 Budapest, Károlyi Mihály u. 16.
(a Petőfi Irodalmi Múzeum épületében)

Telefon: (06 1) 266-4999
Fax: (06 1) 266-6556
E-mail: konyveshaz@osiriskonyveshaz.hu

Nincs olyan történet, amelynek ne lenne egyszer vége – elérkezett az ideje a részleteiben 1994-től napvilágra került *Tiltott Ábrázolások Könyve* lapjain elmondottak befejezésének is.

„A császár azonban tudott írni, még ha azt a rómaiak nem is tekintették írásnak. Az illíreknél az volt a szokás, hogy az üzenetet kődarabkákkal írták meg: ahány szó, annyiféle színű, alakú, nagyságú kövecske: a levél készítőjének semmi mást sem kellett tennie, mint mozaikká fogalmazni az üzenetet. E szokásnak a régi rómaiak termeket díszítő mozaikjaiban rejtett az eredete, habár ők maguk elfelejtették, hiszen nehézkes és lassú volt az üzenetek megírása, s talán azért is, mert hosszú szöveget, a kirakott lap súlya miatt, vontatottan juttattak el az egyik helyről a másikra. A szöveg megalkotása a következők szerint történt: a mozaikkészítő megérkezett kövekből álló szótárával a levélíróhoz, és diktálás után összerakta a mondatokat. Legvégül összeragasztotta: az ékesszólás mestereinek kimondott mondatai alapján rendszerint pompás tájak, szép tartású ember- és állatalakok, gyümölcsökből, zöldségtermésekből és virágokból bonyolult módon egybefont füzérek alakultak ki. Ezekkel aztán, minthogy a rómaiak közül senki nem ismerte és értette a képek valódi értelmét, nemhogy olvasni tudták volna, a termek padlóját díszítették, illetve a templomok falába építették vagy fogadócsarnokok bejárata mellé függesztették, bár Justinos mozaikírási képességéről alig voltak, akik tudtak, ez idővel feledésbe is merült, a mesterek munkájára igény mutatkozott: a csarnokok díszítésének egyetlen módjává változott. Ezt majd utódja, Justinianus és neje, Theodóra megrendelésej terjesztették el a maradék birodalomban, de sosem feledték el, hogy maguk is megírták az üzeneteiket s a nekik tetsző, illetve kíváncsi történeteket.” – állítja a szerző, akit jelenleg Géczi Jánosnak neveznek, bár hívhatnák Cholnoky Viktornak, szólíthatnák a bizánci Prokopiusnak, esetleg Romanosznak, avagy annak a déltengeri viharoknak, amely a fölkavart hullámokkal betűket ír a fövenyre, hogy a szöveget onnan menten lemossa.

